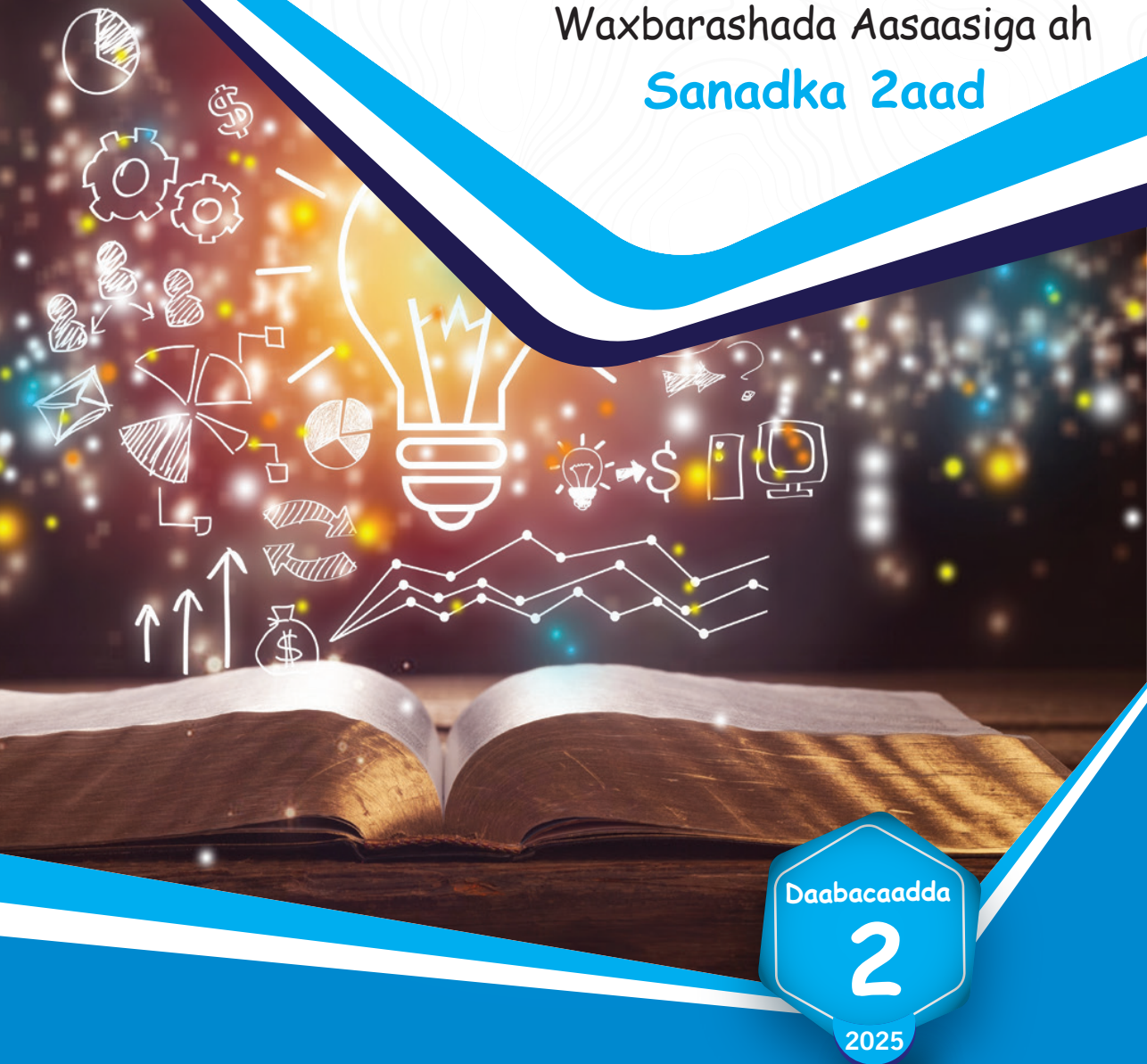

Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya

Wasaaradda Waxbarashada,
Hiddaha Iyo Tacliinta Sare.

Maamulka Waxbarashada

Tababarka Macallimiinta
Waxbarashada Aasaasiga ah
Sanadka 2aad

CUTUBKA KOWAAD: Guudmarka maamulka 1

Casharka kowaad: Macnaha maamulka iyo muhiimaddiisa3

Casharka Labaad: Shaqooyinka maamulka7

Casharka saddexaad: Astamaha maamulka 16

Casharka afraad: Maareynta iyo hogaaminta 22

CUTUBKA LABAAD: Maamulka waxbarashada iyo dugsiga32

Casharka kowaad: Macnaha maamulka barbaarinta, waxbarashada iyo dugsiga 34

Casharka Labaad: : Xiriirka maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga 42

Casharka saddexaad: Ujeeddooyinka iyo shaqooyinka maamulka waxbarashada 44

Casharka afraad: Muhiimadda iyo shaqooyinka maamulka dugsiga 52

Casharka shanaad: Qaababka maamulka dugsiga 58

CUTUBKA SADDEXAAD: Qorshaynta waxbarashada iyo dugsiga74

Casharka kowaad: Macnaha qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga 77

Casharka Labaad: muhiimadda qorsheynta dugsiga iyo mabaadi'deeda 86

Casharka saddexaad: Curiyeyaasha, ilaha xogta, iyo aagagga qorshaha dugsiga 92

Casharka afraad: Habraacyada dejinta iyo qiimeynta qorshaha .103

CUTUBKA AFRAAD: Dhismaha iyo waajibaadka maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga114

Casharka koobaad: dhismaha iyo waajibaadka heerarka maamulka waxbarashada soomaaliya iyo maamulka dugsiga117

Casharka labaad: Tilmaamaha maamulaha dugsiga	125
Casharka saddexaad: Xirfada Maamulaha dugsiga	130
Casharka afaraad: Waajibaadka maamule dugsiga.....	136
Casharka Shanaad: Xiriirrada maamule dugsiga.....	143
Casharka Lixaad: waajibaadka xubnaha kale ee maamulka dugsiga	147

CUTUBKA SHANAAD: Hawlaha maamulka dugsiga ee abaabul iyo maaliyad.....168

Casharka koobaad: Isku dubaridka dugsiga iyo arimaha maaliyadda.	172
Casharka labaad: Sahayda iyo xisaabinta dugsiga	177
Casharka Saddexaad: Kobcinta dareenka masuuliyaddeed ee ilaalinta hantida guud ee dugsiga.....	184
Casharka afraad: Habaynta Jadwalka macalimiinta.....	188
Casharka shanaad: Diiwaannada iyo feylasha maamulka dugsiga ...	194
Casharka lixaad: Muhiimadda iyo dhinacyada xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka	205
Casharka Todobaad: waddooyinka wada xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka	214
Casharka Sideedaad: Caddeynta Doorka Abaalmarinta, Dhiirrigelinta iyo Isla Xisaabtanka	219

CUTUBKA LIXAAD: Maamulka dugsiga iyo qiimeynta226

Casharka koobaad: Qeexida macnaha qiimeynta & ujeedooyinkeeda.....	228
Casharka Labaad: Heerarka iyo aasaasyada qiimeynta	232
Casharka Sadaxaad: Tillaabooyinka iyo tabaha qiimeynta	238
Casharka Afaraad: Aagagga qiimeynta	245

Hordhaca buugga

Macallinku waxa uu qayb ka yahay meelna kaga jiraa nidaam wayn ee waxbarasho oo qaybo badan leh iyo heerar kala sareeya, kaasoo isku wada xiran isulana falgala si loo gaaro himilooyinka iyo yoolalka waxbarashada ay ummaddu leedahay, nidaamkaasi waa maamulka waxbarashada iyo barbaarinta qaran oo ay hoggaaminayso uguna sareyso wasaaradda waxbarashada, hiddaha iyo tacliinta sare iyo wasaaradaha waxbarashada ee maamul goboldeedyada iyo hey'adaha kale ee waxbarasho ee gobollada iyo degmooyinka, waxaa ku soo xiga maamulka dugsiga oo isaguna dugsiga wakiil uga ah wasaaradda waxbarashada, oo uu ku maamulo shuruucda iyo talooyinka uga yimaada wasaaradda waxbarashada ee heer qaran iyo heer maamul goboleed, kuna socodsiiyo howlaha dugsiga taageerrada hiil iyo hooba leh ee uu ka helayo maamulkaas sare.

Macallinku waxa uu si toos u hoos yaadaa ulana shaqeeyaa maamulka dugsiga, isaga oo marar badan loo wakiisho howl maamul sida ka qaybgalka shirarka, qaadashada go'aannada qaar, jadwal dejin iwm.

Waxaa kale oo la ogyahay maamulaha dugsiga inuu asal ahaan yahay macallin takhasus u leh maado ka mid ah maadooyinka dugsiyada lagu dhigo in muddo ahna ku soo shaqeeyay macallin nimo, kuna shaqeeyo haddadan uu maamul hayo isaga oo ka dhiga dugsiga uu maamulayo xisadaha qaar haddii uusan ka hor istaagin taas culayska maamul oo ku bata.

Sidaa awgeed in macallinka la tababarayo uu wax ka ogaado maamulka waxbarashada iyo dugsiga waxa ay lagama maarmaan u tahay:

- 1-In macallinka loo diyaariyo howsha maamulka dugsiga oo laga yaabo xilli walba in qabashadeeda isaga ay soo gaarto.
- 2-Inuu macallinku ogaado booska uu kaga jiro nidaamka maamulka waxbarasho, si ay ugu caddaato nooca falgal iyo kaalinta dhabta ah ee looga fadhiyo.

3- In macallinku fahmo lana socdo sida qadiyadaha waxbarasho loogu hadal hayo gudaha maamulka waxbarashada, gartana halka uu aragtiyadiisa u marin karo.

4- In macallinku fahmo xaaladaha horumar ama cillad maamul ee ku imanaya waxbarashada halka ay salka ku hayaan, odorosi karana wajiga ay yeelan karaan mustaqbalka, xalna uu u heli karo.

Iyadoo intaas laga duulayo ayaa loo diyaariyay buuggan oo ah maamulka waxbarashada iyo dugsiga si uu uga mid noqdo buugaagta muqarrarka ku ah macallimiinta qaadanayso tababarka wasaaradda wajigiisa labaad.

Buuggan waxa uu macallimiinta u soo gudbinayaa xagga maamulka waxbarashada iyo dugsiga aqoon aasaas ah iyo waxqabdo ku habboon, oo ay ka helayaan cutubyada buuggan oo kala ah:

1- guudmarka maamulka

2- maamulka waxbarashada iyo dugsiga

3- qorshaynta waxbarashada iyo dugsiga

4- dhismaha maamulka dugsiga

5- hawlaha maamulka dugsiga ee abaabul iyo maaliyad

6- maamulka dugsiga iyo qiimeynta

Maaddada maamulka waxbarashada qaabka gudbinta casharrada waxaa loogu tolo galay in uu ahaado qaab isku dhaf ah (blend learning) oo isugu jira fool ka fool (face to face), fogaan arag (distance learning), iyo is baris (self-study). Waxaana loo qorsheeyay in lagu qaato 75 saacadood oo isugu jiridoona saddexda qaybood ee kor ku xusan.

Ujeedooyinka: ujeedooyinka ugu waa weyn ee maadadan waa:

- 1-Qeexidda guud ahaan maamul iyo gaar ahaan maamulka waxbarashada iyo dugsiga
- 2-Caddeynta xiriirka ka dhexeeya heerarka maamulka waxbarashada.
- 3-Bandhigga qaab maamuleedyada iyo is barbardhigga wanaagyadooda iyo cilladahooda.
- 4-Baridda qalfoof dhismeedka maamulka waxbarashada iyo dugsiga
- 5-Caddeynta xubnaha maamulka dugsiga iyo kaalimohooda
- 6-Bandhigga iyo isku laylinta howlaha ugu waa weyn ee maamulka dugsiga sida.

Mirodhallada buuga: dhammaadka maaddada maamulka waxbarashada ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan in ay:

- 1-Qeexaan guud ahaan maamul iyo gaar ahaan maamulka waxbarashada iyo dugsiga
- 2-Caddeeyaan xiriirka kadhaxeeya heerarka maamulka waxbarashada.
- 3-Soo bandhigaan qaab maamuleedyada waxbarashada iyo dugsiga.
- 4-Is-barbardhigaan wanaagyada iyo cilladha qaab maamuleedyada kala duwan.
- 5-Sharxaan qalfoof dhismeedka maamulka waxbarashada iyo dugsiga
- 6-Caddeeyaan kaalimaha xubnaha maamulka dugsiga.
- 7-Diyaariyaan tijaabooyinka howlaha ugu waaweyn ee maamulka dugsiga sida: tijaabo qorshaynta dugsiga, tijaabo jadwal macallimiin, tijaabooyin qiimayn iwm.
- 8-Labalaaba andardarageliyaan firfircoon idooda iyola shaqayntooda maamullada dugsiyadooda.

Hababka dhigidda iyo baridda (TL methods)

Habka dhigista waxaa udub dhexaad u ah ardayga ayadoo lagu billaabayo weydiimo ku saabsan casharka maalinkaas, ka dibna waxaa la isla wadaagayaa macluumaad dheeri ah oo la xiriira mowduuca casharka oo ay la socdaan tusaalooyin, ka dibna waxaa la hubinayaa in ardaydu ka shaqeeyaan waxqabadyada iyo cilmi barista casharrada.

Qiimaynta:

Macallimiintu waa in ay hubinayaan in ardaydu ay gaareen ujeedooyinka cashar walba. Ayadoo la adeegsanayo weydiimo la xiriira qeexitaanno, sharaxaad, falanqayn iyo tusaale ka bixin waxyaabaha casharrada lagu bartay. Baraha waxa uu adeegsan karaa su'aalo dheeri ah oo uu ku hubinayo in la fahmay casharka.

Waxa kale uu adeegsan karaa qaybaha maskax tuujin, dood wadaag iyo lafa gurid

Hordhac

Maamulka iyo maareyntu waa socodsiinta howlaha hey'adaha, ururrada, shirkadaha, iyo xarumaha bulshada u hayo adeeg, una baahan in la maareeyo shaqada iyo shaqaalaha iyadoo howlaha la kala qeybsanayo la iska war haynayo, isku ujeeddo iyo isku dhinacna wax loo wadayo.

Waxbarashada iyo Muasaadkeeda waxa ay ka mid yihiin howlaha iyo goobaha uu socodsiyo maamul, gaaritaanka yoolalkoodana ku xirantahay habsami u socodka howlaha maamul. Si aan u diraaseyno maamulka waxbarashada waxaan u baahannahay inaan fahanno maamulka guud ahaan, maadaama maamulka waxbarashadu yahay nooc kamid ah maamulka guud oo ay wadaagaan shaqooyinka saldhigga u ah maamulka.

Sidaa aawadeed waxa uu cutubkan soo bandhigi doonaa qeexid iyo sharaxaad lagu fahmi karo xaqiiqda maamulka, taasoo fududeyn doonta fahanka maamulka iyo maareynta waxbarashada.

Ujeeddooyinka cutubka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkan in ay:

- ◊ Caddeeyaan macnaha iyo muhiimadda maamul iyo maareyn.
- ◊ Tiriyaan shaqooyinka maamulka iyo maareynta.
- ◊ Sharaxaan macnaha shaqooyinka maamulka iyo maareynta.
- ◊ Tiriyaan astaamaha maamulka.
- ◊ Qeexaan macnaha hoggaaminta.
- ◊ Muujiyaan waxa ay ku kala duwanyihiin maamulidda iyo hoggaaminta.

Casharrada

Cutubkan waxa uu ka kooban yahay cashirrada soo socda:

1-Macnaha maamulka iyo muhiimaddiisa.

2-Shaqooyinka maamulka.

3-Astaamaha maamulka guud.

4-Maareynta iyo hoggaaminta.

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan macnaha erayga maamul.
- ◇ Tiriyaan howlaha maamulka ugu muuqda.
- ◇ Tiriyaan qodobbada muujinaya muhiimadda maamulka.
- ◇ Macneeyaan qodob walba oo ka mid ah qodobbada muujinaya muhiimadda maamulka.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dabagal iyo baaris
- ◇ Weydiin iyo warcelin
- ◇ Maskax-tuujin.

1-Macnaha maamulka:

Ereyga maamul ama maareyn oo uu Ingiliishkiisu yahay (Management) waxa uu tusinayaa mabaadi'da laxiriira qorshaynta, abaabulka, hagida, il ku haynta, iyo sida loo dabaqo mabaadi'daas, iyo in si wax ku ool ah loogaga faa'iideysto ilaha dhaqaale, qalab, dad, iyo macluumaadba si loo gaaro himilooyinka abaabul ee uu urur leeyahay.

Maareynta sidoo kale waxaa lagu qeexi karaa inay tahay geedi socodka maaraynta iyo il ku haynta howlaha hay'ad ka shaqeyneysa shaqo un ka mid ah shqooyinka bulshada, qaab dhismeedkeeda siduu doonaba ha ahaado ama ha yaraato ama ha weynaato, waxa ayna maareynteedu noqneysaa abuurista iyo ilaalinta jawiga shaqada iyadoo loo marayo Xubnaha hay'adda u wada shaqeeyaan si midnimo iyo isku duubni ah iyo in si wax ku ool ah oo hufan loogu guuleysto yoolalka

Maamulka waxa uu ka shaqeeyaa hagidda shaqaalaha ururka iyo iskuduwista dadaalkooda ku aadan gaarista yoolka guud iyada oo sida ugu haboon loo adeegsanayo dadka, qalabka, alaabaha, wadiiqooyinka, dhaqaalaha.

Waxqabadka 1aad: (dabagal iyo baaris)

Qodobbeey warqadna ku qor waxyaabaha ay ka simanyihiin qeexitaannada maamulka ee aad soo martay inay ku tilmaamaan maamulka.

Labadan qeexitaan iyo dhammaan qeexitaannada maamulka waxa ay isku raacsanyihiin waxyaabaha soo socda:

- Maamulku waa howl bulsho sida: koox, urur, hay'ad iwm oo aankhuseyn hal qof.
- Maamulku waxa uu ka shaqeeyaa xaqiijinta ujeeddooyin khuseeya ururka ama hay'adda ama kooxda la maamulayo.
- Maamulku waa howlo iyo shaqooyin sida: qorsheyn, abaabul, isku duwid, iwm.
- Maamulku waa habsami u adeegsiga walxo ay ka mid yihiin dadka, dhaqaalaha, wadiiqooyinka iwm.

2- Muhiimadda maamulka:: (maskax tuujin)

Waxqabadka 2aad: (maskax tuujin)

Haddii aan dugsiga maamul loo sameyn sidee bay noqonaysaa xaaladda (jadwalka macallimiinta, xakameyta waxbarashadaiyo tusaaleynta ardayda, iyo geeddi socodka horumarinta degaanka dugsiga)? Qor malahaaga ee inoo akhri.

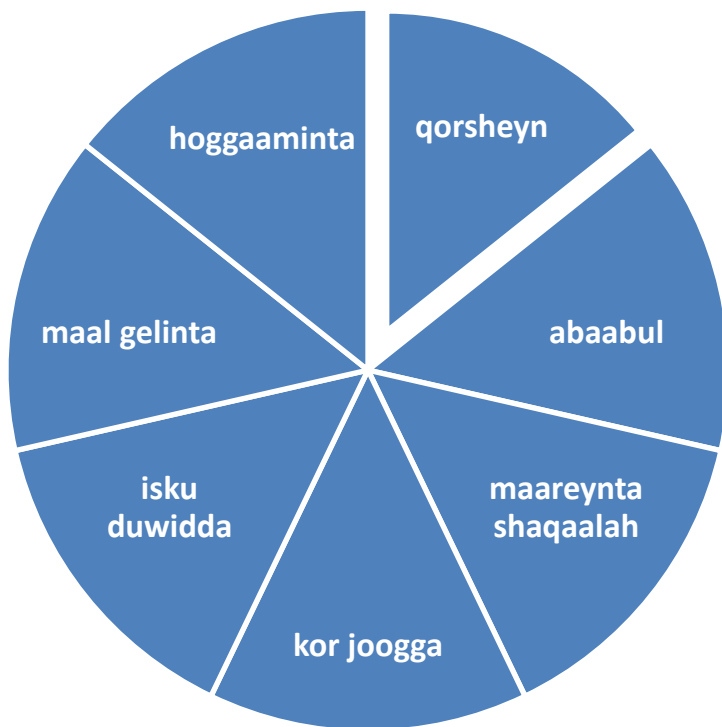
Muhiimadda maamulka waxa ay ka muuqaneysaa qodobbadan soo socda:

- Maareyntu waxa ay beekhaamisaa waqtiga, dhaqaalaha, iyo dadaalka. Maarayn marka ay jirto ma jirayaan dadaal iyo waqti iyo dhaqaale meel cidla ah ku lumayo. Wayo Maamulku wuxuu ka shaqeeyaa sidii lagu gaari lahaa himilooyinka la doonayo iyada oo loo marayo maareynta howlaha wax soo saarka, uruurinta iyo abaabulka ilaha jira, iyo in si hufan oo wax ku ool ah loo hago dadaalada aadanaha.
- Maareyntu waxa ay u shaqeysaa si loo helo heerka ugu sarreeya ee suurtoogalka ah ee wax soo saar iyadoo lagu bixinayo saamiga dhaqaale iyo dadaal ee ugu hooseeya ee suurtoogalka ah.
- Maareyntu waxa ay ka shaqeysaa inay u dejiso hey'adda ama ururka qaab nidaamsan oo sax ah, si aysan isugu dhex darsamin shaqaalaha iyo shaqooyinka ay kala leeyihiin.
- Maareyntu waxa ay shaqadasiisaa awoodda la qabsiga isbeddelada soo ifbaxaya.
- Maamulka wax ku oolka ahi waxa uu hagaajiyaa wax soo saarka ururka ama hey'adda.

Qiimeyn:

1. Sheeg macnaha erayga maamul.
2. Sharax macnaha maamulka adigoo tirinaya howlaha maamulka ugu muuqda.
3. Maxaa muujinaya muhiimadda maamulka?
4. Caddeey ujeedka qodob walba oo ka mid ah qodobbada muujinaya muhiimadda maamulka.

CASHARKA 2^{AAD}: SHAQOONYINKA MAAMULKA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Tiriyaan shaqooyinka maamulka.
- ◇ Macneeyaan shaqooyinka maamulka.
- ◇ Sharaxaan labada dhinacyada uu ka koobanyahay abaabulka.
- ◇ Muujiyaan muhiimadda isku duwidda, hoggaaminta. Iyo maalgelinta u leeyihiin habsami u socodka howsha iyo gaaritaanka yoolka.
- ◇ Tiriyaan curiyeyaasha xiriirka iyo is-gaarsiinta.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Daba gal.
- ◇ Weydiin iyo warcelin.
- ◇ Baaris.
- ◇ Shaqo kooxeed.
- ◇ Maskax-tuujin.

Waxqabadka 1aad: (dabagal)

buugga ku diiwaan geli tobanka wax ee ugu muhiimsan uu maamulka dugsigu qabto

Sida aan ku soo marnay qeexitaanka maamulka, maamulku waxa uu ka koobmaa howlo iyo hab-raacyo looga dan leeyahay in lagu xaqiijiyo yoolalka ururka ama hey'adda.

Taasina waxa ay tilmaameysaa howl walba oo la xiriirta go'aaminta shaqooyinka la rabo iyo astaamaha iyo tirada shaqaalaha loo baahanyahay loo qeexo, iyo la shaqo geliyo shaqaalaha loona diro shaqooyinkooda laguna dabagalo si loola socda halka ay howsha marinayaan iyo haddii ay caqabado jiraan, iyo in la siiyo qalabka, misaanayadda, iyo wadiiqooyinka ay u baahanyihiin shaqooyinka, tan iyo inta ujeeddada laga gaarayo.

Howlaha maamulka khubaradu siyaabo kala duwan bay u tirtiriyaan, qaarbaa tobaneeyo gaarsiya, halka ay qaar ku soo koobaan toban qodob wax ka yar, waxaana taas ugu wacan qodobbada qaar is qaadan karo sida la isu dhex geliyo oo hal qodob looga dhigo iyo sida loo ala qaadqaado oo qodobbo badan looga soo saaro. Waxa an halkaan ku tilmaameynaa shaqooyinka maamulka badanaa sida loo tiriyo. Waana sida tan:

1- Qorsheynta:

Waa saadalinta xaaladdu sida ay noqon doonto iyada oo loo diyaar garoobayo mustaqbalka, qorsheyntu waa go'aaminta waxa aan sameyn doonno, goorta aan sameyneyno, sida aan u sameyn doonno, iyo cidda sameyn doonta.

Qorshayntu waa howl xikmad iyo shaqo maskaxeed ku dhisan oo looga dan leeyahay in waxyaabaha loo sameeyo si habsami leh. Waa ka fekeridda waxyaabaha inta aan la sameyn, waxa ayna ku shaqeyneysaa iyadoo xaqiiqda laqaadanaayo halkii laga mala awaali lahaa. Qorshayntu waa tallaabooyinka iyo ficillada lagu gaarayo yoolal gaar ah.

Waxqabadka 2aad: (baaris)

Qodobbadii aad horay u qortay ee waxqabadka 1aad ka soo saar inta galeysa qorsheynta.

2- Abaabulka:

- ◇ Abaabulid macnaheedu waa isu soo uruurinta howlaha lagama maarmaanka u ah ujeedooyinka iyo u xilsaarida howsha kormeerka koox kasta qof la siiyay awoodaha kormeerka ee lagama maarmaanka ah, iyadoo la tixgelinayo qeybinnada joogga iyo jiifka ee lagama maarmaanka u ah dhameystirka dhismaha qaabdhismeedka.
- ◇ Abaabulku Waa nidaam maskaxeed loogu talagalay in lagu doorto walxaha maadiga iyo aadanaha ee lagama maarmaanka u ah dhisidda maamulka xagga tirada iyo tayada, iyo u qaybinta waajibaadka cunsurradan iyo isugu xirka cunsurradan qaab ka hortaga isku dhaca oo suurto gelinaya iskaashiga ka dhexeeya.

Tani waxa uu macneheeda noqonayaa in Ereyga abaabul uu leeyahay laba macne:

- - Mid la xiriira dhinaca Shaqada: oo loola jeedo go'aaminta iyo tirinta dhinacyada howlaha loo baahan yahay, iyo qeexidda xiriirka awooda ee ka dhexeeya shaqaalaha.
- - Mid la xiriira dhinaca dhismaha: oo loola jeedo qaab-dhismeedka loogu talagalay in lagu muujiyo cilaacaadka iyo tillaabooyinka maamulka iyo mas'uuliyadda ka dhexeysa unugyada ururada.

3- Maareynta shaqaalaha:

Waxqabadka 3aad: (maskax tuujin)

- Yaa ka shaqeeya dugsiga?
- Tiri toban qodob oo la xiriira maareynta macallimiinta sida: qaadashada ku wargelinta waajibka i.w.m

Shaqaaluhu waa dadka ay ku socoto howsha hey'adda ama ururka, gaaritaanka yoolalkana waxa ay ku xiranyihiin hadba sida ay shaqaaluhu yihiin dhinac walba marka laga fiiriyo, sida:

- Tiro ahaan inay ku filanyihiin howsha taal
- Tayo ahaan inay aqoon iyo khibrad u leeyihiin shaqada
- Niyad ahaan inay ku qanacsanyihiin oo ay niyad u hayaan shaqada, daacadna u yihiin.
- In ay ku shaqeeyaan is waafaqsanaan iyo wada shaqeyn.

Taasina waxa ay keeneysaa in maamulku ka shaqeeyo sidii lagu heli lahaa tirade shaqaale ee loo baahanyahay, iyo inuu ilaashado oo uuhanto, unasameeyohorumariniyotababarjoogtoahoolagu dhisayo aqoontooda iyo khibraddooda shaqo, dhiirrigelinnona u sameeyo si loo kordhiyo ku qanacsanaantooda shaqada. Taasoo qeyb ka noqonwysa xaqiijinta yoolalka hey'adda.

Howlaha noocaan ee la xiriira shaqaalaha ayaa soo galayo qodobka maareynta shaqaalaha.

4- **Korjoogga ama il ku haynta:**

Maamulyahanka (Henery Fayol) waxa uu ku qeexay Korjoogga iyo il ku haynta inay tahay hubinta in howshu u socoto sidii loogu tala galay oo la isu diray, waafaqsantahayna xeerarka la go'aamiyay, ujeeddadeeduna waa in la muujiyo dhinacyada daciifnimada iyo khaladku ku jiro si loo hagaajiyo oo looga gaashaanto soo noqnoqodkooda.

Waxa kaloo lagu qeexay korjooggu in uu yahay: isku jirka howlaha iyo qaababka lagu xaqiijiyo waxqabadka sida lagu qeexay ujeedooyinka iyo halbeegyada la dejiyay. korjoogga marka macnahan la eego waxa uu leeyahay howlo shaqada ka horreeya, lana socda una daba maraya xaqiijinta yoolalka iyo halbeegyada si loo ogaado heerarka ay la gaarsisantahay guusha shaqadu ka gaartay yoolalka iyo halbeegyada iyadoo ujeedku yahay qiimeynta waxqabadka iyo sixitaankiisa.

5- **Isku duwidda**

Isk-uduwidu waxaa lagu qeexaa "alxanka isku xira howlaha waaxda maamulka, qeybaheeda iyo laamaheeda iyo dadka kale oo xiriirka la leh hey'adda.

Waxaana lagu tilmaamaa isku duwiddu inay tahay abaabulka dadaallada wadajirka ah si loo mideeyo looguna jiheeyo dhanka xaqiijinta yool la wadaago.

Dhinac maamul ahaan marka loo qeexona waxaa lagu tilmaamaa isku-duwiddu inay tahay: " dadaalka maamul ee uu fuliyo maamulaha, oo loogu talagalay in loogu jiheeyo shaqaalaha inay ku dhammeeyaan shaqada waqti cayiman iyo qaab gaar ah".

6- Maaliyadda:

Waa howsha maamul ee ku aaddan nidaaminta kharashaadka iyadoo la tiro koobayo ilaha dhaqaale ee ururka iyo dakhliga soo galaya inta uu la egyahay iyo dhinacyada uu uga baxayo kharashka iyo isku dheelitirka dakhliga iyo bixinta si loo ilaaliyo maalgelinta lagama maarmaanka ah ee shaqda ururka.

7- Hoggaaminta:

Hogaamintu waxa ay kamid tahay shaqooyinka maamulka, waxaana lagu qeexi karaa awooda uu kaga soocanyahay hogaamiyaha dadka kale isagoo u jiheynaya dadka kale qaab uu kuheli karo adeeciddooda, ixtiraamkooda iyo daacadnimadooda, xoojin kara xamaasadooda, isla markaana abuuri kara iskaashi dhexmara dadka si loo gaaro himilo gaar ah.

Hoggaaminta iyo maamulku waa ay kala duwanyihiin marka la eego.

Maareynta ayaa ka tarjumeysa jiritaanka nooc ka mid ah awooda rasmiga ah ee la siiyo shakhsiga si uu uga codsado dadka kale inay dhaqan geliyaan amarradiisa iyo tilmaamihiisa, halka hogaamiyaha uu ilo kala duwan ka helo awoodda uu u leeyahay saameynta habdhaqanka iyo ficillada dadka kale. Taas oo ka dhigaysa hoggaamiyaha qof ay ku kalsoonyihiin dadka la shaqeynaya, garanayana sida uu ku heli karo xushmadeyntood iyo adeeciddooda.

Lahaanshaha maareeyaha awoodaha lagama maarmaanka ah waa uu u suuragelin karaa inuu shaqada u dhammeeyo sidii loo baahnaa, laakiin haddii uu doonayo inuu u diro dadka la shaqeynaya heer ka sarreeya waxqabadka loo baahan yahay wuxuu u baahan karaa xirfado hoggaamineed si uu isbeddelkan u keeno.

8- Go'aan qaadashada:

Waxqabadka 4aad: (maskax tuujin & shaqo kooxeed)

Tusaalee shan xaaladood oo maamulku go'aanqaadasho sameeyo

Go'aan qaadashadu waxa ay ka mid tahay waxyaabaha asaaska u ah dhammaan shaqooyinka maamul, oo ay ka midka yihiin:

Qorsheynta, Abaabulka, Maareynta shaqaalaha, Korjoogga ama il ku haynta i.w.m

Tusaale ahaan: waa go'aan qaadasho marka la dejinayo ujeeddooyinka ururka, marka la qorayo shaqaale cusub, marka loo qeybinayo waaxyaha waajibaadkooda, marka laga hadlayo in howshu si sax ah ku socoto iyo inay caqabado jiraan, iyo sida caqabadahaasi looga gudbi karo. i.w.m

Waxaa lagu qeexi karaa go'aan-qaadashadu in ay tahay habka xulashooyin noocyo badan looga dhex doorto xulashooyinka ugu macquulsan.

Maamulka wanaagsan waxa uu ku salaysan yahay la-tashi iyo wada-tashi, sida uu Islaamku farayo "وشاورهم في الأمر" (oo kala tasho arrimaha u baahan wadatashiga – Aali-Cimraan: 159). Tani waxa ay kor u qaadaysaa kalsoonida iyo waxtarka go'aamada.

Marka go'aan la dooranayo waxaa la is weyddiiyaa sidee hoggaamiyeyaasha maamulku u dooran karaan xulashooyinkaas? Sidee loo hagaajin karaa habka go'aan qaadashada maamulka?

Maxay yihiin caqabadaha ugu muhiimsan ee xaddidaya sameynta go'aan maamul oo wax ku ool ah?

Ku waniwaa qaar ka mid ah su'aalaha muhiimka ah ee ay tahay in lagu xisaabtamo inta lagu jiro falanqaynta go'aan qaadashada maamulka

9- Xiriir iyo is gaarsiin

Macnaha xiriirka iyo is gaarsiinta:

Dadka wada shaqeynaya waxaa khasab ah in ay iska war hayaan oo ay isaga warbixiyaan qola walba shaqadii loo igmaday halka ay marineyso, haddii caawimaad ay u baahanyihiin, haddii ay caqabado jiraan iyo haddii ay howsha dhammeystireen oo la rabo inay waji kale u gudbaan intaba, howshaas ayaa lagu magacaabaa isgaarsiinta maamul.

Guud ahaanna isgaarsiinta waxaa lagu qeexaa inay tahay habka loola wadaago fikradaha, waxyaabaha la aaminsanyahay, macluumaadka, iyo aragtiyada dadka kale.

Sidoo kale waxaa lagu qeexaa habka macluumaadka loogu kala hudbiyo qof diraya iyo qof loo dirayo, iyadoo la adeegsanayo hababka kala duwan ee isgaarsiin sida cod, qoraal, soo tabin ama hababkan oo wada jira.

Dhanka kale Isgaarsiinta oo ah hanaan maamul oo leh qaababkeeda bulsheediyodabeecadeedmicnaheeduwaaheliddadhammaanxogta iyo macluumaadka lagama maarmaanka u ah sii socoshada howlaha maamulka, iyadoo la ururinaayo, la wareejinayo, la is weydaarsanayo ama la baahinayo si ay ugu suurtagalayso shaqsi ama koox inay ku wargeliyaan dadka kale wixii ku saabsan arrimaha iyo arrimo ay jaahil ka yihiin, taasoo saameyneysa shaqada dadka la wargeliyay waxna ka beddelaysa ama u jiheeynaysa shaqadooda halka uu rabo soo diraha, iyadoo la raacayo in habka isgaarsiintu noqdo qaab isweydaarsi laba dhinac ah oo aan ahayn wax hal dhinac ka socda.

Waxa ayna ka kooban tahay isgaarsiintu: dire – loo dire – farriin – wadiiqo – jawaab celin.

Qiimeyn:

- 1- Tiri shaqooyinka maamulka.
- 2- Caddeey muhiimadda (qorsheynta, isku duwidda, maalgelinta, go'aan qaadashada)
- 3- Sharax labada dhinac uu leedahay abaabulku.
- 4- Sheeg waxa hoggaamiyaha u suurtooba oo aan u suurtoobin maamulaha.
- 5- Tiri curiyeyaasha xiriirka iyo is gaarsiinta.

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Tiriyaan astaamaha ugu muhiimsan ee maamulka.
- ◇ Tusaaleeyaan yoolal maamul oo kala duwan.
- ◇ Caddeeyaan qaabka joogtonimada maamulka.
- ◇ Sharaxaan meelaha uu maamulku galo (ku faafsan yahay)
- ◇ Kala soocaan wax ku ool nimada iyo waxtar nimada maamulka.
- ◇ Macneeyaan (rasmi nimo iyo masuul nimo)
- ◇ Caddeeyaan cilmi nimada iyo farsamo nida maamulku waxa ay kala yihiin.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dhugasho.
- ◇ Weydiin iyo warcelin.
- ◇ Dood wadareed.
- ◇ Maskax-tuujin.

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin & dood wadareed

Qaraabonimada iyo saaxiibtinimada iyo xiriirrada kale ee bulshada dhex mara kaalin maku leeyihiin awoodaha maamulaha iyo isla xisaabtanka isaga iyo shaqaalaha?

Markaandibujalleecnoqeexiddamacnahamaamulka iyo shaqooyinka maamulka waxaan ka dheehan karnaa in howsha maamulku leedahay astaamo dhowr ah oo lagu tilmaami karo. Astaamahaasi waxaa ugu waa weyn:

- 1- **lahaanshiyaha yoolal cayiman:** howlaha maamulku gebigood waxa ay ku wajahan yihiin xaqiijinta yool ama yoolal cayiman oo ay leedahay hey'adda ama ururka uu maamulku ka dhex jiro hadba sida uu ururkaasi yahay, tusaale shirkadaha ganacsiga waxaayoolkooda ah macaash sameyn iyado la badinayo dakhliga, lana yareynayo waxa baxaya. Hey'adaha waxbarashada oo kale waxaa ujeedkoodu yahay hagaajinta iyo sare u qaadidda tayada waxbarashada iyo in laga gudbo caqabadaha jira.
- 2- **sii socosho iyo joogtonimo:** howsha maamulku waa wareeg wareegsan oo isdaba-joog ah, maadaama bilowga dhacdada ay tahay in la ogaado dhammaan yoolalka ay dooneyso inay gaarto, iyo illaa iyo inta laga gaarayo natiijooyinka in la gaaro oo xaaladda la qiimeeyo, ka dib qiimeynta ayaa waxaa ka dhalanaya in dib

u eegid lagu sameeyo dhammaan yoolalka,qaab abaabulka iyo qeybinta shaqooyinka iyo wadiiqooyinka howl galidda si loo gaaro natiijooyin ka wanaagsan kuwii hore, loogana gudbo wixii caqabado horay shaqada u hareeyay. Wareeggaas joogtada ah ayey ku jireysaa shaqada maamulka iyo maareynta

3- **faafid ballaaran:**

Maareynta waxa ay ku faafsan tahay dhammaan noocyada ururada; Hadday ahaan lahayd mid siyaasadeed, mid bulsheed, mid dhaqan, mid ganacsi ama mid kaleba, waxa ay taageertaa oo u jihaysaa waxqabadyada kala duwan dhanka ujeeddoyin gaar ah, sidaa darteedna kuma koobna nooc gaar ah oo ururrada ka mid ah, dhammaantood waxa ay u baahan yihiin maamul, kaalintooduna waxa ay si gaar ah u timaaddaa markay jiraan dad ka badan hal qof oo leh hal ujeedo hadey tahay ganacsi yar ama shirkad weyn, waxaa maareynta looga baahan yahay meel kasta, iyadoon loo eegin baaxadda ama nooca hawsha.

4- **is dhameystir:**

maamulku ama maareyntu waa howl waaxyo iyo waxqabadyo badan, bulsho badanina ka shaqeyso, waayo waxa ay ka koobantahay howlo fara badan sida: qorsheyn, abaabul, isku duwid, dul joog, iyo maareyn shaqaale iyo in kale, sidoo kale howlahaasi waxaa kala qabanaya dad badan oo kala duwan. Waxaa xusid mudan inaanay howlahaasi oo dhan ama shaqaalahaasi oo dhan midna ka madax bannaaneyn kuwa kale, balse waxa oo dhami yihiin hal koox hal howl kala qeybsatay oo midba dhinaceeda ka soo qabaneyso si ugu dambeyntii ay isu dhammeystiraan si ay u xaqiijiyaan hal ujeedo.

5- **wax ku oolka iyo waxtarka:**

Maareyntu waa mid wax ku ool ah marka hawl sida loo baahan yahay loogu dhameystiro kharashka ugu hooseeya, iyadoo si wanaagsan loo isticmaalayo ilaha kala duwan, halka waxtarka loola jeedo in shaqada loo fuliyo sida loo baahan yahay laguna fuliyo waqtigeeda.

Waxa uu maamulku noqonayaa mid isku dheeli tiran marka uu ilaaliyo dheelitirka u dhaxeeya waxtarka iyo wax ku oolka. Ku fulinta howlaha qiimaha ugu jaban laakiin aan waqtigoodi aan la ilaalin waxaa loo arkaa wax ku oolnimo waxtar la'aan ah, iyo taa lidkeeda haddii howlaha lagu fuliyo waqtigoodi oo aan laakiin la beekhaamin qiimaha, si wanaagsanna loo adeegsan ilaha waxaa loo arkaa waxtar wax ku ool la'aan ah.

6- **Rasmi nimo:**

dadka wada shaqeynayo waxa ay ku wada shaqeynayaan oo howlaha ku kala qeybsanayaan, kuna wada xiriirayaan si waafaqsan xeerar iyo qodobbo iyo qawaaniin xukuma shaqada, ee kuma wada shaqeynayaan xiriirrada shaqsiyadeed ee ka dhexeeya sida qaraabonimo, saaxiibtinimo, derisnimo, ee waxa ay ku wada shaqeeyaan xiriirka iyo awoodda rasmiga ah oo loola jeedo tan xeerarka ku qeexan, sida maamulenimo, madax waaxeednimo, korjoogenimo i.w.m

Masuulnimo (isla xisaabtan): qof walba oo maamulka soo hoos galaya waxaa lagula xisaabtamayaa howsha dhankiisa intii ku aadaneyd, taasoo ay ka dhalaneyso inuu ku helo abaal gud iyo dhiirrigelin haddii uu si wanaagsan u soo guto, ama canaan iyo cambaareyn inay uga timaaddo haddii uu ka gaabiyo sidii loo baahnaa. ***Diinta Islaamka, masuulnimadu waa arin culus oo la saaray qof kasta, sida uu Nabi Muxammad (NNKH) yiri: "Mid kastaaba waa mas'uul, mid kastaana waa lagala xisaabtamayaa masuuliyaddiisa" (Saxiix al-Bukhaari & Muslim).***

Tani waxa ay tusinaysaa in hoggaamiyeyaasha iyo maamulayaashuba ay leeyihiin xil iyo masuuliyad laga rabo in si daacad ah oo hufan loo guto. Qofka masuulka ah waa inuu ogaadaa in aanay xilkiisu ahayn oo kaliya mid uu dadka hortooda ku guto, balse uu sidoo kale Alle hortiisa ka masuul yahay.

7- Maamulku waa cilmi iyo farshaxan

Waxqabadka 2aad: (dhugasho)

1- Kala sooc waxyaabaha soo socda waxa sax ama khalad keliya noqda iyo waxa siyaabo kale loo qiimeyn karo (waa uu fiican yahay – aad buu u fiican yahay – waa iska meel dhexaad – ma fiicna):

- Xarragada.
- Kimistariga.
- Nadaafadda.
- Daweynta bukaanka.
- Bayolojiga.
- La dhaqanka dadka.
- Sawirka.
- Naxwaha luqadda.
- Naqshadeynta rinjiyeynta (guryaha, gawaarida, iyo alaabaha guriga).
- Xisaabta.
- Axkaanta diinta.
- Decoration (qurxinta).

- 2- Maxaad ku kala magacaabi kartaa labadan qeybood oo ay waxyaabuhu kala noqdeen?

Maareyntu waa saynis marka la eego inay ku saleysan tahay xeerar, halbeegyo iyo aragtiyo. Waana farshaxan marka la eego inay la macaamilayso aadanaha, oo ah noole lagu yaqaan kala duwanaansho dabeecado iyo xirfado. Sidaa darteedna waxa ay u baahan tahay in la barto xirfadaha lagula macaamilayo.

Qiimeyn:

- 1- Tiri astaamaha ugu muhiimsan ee maamulka.
- 2- Tusaaleyaal kala duwan u keen yoolalka maamulka.
- 3- Sideebay noqoneysaa joogtonimada iyo sii socoshada maamulka?
- 4- Sharax meelaha uu maamulku galo (ku faafsanyahay).
- 5- Kala sooc labada astaan: “wax ku ool nimada maamulka” iyo “waxtar nimada maamulka”.
- 6- Waa maxay astaamaha (rasmi nimo iyo masuul nimo)?

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Qeexaan macnaha hoggaaminta.
- ◇ Caddeeyaan waxa saldhigga u ah hoggaaminta.
- ◇ Muujiyaan waxa ay ku kala duwan yihiin hoggaaminta iyo maamulka dhinac walaba.
- ◇ Kala caddeeyaan maamule hoggaamiye ah, maamule aan hoggaamiye ahayn, iyo hoggaamiye aan maamule ahayn.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Baaris.
- ◇ Qeexid.
- ◇ Weydiin iyo warcelin.
- ◇ Maskax-tuujin.

Maareynta ama maamulka aad soo martay qeexitaankiisa, shaqooyinkiisa iyo astaamihiisa, waxaan halkan ku sharxenaan erayga hogaamin oo ay kala dhexeyso erayga maamul is-lahaanshiyo iyo kala duwanaan. Markaan qeexno ka dib is barbar dhig baan ku sameeyn doonnaa labada eray si ay u kala caddaato dhinacyada ay isku midka ka yihiin iyo dhinacyada ay ku kala duwanyihiin.

Waxqabadka 1aad: (baaris & maskax tuujin)

- 1- Sheeg saddexdan midka ama kuwa aad ku aragtay goobaha shaqo:
 - Maamule dadku wada jecelyihiin oo saaxiibtinimo ku jirto maamulkiisa, oo ay u fududahay si loo xaqiijiyo yoolalka shaqada in dadku kula shaqeeyaan si ka baxsan waqtiyada shaqada iyo waajibaadka saaran.
 - Maamule isaga iyo shaqaalaha ay ka dhexeyso shaqada iyo xeerarkeeda kaliya.
 - Qof aan maamule ahayn laakiin shaqaaluhu la soo aadaan mar walba arimo maamul si uu wax ugala qabto.
- 2- Sheeg midka hore iyo midka dambe waxa laga yaabo inuu ku caawiyay helitaanka qaderinta dadka la shaqeynaya.

Macnaha hogaaminta:

Hoggaamintu waxaa lagu qeexaa inay tahay farsamada lagula macaamilo dabeecadda aadanaha ama farshaxanka saamaynta dabeecadda aadanaha si loogu hoggaamiyo koox dad ah yool gaar ah iyadoo la adeegsanaya hab xaqiijinaya adeeciddooda, ixtiraamkooda, kalsoonidooda iyo iskaashigooda.

Dadna waxa ay ku qeexaan hoggaamintu in ay tahay farsamada dadka lagu hago laguna saameeyo, taasoo macneheedu yahay in hoggaamintu tahay dhinaca farshaxan ee maareynta.

Waxaa kaloo lagu qeexaa hoggaaminta in ay tahay habka uu u dhaqmayo shaqsi marka uu waxqabad koox u jhaynayo dhanka xaqiijinta ujeedo guud.

▪Curiyeyaasha hoggaaminta:

Qeexitaanno badan baa jira oo lagu qeexay hoggaaminta, hase yeeshee dhammaantood hal macno bay isugu biyo shubanayaan. Waxaan qeexitaannadan kala soo bixi karnaa qodobbadan soo socda ee curiyeyaasha u ah hoggaaminta:

- 1- Hoggaamintu waa isla falgal bulsho, oo hal qof keligiisa ma noqdo hoggaamiye, waxaa khasab ah in uu ka mid noqdo koox uu kala dhexeyo mowqif ama xaalad ama ganacsi, waxbarasho, gargaar bini aadaninimo i.w.m.
- 2- Hoggaamintu waxa ay ku tiirsan tahay soo noqnoqodka isla falgalka bulshadeed.
- 3- Hoggaamintu waxa ay leedahay awoodo adeegsi iyo go'aan qaadasho.
- 4- Hoggaamintu waxa ay u baahan tahay in hoggaamiyuhu lahaado astaamo shaqsiyeed oo gaar ah.
- 5- Hoggaamintu waxa ay hiigsaneysaa xaqiijiinta yoolal gaar ah.
- 6- Hoggaamintu waxa ay saameyneysaa kooxo dad ah oo abaabulan.
- 7- Hoggaamintu waa howl lagu soo saarayo tamarta shaqsiyaadka si loo gaaro himilooyin guud.
- 8- Halbeegyadaiyodareenkakooxdaayaaqeexayaanhoggaamiyaha iyo sidoo kale heerka ay gaarsisan tahay tixgelinta ay siinayaa hab dhaqankiisa hoggaamineed.

▪Is barbardhig hoggaaminta iyo maamulka:

Waxaa qeexitaannada iyo bandhigga astaamaha hoggaaminta laga fahmi karaa in hoggaamintu tahay in xoogga la saaro saameynta dabeecadaha dadka, taasina kuma imaneyso awoodda xeerarka iyo shuruucdu siinayaan maamulaha, ee waxa ay ku imanaysaa inuu maamuluhu lahaado tilmaamo shaqsi oo uu ku helayo jacaylka, kalsoonida iyo hoggaansanaanta dadka isaga uu madaxa u yahay. Tilmaamahaasi shaqsi waxa ay noqon karaan: caqli badnaan, jacayl, daacadnimo, naxariis, hiilo iyo difaac, karti, soo jiidasho iwm.

Maamuluhu tilmaamaha noocan marka uu ku darsado awoodda rasmiga ee ay xeerarka shaqadu siinayaan waxa uu noqonayaa maamule hoggaamiye ah, waana midda ugu wanaagsan. Haddii uu awoodda xeerarka keliya ku shaqeeyo waxa uu noqonayaa maamule keliya, halka uu shaqsiga awoodda u leh saameynta dabeecadaha dadka oo aan heysan awood rasmi ah uu noqonayo hoggaamiye kaliya.

Waxqabadka 2aad: (qeexid)

Saddexdii qofood oo aan ku soo marnay waxqabadkii koowaad kala sheeg waxa ay kala yihiin marka laga eego isku darsashada maamul iyo hoggaamin iyo ku ekaanshaha mid kaliya.

Si ay u kala cadaadaan hoggaaminta iyo maamulka waxaa la isu barbardhigi karaa sida soo socota:

	Maamulaha	Hoggaamiyaha
1	Wax buu fuliya in ka badan inta uu wax qorsheeyo, waxa uu ku howlan yahay abuuritaanka xaalado ku habboon iyo helitaanka awoodda dhaqaale iyo awoodda shaqaale ee lagama maarmaanka u ah hey'adda ama ururka	1 Wax buu qorsheeyaa in ka badan inta uu wax fuliyo, maxaa yeelay Waxa uu inta badan xoogga saaraa dejinta siyaasadda guud ee hay'adda
2	Howsha maamulaha waxa ay ku egtahay isku duwidda shaqada shaqsiyaadka si loo gaaro yoolalka la qorsheeyay.	2 Waxa uu saameeya shaqada iyo waxqabadka shaqsiyaadka si loo gaaro yoolalka hey'adda.
3	Waxa uu isku dayaa shaqada inuu ku ilaaliyo sida ay hadda tahay, kaalin kuma lahan is bedelka yimaado	3 Waxa uu isku dayaa xaaladda jirta inuu wax ka bedelo oo uu wax cusub keeno, mar walba waa isbedel doon laga filan karo inuu wax ka bedelo qaab dhismeedka iyo abaabulka ururka.
4	Waxa uu ka fakaraa xilligan xaadirka ah in ka badan inta uu mustaqbalka ka fikiro	4 Waxa uu ka fakaraa mustaqbalka in ka badan inta uu ka fikiro xilligan xaadirka ah
5	Waxa uu u shaqeeyaa si waa-faqsan talaabooyin horay loo sii cayimay.	5 Waxa curiyaa, wax cusub buu keenaa, waa uu hal abuuraa
6	Awooddiisu waa mid rasmi ah oo ka timid xeerarka iyo shuruucda iyo qawaaniinta iyo nidaamyada xukuma hey'adda.	6 Awooddiisu waa mid aan rasmi ahayn inta badan, wuxuu ka helaa kartida uu u leeyahay saameynta shaqsiyaadka si ay u sameeyaan iskaashi iyo wada shaqeyn.
7	Maamulku waa wax lagu soo rogay bulshada	7 Hoggaamintu waxa ay ku dhisan tahay awoodda qofka iyo kartida uu u leeyahay saameynta
8	Maareyntu waxa ay dejisaa yoolalka iyada oo aan wax tixgelin ah siin kaqeybgalka shaqsiyaadka	Shaqsiyaadku waa ay la wadaagaan hoggaamiyaha dejinta yoolalka.

Qiimeyn:

- 1- Qeex macnaha hoggaaminta.
- 2- Caddeeyo waxa saldhigga u ah hoggaaminta.
- 3- Caddee waxa saldhiga u ah maamulka.
- 4- Muuji waxa ay ku kala duwan yihiin hoggaaminta iyo maamulka marka laga eego dhinacyada soo socda:
 - Asalka iyo nooca awoodda.
 - Saameynta.
 - Hal abuurka.
 - Is-bedelka shaqsiyaadka.
 - Ka qeybgalka.
- 5- Kala caddeey sida ay u jiri karaan:
 - Maamule hoggaamiye ah.
 - Maamule aan hoggaamiye ahayn.
 - Hoggaamiye aan maamule ahayn.

Qiimeynta cutubka:

- 1- Sheeg macnaha eray bixinnada (maamul , hoggaamin,maamul wax ku ool, maamul waxtar, rasminimo)
- 2- Tiri waxyaabaha soo socda:
 - Shaqooyinka maamulka.
 - Astaamaha maamulka.
 - Curyeyaasha xiriirka iyo isgaarsiinta maamulka.
- 3- Caddeey waxyaabaha hoos imanaya:
 - Maamulka maaliyadda,
 - Isku duwidda.
 - Go'aan qaadashada.
 - Maamulka shaqaalaha.
- 4- Sheeg dhinacyada uu ka koobmo abaabulka.
- 5- Sheeg waxa hoggaamiyaha uga suurtoobo shaqaalaha oo aan uga suurtoobin maamulaha.
- 6- Kala sooc howlaha iyo goobaha soo socda waxa u baahan maamul iyo waxa aan u baahnayn:
 - Qoyska.
 - Galaaska waxbarashada.
 - Dukaameysiga shaqsi.
 - Diyaarinta warbixinta.
 - Shirkadda korontada.

- Gudashada waajibka salaadda.
- Hey'adda gargaarka.
- Dugsiga.
- Jaamacadda.

7- Astaamaha maamulka waxaa ka mid ah joogteeyn iyo sii socosho. Taasi waxa ay meesha ka saareysaa waxyaabaha aan sii soconeyn. Kala sooc qodobbadaan soo socda waxa siisocad maamul leh iyo waxa aan sii socod maamul lahayn :

- Dukaameysiga.
- Dugsiga.
- Xafladda qalinjebinta.
- Tabinta howlaha shirka.
- Nadiifinta goobta.
- Howlaha ganacsiga.
- Dhireynta guriga.

8- Tusaaleyaasha soo socda kala sooc waxa noqon kara yool maamul iyo waxa aan noqon karin:

- Ardadu inay fahmaan casharka.
- Si habsami leh in ay ku dhammaadaan imtixaannada.
- Dhar iid in aan suuqa uga soo helo caruurta.
- Warbixintu in ay taabato dhammaan waxyaabaha ku saabsan shirka.

- Sare u qaadidda macaashka shirkadda.
- Helitaanka waxbarasho tayo.
- Horumarinta adeegyada heyadda.

9- Akhri sheekada soo socota, ka dib ka jawaab weydiimaha ka dambeeya:

“Samatar waxa uu madax ka yahay xarun ka mid aha xarumaha shirkadda biyaha ee magaalada, samatar waxa uu ilaaliyaa waqtiyada shaqada iyo shaqada sida loo kala leeyahay ee ku xusan xeerarka iyo shuruucda shirkadda.

ma qabto kamana hadlo shaqooyin ka baxsan waajibaadka shuruucda shirkaddu saarayaan xiitaa haddii ay horseedayaan horumarka shirkadda iyo fududeynta howleheeda. Qof shaqaalaha ka mid ahna kama codsado marna inuu shaqeeyo xilliga shaqadiisa xilli aan ahayn, ama inuu qabto shaqo aan shaqadiisa ahayn, sida inuu ka qeybgeliyo shirarka iyo tashiyada shirkadda, ama isugu yeero shir lagu falanqeynayo cabashooyinka iyo xal u helidooda baahi walba oo jirta i.w.m.

Taasi waxaa usii weheliso ma daneeyo raali ahaanshaha shaqaalaha iyo nasiinyadooda, mana ogolaado cudurdaarradooda iyo dalabyadooda fasax ka baxsan fasaxyada ku qeexan shuruucda shirkadda.

Sidaa darteed kuma shaqeeyaan isaga iyo shaqaalaha xiriirro shaqsiyeed sida jacayl, saaxiibtinimo, i.w.m, isugumana yimaadaan wax ka baxsan shaqada qof waliba leeyahay iyo wakhtigeeda.

Hase yeeshee maxamuud oo ka tirsan shaqaalaha dayactirka dhumaha biyaha isaguna waxaa lagu yaqaan firfircooni dheeri ah, markii ay howl soo baxdaba waxa uu isku howlaa inuu ujeediyo asxaabtiisa talooyinkiisa oo ka qeyb qaadan kara fududeynta iyo dedejinta howsha, iyo sida ay tahay in loo caawiyo dadka shaqadu ku

adagtahay, dadka oo dhami saaxiib buu la yahay, shaqadiisa marka uu dhammeeyo iskama tago ee wuxuu caawiyaa dadka kale inta ay ka dhammeeyaan, asxaabtiisa oo dhami waa ay wada jecelyihiin xitaa waxa ay kala tashtaan arimohooda gaarka ah

Halka mudane sahal oo ah madaxa dayactirka dhuumaha biyaha in kastoo uu ilaaliyo guud ahaan shuruucda iyo xeerarka haddana waxa uu daneeyaa in qof walba oo shaqaalihiiisa ka mid ahi helo jadwal leh maalin ama laba maalin nasasho ah, marar badanna waxaad arkeysaa

isaga oo qabanaya shaqada qof shaqaalaha ka mid ah oo cudurdaartay ama howsha ku adag tahay. Mar walbana ammaanta shaqaalaha ayuu u gudbiyaa maamulka sare ee shirkadda. Sidaa darteed waxa ay ku shaqeeyaan isaga iyo shaqaalihiiisa inta badan xiriirro shaqsiyeed sida: jacayl, is-qadarin, iyo saaxiibtinimo”

Weydiimaha sheekada:

- Sheekadani shirkaddee bay ku saabsan tahay?
- Sheeg raggan soo socda shaqooyinka ay ka hayaan shirkadda: samatar – sahal – maxamuud)
- Saddexda nin: samatar – sahal – maxamuud kala sheeg sida ay ugu kala habboon yihiin tilmaamaha: maamule kaliya, hoggaamiye kaliya, maamule iyo hoggaamiye.

Hordhac

Waxbarashadu waxa ay leedahay goobo, ururro, shaqooyin, agabyo iyo habraacyo, waxaasina waxa ay waxbarashada ka dhigayaan heyad ka mid ah hey'adaha bulshada oo u baahan amaba leh maamulkeeda dhinacyada badan oo heerarka kala duwan leh, kaasoo waajibkiisu yaha fududeynta wixii maal, dad ama dadaal oo galaya geeddi socodka waxbarashada, iyo beekhaaminta wakhtiga, dhaqaalaha, iyo dadaalka iyo wixii la mid ah, si loo gaaro himilooyinka waxbarashada.

Cutubkaan waxa uu soo bandhigayaa fikrado guud oo la xiriira maamulka waxbarashada, iyo heerarkiisa waxa ay kala yihiin iyo xiriirka iyo wada shaqeynta ka dhexeysa, sidoo kale muhiimadda ay ugu fadhiyaan heerarkaas maamul howsha waxbarashada iyo faaiidooyinka ay u hayaan bahda ka shaqeyneysa waxbarashada, bulshada, iyo goobaha iyo degaammada waxbarashada.

Waxa aan meesha ka maqnayn in wax laga arko qaab maamuleedyada ay leeyihiin dugsiyada iyadoo astaamohooda la daraaseynayo lagana doodayo qaab walba waxa uu ku wanaagsan yahay iyo waxa uu ku dhaliilan yahay iyo sida ay ugu kala hirgaleen goobaha waxbarasho.

Ujeeddooyinka cutubka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkaan in ay:

- ◇ Caddeeyaan macnaha maamulka waxbarashada
- ◇ Caddeeyaan macnaha maamulka dugsiga
- ◇ Kala soocaa "waxbarasho iyo barbaarin"
- ◇ Kala soocaa "maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga
- ◇ Sharxaan xiriirka ka dhexeeya maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga
- ◇ Tiriyaan shaqooyinka iyo ujeeddooyinka maamullada waxbarashada iyo dugsiga.

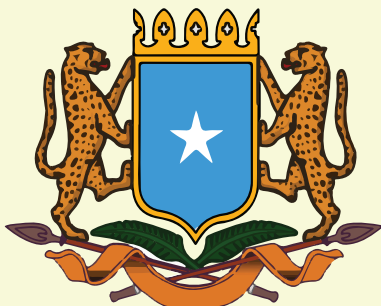
- ◊ Tiriyaan qaababka maamulka dugsiga.
- ◊ Sharaxaan macnaha shaqooyinka maamulka iyo maareynta
- ◊ Tiriyaan astaamaha qaabmaamuleedyada dugsiga.
- ◊ Sheegaan fikradaha casriga ah ee maamulka dugsiga.

Casharrada

Cutubkaan waxa uu ka kooban yahay cashirrada soo socda:

- 1- Macnaha maamulka barbaarinta, waxbarashada iyo dugsiga
- 2- Ujeeddooyinka iyo shaqooyinka maamulka waxbarashada
- 3- Muhiimadda iyo shaqooyinka maamulka dugsiga
- 4- Qaababka maamulka dugsiga.

CASHARKA 1^{AAD}: MACNAHA MAAMULKA BARBAARINTA, WAXBARASHADA IYO DUGSIGA

Xukuumadda Federaalka Soomaaliya Wasaaradda Waxbarashada, Hiddaha iyo Tacliinta Sare

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan goorta uu bilowday maamul waxbarasho.
- ◇ Ka sheekeeyaan halka ay ka soo jeeddo fikradda maamulka cilmieysan ee waxbarashada iyo xiriirka ay la leedahay cilmiga maamulka guud.
- ◇ Kala soocaan macnaha eray bixinnada “waxbarasho iyo barbaarin”.
- ◇ Sharxaan sida loo kala adeegsado eray bixinnada maamulka waxbarashada iyo maamulka barbaarinta.
- ◇ Caddeeyaan xiriirka ka dhexeeya maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsig.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Falanqeyn.
- ◇ Dood wadareed.

Soo if-bixidda fikradda maamulka waxbarashada:

Waxbarashada la helyaaaba maamul waxbarashada waa uu jiray, hase yeeshee maamulka waxbarashada in uu yeesho qaab cilmieysan wuxuu ku tiirsanaa fikradaha maareynta ee warshadaha, iyo ganacsiyada, kadib cilmigii maareynta ayaa ka faafay hay'adihii warshadaha iyo dhaqaalaha isagoo u gudbay dhanka maamulka guud, kaas oo uu maamulka waxbarashadu ka soo dhashay.¹

Waxqabadka 1aad: falanqeyn

Maxaa ugu wacan inaan aragno dad aqoon iyo xirfad leh oo haddana meel kaga dhacaya aadaabta cilmiga ay barten? Tusaale: wariye been sheegaya, culimo xumaha diin ka dhigaya.

Marka la qeexayo maaraynta waxbarashada, waxaa jira saddex fikradood oo isku dhodhow xiriirna ka dhexeeyo, waxa ayna kala yihiin:

- Maamulka barbaarinta.
- Maamulka waxbarashada.
- Maamulka dugsiga.

Labada fikradood oo hore (maamulka barbaarinta iyo maamulka waxbarashada) waxaa loo wada adeegsada hal macne, waxaana taas keenay in labadoodaba loo adeegsaday tarjamaadda eray bixinta qalaad ee ah (Educational Administration) "Education" ayaa marna lagu tarjamay "Barbaarin", mar kalena lagu tarjamay "Waxbarasho" iyadoo la aaminsan yahay in labaduba isku mid yihiin. taasoo ka

¹ - Educational and school administration. Mohammed Al Naji. p 23

dhigeysa labada fikraddood kuwa isku mid ah oo loo wada adeegsado hal macne. Waxaana taas keenay in dadka qaar door bidaan erayga barbaarin iyagoo u arka inuu ka baaxad weyn yahay waxbarasho, halka dad kalena aanay fiirinayn kala duwanaanshaha oo ay iska adeegsadaan erayga waxbarasho.

Hase yeeshee fekradda saddexaad oo ah “maamulka dugsiga” waa la isku raacsan yahay inuu ka duwan yahay labadan fekraddood goonina ka yahay.

Waxa uu casharkan marka hore soo bandhigayaa macneyaasha la kala siiyo labada eray (waxbarasho iyo barbaarin) ka dibna waxa uu sharxayaa macnaha halka ah ee loo adeegsado eray bixinnada (maamulka barbaarinta iyo maamulka waxbarashada), ka dibna waxa uu qeexi doonaa maamulka dugsiga, misna sharxi doonaa xiriirka ka dhexeeya maamulka dugsiga iyo maamulka waxbarashada.

▪ **Macnaha erayada “waxbarashada” iyo “barbaarinta”**

Erayga barbaarin waxa uu ka mid yahay erayada loo adeegsado daryeelka, korinta, waxbaridda iyo wixii la xiriiira. Waa uu ka baaxad weyn yahay erayga waxbarasho marka laga eego laba dhinac oo ah:

-Waxbarashadu waa in shaqsiga la siiyo aqoonta, halka ay barbaarintu u sii gudbayso in shaqsiga lagu hago sida uu aqoonta la siiyay ugaga faaiideysan karo dhanka wanaagsan ee noloshiisa.

Tusaale: shaqsiga la baray dhakhtarnimo waxaa la siiyay aqoonta uu ku ogaan karo xanuunnada, dawooyinkoodana ku heli karo. Hase yeeshee aqoontan khasab ma ahan in ay ku hagto ilaalinta aadaabta dhakhtarnimo, sida in uu caafimaadka bukaanka ka hormariyo faaiidada dhaqaale uu ka heli karo daweyntiisa, inuu bukaanka ula dhaqmo si naxariis leh, iyo in uuna ka beensheegin shaqadiisa oo uuna soo saarin waraaqo xanuun been abuur ah si loogu helo dhaqaale iyo dano shaqsi. Marka shaqsiga lagu

hagayo dhinacyadan la xiriiira adeegsiga saxsan ee aqoonta ayaa barbaarinta lagu tilmaamaa

- Waxbarashada waxaa laga helaa dugsiga, iyo xarumaha waxbarashada kaliya, laakiin barbaarinta waxaa laga helaa hey'adaha kala duwan ee bulshada, sida qoyska, goobaha cibaadada, warbaahinta noocyadeeda kala duwan, baraha bulshada, saaxiibbada iwm.

Macnaha Maamulka waxbarashada:

Waxaa lagu qeexaa inuu yahay: "Maamulka waxbarashadu waa hawlo isku dhafan oo is dhammeystira, oo ka jira goobaha waxbarashada iyo laamaha waxbarashada ka shaqeeya si loo gaaro ujeeddooyinka guud ee waxbarashada.

Waxaa kale oo lagu qeexaa: "Xukunka guud ee arimaha waxbarashada ee dowladda qaybaheeda kala duwan iyo u socodsiinta waxbarashada qaab waafaqsan shuruudaha bulshada iyo falsafada waxbarasho ee jirta".

Marna waxaa la eegaa howlaha uu qabto maamulka waxbarashada, iyada ayaa lagu qeexaa oo waxaa la dhihi karaa: "maamul waa go'aaminta yoolalka oo ah tallaabta koowaad oo ay ku xiran tahay kuna xigto tallaabta go'aaminta howlaha lagu gaari karo yoolalka, waxaa iyadana ku xiga doorashada dadka howlahan qabanaya. Saddexdaan talaabo waxa ay isugu xirmayaan xiindaab guud oo ah xiriirro abaabuleed oo xukumaya, hagaya iskuna duwaya"

Qeexitaannada oo dhami waxa ay isku raacsanyihiin in uu ka kooban yahay:

- **Yool:** Yoolka maamulka waxbarashaduna waa gaaritaanka himilooyinka waxbarashada.
- **Howlo:** Waxa uu daneeyaa fulinta iyo qaabka ujeeddooyinka waxbarasho loo dhaqan geliyo.
- **Dad howlaha qabta:** Waxa uu isku howlaa dadka waxbarashada ka shaqeynaya ama xiriirka la leh, sida macalimiinta, shaqaalaha, ardayda, waalidiinta.

- **Fududeeyayaal maadi ah:** oo ay ka mid yihiin waxyaabaha loo baahanyahay oo uu isku howlo maamulku helitaankooda, sida dhismayaasha, qalabeynta, agabka waxbarashada, iyo dhaqaalaha.
- **Xiindaab bulsho:** oo isku xiraya curiyaashaas oo uu ka kooban yahay maamulka. Misna xukumaya, ee hagaya iskuna duwaya. Sharciyaddana ay ka helayaan.

Macnaha maamulka dugsiga:

Maamulka dugsigu "waa dadaallada isku dubaridan ee ay sameeyaan koox shaqaale iskuul ah, (maamuleyaal, macallimiin iyo farsamo yaqaanno) si loogu xaqiijiyo gudaha dugsiga himilooyinka waxbarasho si waafaqsan himilada dowladda oo ah in ay carruurteeda ku barbaariso si sax ah iyo aasaas wanaagsan.

Tani waxa ay ka dhigantahay in maamulka dugsigu yahay howlaha qorsheynta, isku duwidda, iyo jiheynta shaqo walba oo waxbarasho ama barbaarin ah ee ka jirta gudaha dugsiga si loo horumariyo waxbarashada dugsiga ka jirta.

Waxqabadka 2aad: dood wadareed

- Ma taqaanaa maamullo waxbarashada ku shaqo leh oo aan maamulka dugsiga ahayn?
- Maamulka waxbarashada xaggee xarun u ah?

Kala duwanaanshaha maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga:

Si fudud ayaan ku kala sooci karnaa maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga, annaga oo caddeyneyna labada fikradood soo socota:

1-maamulkawaxbarashadaxaruntiisuwaawasaaraddawaxbarashada, waxaana hoggaamiyo wasiirka waxbarashada, waajibkiisuna waa dejinta siyaasadaha guud ee waxbarashada, halka maamulka dugsiga ay xaruntiisu tahaya dugsiga, uuna hoggaamiyo maamulaha dugsiga, waajibkiisuna yahay fulinta siyaasadaha guud ee waxbarashada, una fuliyo si waafaqsan shuruucda iyo xeerarka waxbarashada ee ka soo baxa wasaaradda waxbarashada.

2-maamulka dugsigu waa qayb ka mid ah maamulka waxbarashada, abaabulkiisuna waa muuqaal laga soo yareeyay abaabulka maamulka waxbarashada, waxa ayna u xilsaaran tahay socodsiinta howlaha waxbarasho ee dugsiga gudihiisa, halka uu maamulka waxbarashadu siiyo maamulka dugsiga caawimaad dhaqaale iyo farsamo iyo shaqaaleba. Sidoo kalena kormeer iyo ilaalo ayuu ku sameeyaa shaqada dugsiga si loo hubiyo habsami u socodkeeda.

Qiimeyn:

- 1-Sheeg goorta uu bilowday maamul waxbarasho sidiisaba.
- 2-Caddeey halka ay ka soo jeedo fikradda maamulka cilmiyeysan ee waxbarashada iyo xiriirka ay la leedahay cilmiga maamulka guud.
- 3-Maxaa lagu kala soocaa macnaha eray bixinnada “waxbarasho iyo barbaarin”.
- 4-Sharxaad ka bixi dadka kala adeegsado eray bixinnada maamulka waxbarashada iyo maamulka barbaarinta, iyo sababaha ay u kala adeegsanayaan iyagoo isku macno u la jeeda.
- 5-Caddeeyaan xiriirka ka dhaxeeya maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga.

Casharka 2^{aad}: Xiriirka maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Caddeeyaan dhinacyada guud ee Kala duwanaanshaha maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga.
- ◇ Sharxaan waxyaabaha sooca maamulka waxbarashada.
- ◇ Sharxaan waxyaabaha soocaya maamulka dugsiga
- ◇ Sheegaan waxa ay isu yihiin maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Falanqeyn.
- ◇ Maskax tuujin

1- Kala duwanaanshaha labada maamul:

maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga waa labo eray bixin oo u kala yaala laba shey kala duwan duluc ahaan, heer ahaan, iyo howlo ahaan. Sababta oo ah:

Waxqabadka 1aad: Maskax tuujin

Sheeg 5 tilmaamood soocaya maamulka waxbarashada, adiga oo ka eegaya dhinacyada duluda, heerka, iyo howlaha

2- Soocayaasha maamulka waxbarashada:

maamulka waxbarashadu waa howlaha iyo heerarka sare ee Nidaamka waxbarashada dhexe iyo kan baahsan sida: qorsheynta, jaangoynta

yoolalka fog, dejinta manhajyada, jaranjarta waxbarasho, xilliyada imtixaannada, ku caawinta maamulka dugsiga agab, dhaqaale, farsamo, iyo shaqaaleba, kormeerka iyo korjoogga maamulka dugsiga si loo xaqiijiyo habsami u fulinta howlaha dugsiga.

Waxaa madax ka ah maamulka waxbarashada heerka wasaaradeed wasiir xubin ka ah golaha wasaaradda, shaqadiisuna tahay isku xirka siyaasadda waxbarashada iyo barbaarinta iyo siyaasadda guud ee dowladda.

Maamulka waxbarashada ee degaannada waxa uu ka mid yahay hey adaha kormeerka iyo hoggaaminta iyo maareynta loogu tala galay inay caawiyaan guddoonka sare ee waxbarashada, waliba waa guddoonkii sare oo la soo yareeyay oo ka war haynayo fulinta siyaasadda la qorsheeyay ee waafaqsan xeerarka iyo nadaamyada.

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

Sheeg 5 tilmaamood soocaya maamulka dugsiga, adiga oo ka eegaya dhinacyada duluda, heerka, iyo howlaha

3- Soocayaasha Maamulka dugsigana: waa hey adda u xilsaaran fulinta siyaasadd waxbarashada. Waxaana madax ka ah maamule xilkiisa ugu weyn yahay in uu dugsiga u hogaamiyo sidii uu si dhammeystiran ugu gudan lahaa waajibkiisa ku aaddan ardayda, iyada oo la fulinayo xeerarka iyo talooyinka ka yimaada maamulka sare ee waxbarashada.

Waxqabadka 3aad: falanqayn

1- Mala dhihi karaa maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga waa shey iyo qaybtiisa?

2- heeg 5 tilmaamood soocaya maamulka waxbarashada, adiga oo ka eegaya dhinacyada dulucda, heerka, iyo howlaha

Waxaa muuqata in uu yahay xiriirka ka dhexeeya maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga xiriirka sheyga iyo qaybtiisa, maadama:

- maamulka dugsigu yahay qayb ka mid ah maamulka waxbarashada.
- maamulka dugsiga halbeeggiisu yahay dugsiga ama goobta wax lagu baranayo.
- dugsiga iyo goobta waxbarashada waxaa masuul ka ah ruux ka masuul ah socodka howsha, kaasoo lagu magacaabo maamule iyo tilmaamo la mid ah.
- howsha maamulaha ma dhaafsano in uu dugsigu ku guulaysto gudashada waajibkiisa.
- dugsigaguushiisunawaxaaykuxirantahayhadbasida uumaamuluhu u gubaabin karo kooxda isaga la shaqeyneysa sida: maamule ku xigeenka, barayaasha hore iyo shaqaalaha kale ee dugsiga. Si uu qof walba ugu qabto howshiisa sida ugu wanaagsan.
- maamulaha dugsiga ma ahan shaqsi madax bannaan oo dugsiga u maamulo sida uu rabo, balse waa qof ay xukumaan manhaj go'an, iyo degaan cayiman oo uu dugsigu ku yaal, iyo xeerar, nidaamyo, kormeerayaal farsamo iyo maamul, iyo awoodo dhaqaale oo la haysto.

Qiimeyn:

1- Ka warceli weydiimaha soo socda:

- Caddeey waxa ay ku kala duwanyihiin maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga heer ahaan.
- Tiri shan howlood oo u gaar ah maamulka waxbarashada, iyo shan howlood oo u gaar ah maamulka dugsiga.
- Guddoonka waxbarashada heerka gobollada iyo degmooyinka labadan maamul miidkeebuu ka tirsanyahay?
- Sheeg shan qolo oo ka tirsan kooxda la shaqeyso maamulka dugsiga.
- Sheeg saddex ka mid ah dhinacyada la shaqeeyo maamulka waxbarashada.

2- Is barbar dhig maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga dhinacyada ka muuqda shaxda hoose sida la tusaaleeyay:

dhinacyada	maamulka waxbarashada	maamulka dugsiga
Nooca xiriir-ka	guud	Qayb
Howsha		
Goobta		
Masuulka		
Madax ban-naanida		

CASHARKA 3AAD: UJEEDDOOYINKA IYO SHAQOYINKA MAAMULKA WAXBARASHADA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Tiriyaan dhinacyada waxbarashada iyo bahdeeda ay ka tiigsanayaan ujeeddooyinka maamulka waxbarashada.
- ◇ Caddeeyaan wax qabadka loo baahan yahay in laga qabto dhinac walba.
- ◇ Tiriyaan shaqooyinka maamulka waxbarashada.
- ◇ Sharxaan habka igmashada kormeerka ee maamulka waxbarashada.
- ◇ Tusaaleeyaan shaqooyinka maamulka waxbarashada.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Shaqo kooxeed.
- ◇ Baarid iyo dood wadareed.

Maamul waliba waxa uu u dhisan yahay ujeedooyin in uu xaqiijiyo, shaqooyin gaar ahna uu qabto.

Ujeeddada maamul oo uu u taagan yahay maamulka waxbarashada waa fududeynta iyo horumarinta howlaha waxbarasho, waxa uuna qabtaa shaqooyinka qorsheyn, abaabul, hagid, kormeer iyo qiimeyn waxii ah oo ay u baahan tahay waxbarashada.

Guud ahaan ujeedooyinka iyo shaqooyinka ugu muuqda ee maamulka waxbarashada waxaan u qodobbeyn karnaa sida tan:

Waxqabadka 1aad: Shaqo kooxeed

Kooxda (b): Tiriya toban shey oo laga rabo wasaaradda waxbarashada in ay u xaqiijiso maamulka dugsiga, ka dibna ka dooda oo soo bandhiga muhiimadda ay tobankaan shey u leeyihiin maamulka dugsiga.

Kooxda (t): Sheega toban shey oo laga rabo wasaaradda waxbarashada in ay u xaqiijiso macallimiinta. maxaa ka xaqiiqoobay, maxaase wali aan xaqiiqoobin adinkoo sababaha sheegaaya.

Kooxda (j): Waa maxay waxyaabaha laga rabo wasaaradda waxbarashada in ay u xaqiijiso ardayda? Ka dooda inta ka suuragashay iyo inta dhimman iyo sida lagu gaari karo.

Kooxda (x) qora waxyaabaha ugu muhiimsan ee laga rabo wasaaradda waxbarashada in ay kaxaqiijisodhinacaxiriikadadweynahaiyodugsiga.

Kooxda (kh) ka dooda masuuliyadaha ugu muhiimsan ee wasaaradda waxbarashada ka saaran dhinacyada aqoonsiga iyo manaahijta.

1. Ujeeddooyinka maamulka waxbarashada

- **Daryeelka ardayda:**

Ujeeddadan waxaa ka mid ah dhismaha shakhsiyadda ardayga dhisid dhammeystiran oo dhinac walba leh: ruuxeed, aqooneed, maskaxeed, jir ahaaneed, barbaarineed, dhaqan iyo saykoloji ahaaneed, iyadoo la siinayo barnaamijyo, waxqabadyo iyo adeegyo ka caawiya ardayga inuu horumariyo shakhsiyaddiisa gudaha iyo dibedda dugsiga.

Daryeelka ardeyda ee waxbarasho waa in ay ahaataa mid **loo siman yahay (inclusive)**, taasoo micnaheedu yahay in dhammaan ardayda, ha ahaadeen kuwo qaba baahiyo gaar ah, naafanimo, ama carqalado barasho, ay helaan fursad ay ku bartaan si hufan oo lagu ixtiraamo kala duwanaanshahooda. Maamulka dugsigu waa in uu si gaar ah ugu dadaalaa in dugsigu yeesho **degaan waxbarasho oo arday walba soo dhaweynaysa**, iyadoo la adeegsanayo farsamooyin waxbarid oo kala duwan si loo daboolo baahida ardayda.

- **Horumarinta Manhajka iyo hababka Waxbarista:**

Ku guuleysiga hadafkan waxaa ka mid ah la jaanqaadidda maamulka waxbarashada waxyaabaha ka soo cusboonaado manaahijta, hababka waxbarista iyo wadiiqooyiinka xoojinaya fahamka, fakarka, isku xirka iyo gungaarka, sidoo kale waxaa ka mid ah sameynta manaahijta iyadoo la tixgelinayo qaraxa aqooneed ama kororka xad dhaafka ah ee qaddarka aqoonta iyo muhiimadda ka xulashada waxii ku habboon iyaga.

Intaa waxaa dheer, **manaahijta iyo hababka waxbaridda waa in loo qaabeeyaa si ay u ahaadaan kuwo u furan arday kasta**, isla markaana laga fogaado hababka xaddidaya ka-qaybgalka ardayda baahiyaha gaarka ah leh. Waxaa muhiim ah in manhajka laga dhigo mid la jaanqaadaya **qiimaha waxbarashada loo siman yahay** (inclusive education), iyadoo la siinayo mudnaan hal-abuurka iyo karti u dhisidda dhammaan ardayda.

- **Daryeelka Macalimiinta iyo Shaqaalaha Kale ee dugsiyada:**

Qodobkan waxaa ka mid ah arrimaha dhammaan shaqaalaha dugsiga, oo ay ku jiraan macallimiinta iyo in laga caawiyo in ay horumaraan xirfad ahaan, aqoon ahaan, dhaqan ahaan, iyo adeegsiga habab maamul iyo hoggaamineed oo ku dhiirrigeliya inay si wax soo saar leh u shaqeeyaan iyada oo loo marayo hab dhiirrigelin oo ku habboon oo maadiga iyo macnahaba leh.

Qodobkan waxaa sidoo kale ka mid ah in macalimiinta la baro **hababka waxbaridda ardayda leh baahiyo gaar ah**, la siiyo tababaro ku saabsan waxbarashada loo siman yahay, lana dhiso faham buuxa oo ku saabsan doorka ay ku leeyihiin hirgelinta **sinnaan waxbarasho**.

- **Xoojinta xiriirka ka dhexeeya dugsiga iyo bulshadiisa:**

Hadafkani waxaa ka mid ah sameynta buundooyin hagaagsan oo u dhexeeya dugsiga iyo hay'adaha bulshada iyo bulshada qeybaheeda kala duwan, iyo in dugsiga la jaanqaado horumarka bulshada isla markaana uu si wanaagsan u dhexgalo ulana falgalo

Waxaa muhiim ah in xiriirkaasi uu ka mid noqdo **wacyigelin ku saabsan muhiimadda waxbarashada loo siman yahay**, si waalidiinta iyo bulshada inteeda kale ay u garwaaqsadaan ahmiyadda ay leedahay in ardayda naafada ah, ama kuwa ka yimid deegaanka danyarta ah, ay helaan taageero iyo fursad la mid ah tan ardayda kale.

Iyada oo loo marayo golayaasha waalidiinta iyo ururada dhaqanka ee ka jira deegaanka dugsig.

- **Bixinta shaqo fududeeyayaasha dad, iyo agab**

Si ay ugu suurtoowdo dugsiga in uu gaaro hadafkiisa guud ee ah u diyaarinta dhasha iyo ku barbaarinteeda aqoon sax ah oo ku saleysan aasaas sax ah si waafaqsan yoolalka bulshada guud ee wanaagsan. Maamulka waxbarashada guud waa inuu ku dadaalaa inuu si wax ku ool ah u diyaariyo una siiyo dugsiyada fududeymaha lagama maarmaanka u ah socoshada shaqada dugsiyada iyo gaaritaanka yoolka waxbarasho.

Maamulka waa inuu si wax ku ool ah u diyaariyo agabyo kala duwan sida **kuraas, qalab arag iyo maqalka taageera, fasiro iyo adeegyo kale** si loo hubiyo in ardayda qaba baahiyaha gaarka ah ay si buuxda ugu qeybqaataan waxbarashada.

Waxqabadka 2aad: baaris iyo dood wadareed

Xilligii buburkii dugsiyadu waa ay shaqeynayeen, laakiin caqabado badan baa jiray oo haystay maamullada dugsiyada, ardayda, macallimiinta iyo shaqaalaha, ka dooda waxyaabaha ugu waaweyn dhibaatooyinkaas oo ay wasaaradda waxbarashada xal u heshay ama u noqotay

2. Shaqooyinka maamulka waxbarashada

• Qorsheynta:

waxaa ka mid ah dejinta siyaasadaha wax barasho iyo yoolalka fogfog iyo kuwa dhow dhow ee wax barashada, dejinta manaahijta, go'aaminta nidaamyada waxbarashada, jaranjarta waxbarashada, xilliyada imtixaannada, tirade dugsiyada, u dhabbagalka baahiyaha shaqada dugsiyada ee shaqaale ama fududeeyeyaal kale. i.w.m

Iyo sidoo kale diyaarint qorshooyinka horumarineed ee mustaqbalka

• Abaabulka:

waxa uu u caddeeyaa howl wadeennada waxbarashada iyo hey'adaha maamullada dugsiyada waajibaadkooda maamul iyo sida ay u kala leeyihiin.

- Isku-duwid:

waxa uu isku duwaa maamulka waxbarashada dadaallada dhamaan hey'adaha, maamullada, macallimiinta, ardayda. Waxa uu sidoo kale isku xiraa xarumaha waxbarasho iyo hey'adaha bushada, sidoo kale waxa uu is waafajiyaa siyaasadda guud ee qaranka iyo mira dhallada laga sugayo waxbarashada.

- **Hagidda:**

adeegsiga fududeeyeyaasha shaqaale iyo dhaqaale, oo loo adeegsado si sare ugu qaadi karto awoodda wax soosaar.

Sidoo kale waxa uu maamulka waxbarashada siiyaa dugsiyada taageerada dhaqaale iyo farsamo, iyo shaqaale oo ay u baahanyihiin. Isaga oo sidoo kale ka caawinya tababarka macallimiinta iyo shaqaalaha sis are loogu qaado aqoontooda xirfadeed iyo iyo maskaxeed si loogu xaqiijiyo ujeeddooyinka waxbarashada si wax ku ool ah.

Kormeerka iyo qiimeynta:

Kormeerka waxbarashada waa mid ka mid ah shaqooyinka ugu muhiimsan ee uu qabto maamulaha dugsiga taasoo ujeedkeedu yahay horumarinta tayada waxbarashada iyo barbaarinta.

Kormeer waxbarasho waa hab nidaamsan oo uu maamulaha, kormeeraha ama macallin sare u isticmaalo si uu ula socdo habka uu macallinku wax u baro ardayda, una siiyo jawaab-celin (feedback) wax-ku-ool ah. Waxaa diiradda la saaraa tayada waxbaridda, xiriirka macallinka iyo ardayda, iyo maaraynta fasalka.

Ujeedka kormeerka ma aha in la eedeeyo ama lagu cigaabo macallinka, balse waa hab suurtagaliyo in la siiyo macallinka taageero, talo iyo fursad uu ku horumariyo xirfadiisa. Muhimadda kormeerka waa in la ogaado dhibaatooyinka dhabta ah ee haysta macallimiinta islamarkaana la taageero barayaasha si ay u horumariyaan xirfadooda oo la dhiirrigeliyo is-beddel iyo horumar joogto ah. Kormeerka ayaa ka kooban saddexda nooc ee soo socoto

1.Kormeer Cilmiyeed (Clinical Supervision)

Waa hab uu kormeeruhu la shaqeeyo macallinka si dhow, isagoo raacaya saddex tallaabo oo kala ah:

- ◇ Kulan ka hor daawashada fasalka
- ◇ Daawashada casharka
- ◇ Kulan ka dib daawashada oo lagu bixiyo jawaab-celin

2.Kormeer Saaxiibtinimo (Collegial Supervision)

Macallimiinta ayaa is-kormeera, talooyin isa siiya, iskuna taageera sidii ay u horumarin lahaayeen casharradooda. Habkan waxa uu dhisayaa kalsooni iyo wada-shaqayn ka dhaxeysa macallimiinta.

3.Is-kormeerid (Self-supervision)

Macallinka ayaa isdiyaariya, oo qiimeeya habka uu u dhigayo si uu isagu iskaga horumariyo.

Tixraacyada (References):

- 1.Glickman,C.D.,Gordon,S.P.,&Ross-Gordon,J.M.(2014).*Supervision and instructional leadership: A developmental approach* (9th ed.). Boston: Pearson Education.
2. Sergiovanni, T. J., & Starratt, R. J. (2007). *Supervision: A redefinition* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.

Qiimeyn:

- ◇ Sheeg ujeeddooyinka maamulka waxbarashada
- ◇ Tiri dhinacyada ay ku jeedaan ujeeddooyinka maamulka waxbarashada.
- ◇ Caddeey wax qabadka ay rabto wasaaradda waxbarashada oo ah maamulka waxbarashada inay ka sameyso dhinacyada soo socda:
 - o Ardayda.
 - o Macallimiinta.
 - o Maamulka.
 - o Sharciyadda iyo manaahijta.
- ◇ Tiriyaan shaqooyinka maamulka waxbarashada.
- ◇ Sharax habka uu maamulka sare ee waxbarashada u kormeerto iyo cidda ay u igmato howshaas.
- ◇ Tusaaleey shaqooyinka maamulka waxbarashada ee soo socda:
 - o Qorsheynta.
 - o Isku duwiddda.
 - o Hagidda.

CASHARKA 4^{AAD}: MUHIIMADDA IYO SHAQOYINKA MAAMULKA DUGSIGA

Ujeeddooyinka casharka:

- ◇ Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:
- ◇ Tiriyaan waxyaabaha muujinaya muhiimadda maamulka dugsiga.
- ◇ Sheegaan qeybaha shaqada maamulka dugsiga.
- ◇ Tusaaleeyo qeyb kasta oo ka mid ah qeybaha shaqada maamulka dugsiga.
- ◇ Caddeyaan ilaha dhaqaale ee dugsiga iyo maareynteeda
- ◇ Caddeyaan qodob walba oo ka mid ah qodobbada muhiimadda maamulka dugsiga sida uu muhiim uga dhigayo maamul u helidda dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- o Maskax-tuujin
- o Shaqo kooxeed

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Maamul waxaa uu ka shaqeeyaa goobo buuxinaya shuruudo ay ka mid tahay bulshonimo iyo jiritaanka yool guud, waxaad tirisaa shardiyaada dugsiga lagama maarmaan uga dhigaya jiritaanka maamul.

Waxaa jira arimo badan oo muujinaya muhiimadda uu leeyahay maamulka dugsiga, waxa ayna la xiriiraan arimahaasi waxa uu ka kooban yahay dugsiga oo ah dad iyo fududeeyayaal maadi ah, iyo faa'iidooyinka iyo fududeynta howl uu keenayo maamulka. Waxyaabaha muhiimadda maamulka dugsiga muujinaya waxaa ka mid ah:

- 1- Dugsi walba waxaa khasab ah inay joogaan tiro barayaal, shaqaale iyo arday, waxa uuna adeegsadaa wax uun dhaqaale ah. Taasi waxa ay lagama maarmaan ka dhigeysaa in la helo qof la shaqeeya dadka oo kala qeybqaato howsha, kaasoo dejiya himilooyinka la rabo in la gaaro, go'aamiyana cidda qabaneyso qeyb walba oo shaqada ka mid ah, oo haga iskuna duwo iskaashigooda, niyaddoodana sare u qaado, kobciyo wada shaqeyntooda daacadnimada ah.
- 2- Maamulku waa midka keliya ee suurto gelin kara fulinta shaqooyinka iyadoo la adeegsanayo dad kale wax loo qorsheynayo, lana abaabulayo, lana hagayo, lalana soconayo dadaalladooda iyo dhaqankooda, waana midka suurto geliya go'aaminta walxaha adeegsigooda lagama maarmaanka ah iyo sida loo adeegsanayo, iyo go'aaminta xilliga la rabo in lagu dhammeystiro qeyb walba oo shaqada ka mid ah, waana midka suurto geliyo dejinta qorshe uu ku socdo madax maamul walba oo yimaada mustaqbalka.
- 3- Maamulka ayaa suurtageliya in sida ugu haboon loo adeegsado dadka iyo awoodda maadiga aha ee la heysto, taasina waxa ay ka mid tahay waxyaabaha muhiimka kadhigaya maamulka

dugsiga, maadaama uu suurto gelinayo sida ugu wanaagsan in loo adeegsado dadka iyo awoodaha maadiga ah oo uu dugsigu haysto, kuwaasoo isugu jira macallimiin, arday,iyo shaqaale, iyo sidoo kale agab waxbarasho iyo dhaqaale, si loo daboolo baahiyaha ardayda, loona horumariyo shaqsiyadooda ilaa iyo heerka ay ogolaanayaan awoodhooda iyo u diyaarsanidooda .

- 4- Buuxinta baahiyaha aadaninimo ee gudaha dugsiga iyo dibaddiisa, maamulaha dugsiga uma madaxbannaana inuu iska qaato go'aankii uu doono, balse dhaqankiisa waxaa xukumo masuuliyadda bulsho ee saran, taasoo ku waajibineysa marka uu go'aanno qaadanayo inuu tixgeliyo baahiyaha dhaqaale, bulsho, iyo dhaqn oo ay qabaan dugsiga, ardayda, iyo bulshada uu dugsigu ku dhex yaalo. Tusaala ahaan go'aanka macallin iyo macallin kale in lakala doorto waxaa loo fiirinayaa aqoontooda ka dib miisaanka iyo saameynta ay ku leeyihiin bulshada, iyo sida ay ukala darantahay baahidooda shaqo, haddii midkood saarantahay masuuliyad qoys, kan kalena nafsadiisa keliya masuul ka yahay waxaa la hormarinayaa kan qoyska ka masuulka ah.

Halkan waxaa noogu caddaaday maamulku inuu lagama maarmaan u yahay dugsi walba si ay howlihiisa habsami ugu socdaan, uuna u xaqiijiyo isla shaqeynta iyo isku xirnaanta bahda dugsiga gudeheeda iyo iyada iyo bulshada ku heeran dugsiga si loo gaaro himilooyinka waxbarasho ee dugsiga.

Waxqabadka 2aad: Shaqo kooxeed

Kooxda (b)sheega 10 shaqo oo ay macallimiintu qabtaan aan maamulka looga baahnayn.

Kooxda (t) sheega10 shaqo uu maamulka dugsiga qabtoo oo aan macallimiinta kaligood qaban Karin

Shaqooyinka maamulka dugsiga

Hawlaha maamulka dugsiga waxaa soo hoos gelaya dhammaan howlaha si wax ku ool ah loogu gaaro himilooyinka waxbarashada, iyada oo loo marayo in sida ku cad tusmooyinka gaarka ah la isuku-duwayo loona hagayo waayo-aragga waxbarasho ee dugsiga.

taasi waxa ay ka dhigantahay in howsha maamulka dugsiga aanay ku xaddidnayn oo keliya shaqada inuu ku socodsiiyo habraacyada maamul oo mutuxan sida qaadashada ardayda, diiwaangelinta, waraaqaha, isgaadhsiinta iyo hirgelinta habraacyada Taas bedelkeeda, waxaa ku jira waajibaadka maamulka dugsiga waajibaad kale ee farsamo iyo dhaqan oo ka ballaadhan waajibaadka maamul.

Sidaa aawgeed maareynta dugsiga waxaa soo hoos gelaya howl walba oo horseedi karta helitaanka xaaladaha ugu wanaagsan dugsiga gudihiisi oo lagu xaqiijin karo himiladiisa oo ah baridda iyo barbaarinta ardayda, horumarinta macallimiinta xirfad ahaan, iyo in la fuliyo habraacyada iyo howlaha lagama maarmaanka u ah shaqada dugsiga.

Howlaha maamulka dugsiga waxaa loo qeybin karaa saddex qeybood oo isku xiran oo is dhexgalaya, waxa ayna kala yihiin:

1- Shaqooyinka maamuleed:

Waa shaqooyinka caadi ahaan uu maamul walba qabto, kuwaasoo kala ah: qorsheynta, abaabulka, hagidda, korjoogga, qiimeynta iyo howlaha hoose ee kuwan soo raaca sida keydinta feylasha, jadwal dejinta, iyo wixii la mid ah oo ay maamuleyaasha dugsiyadu sameeyaan sida caadiga ah.

2- Shaqooyinka farsamo:

waa howlo ay maamulayaasha dugsiyada u qabtaan si manhajka waxbarashada loogu fuliyo sida ugu wanaagsan ee la heli karo, waxaa soo galayo howlahaasi talooyinka uu maamuluhu ka siinayo bareyaasha maaddooyinka

ay dhigayaan, dabeecadaha ardayda, ama astaamaha baridda iyo barashada. Waxa kale oo ka mid noqonayo shaqooyinka farsamo ee maamulka dugsiga tababarka bareyaasha, qabashada siminaarrada, sameynta booqashooyin kormeer, inuu wada shaqeeyn la sameeyo guddiga farsamada ee maamulka waxbarashada, barnaamijyo xoojin in ardayda loo sameeyo, i.w.m

- 3- Shaqooyinka bulsho: Waxaa lagu tilmaamaa shaqooyinka sida xoojinta xiriirrada bini aadannimo ee gudaha dugsiga, kaasoo u dhexeeya xubnaha maamulka, macalimiinta iyo ardayda, iyo xoojinta xiriirka dugsigu uu la leeyahay bulshada uu u adeegayo iyadoo laga qeybqaadanayo bulshada waxyaabaha ay daneyneyso, iyadana laga qeybgelinayo howlaha dugsiga.

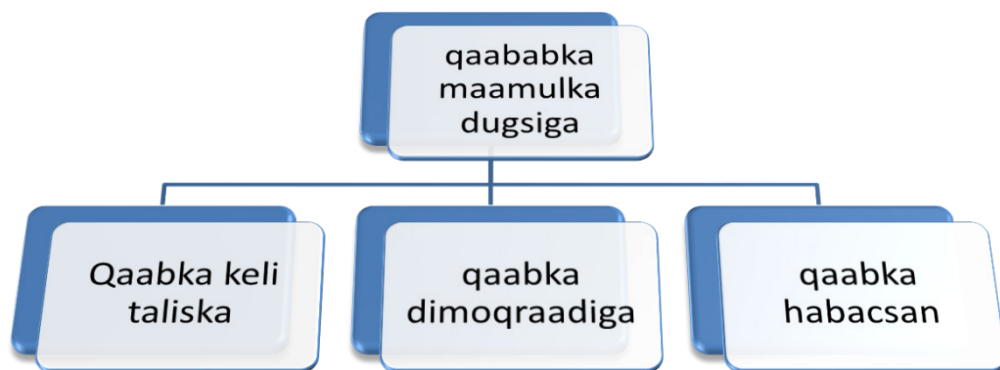
Qiimeyn:

- 1- Tiri waxyaabaha uu ka kooban yahay dugsiga oo lagama maarmaan ka dhigaya maamul inuu yeesho dugsiga.
- 2- Tusaaleey faa'iidooyinka maamulku u leeyahay dhammaan bahda dugsiga.
- 3- Tusaaleey faa'iidooyinka maamulku u leeyahay habsami u socodka iyo fududeynta howlaha.
- 4- Sheeg qeybaha ay u kala baxdo shaqada maamulka dugsiga.
- 5- Shaqooyinka maamul ee soo socda kala geli godka ay ka tirsanyihiin:

(Hagidda – korjoogga – tababarka bareyaasha – dhisidda kalgacalka bulshada dugsiga – jadwal dejinta - ka talo bixinta maaddooyinka – qorsheynta – abaabulka – ka talo bixinta baridda iyo barashada – abuuridda saaxiibtinimo – ka talo bixinta dabeecadaha ardayda – xoojinta daacadnimada – qiimeynta – keydinta feylasha – qabashada siminaarrada – ka qeygalka munaasabadaha bulshada – sameynta koorsooyin xoojinta ardayda)

Farsamo	Maamul	Bulsho

CASHARKA 5^{AAD}: QAABABKA MAAMULKA DUGSIGA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Tiriyaan qaababka maamullada dugsi ee jira.
- ◇ Caddeeyaan astaamaha qaab maamul walba.
- ◇ Sheegaan wanaagyada qaab maamul walba.
- ◇ Sheegaan dhaliilaha qaab maamul walba.
- ◇ Go'aamiyaan qaab maamulka ugu haboon.
- ◇ Tiriyaan fikradaha lagu saleeyo casrigaan maamulka dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Baarid
- ◇ Soocid
- ◇ Maskax-tuujin

Maamulayaasha dugsiyada dalka waxaa laga yaabaa in ay yihiin isku awoodo iyo isku shuruuc iyo isku waajibaad oo hal meel laga xukumo, hase yeeshee ma wada raacaan hal qaab maamul,

marka la eego qabashada shaqooyinka maamul sida qorsheynta, abaabulka, jiheynta, korjoogga iyo qiimeynta, balse qaabab kala duwan ayay howlahan u qabtaan, tusaale ahaan: qaar baa macallimiinta ka qayb geliyo hirgelinta howlahan waxii macquul ah, qaarna iyagaa iskood u fuliya iyaga oo aan cid kale la tashan, qaar baa fasaxa macallimiinta, shaqaalaha iyo ardayda ku ad adag, qaarna waa ay fududeystaan, qaar baa macallimiinta iyo shaqaalaha iyo ardayda saaxiibtinimo la sameeya, qaarna waxa ay kula dhaqmaan keliya madaxtinimo.

Kala duwanaanshaha hababka maamul waxaa ugu wacan kala duwanaanshaha shaqsiyadaha maamulayaasha iyo sida ay u arkaan dabeecadda maamulka iyo waajibaadkiisa, sida ay ku jirto maslaxada socodka iyo fududeynta iyo hrumarinta shaqada dugsiga, iyo is waafajinta xiriirka bani aadannimo iyo gudashada waajibaadka maamul.

Waxqabadka 1aad: baarid

Qor maamuleyaal dugsi oo aad horay ula soo shaqeysay dhaqammada aad ku aragtay:

- ka mid ah aad jeclaatay
- kaloo ka mid ah oo aad dhibsatay
- kale oo aad daciifnimo ama masuuliyad darro u aragtay

Fikradaha faraha badan ee maamulka iyo maareynta waxa ay keeneen qaabab maamul oo kala duwan. Maamulayaasha qaar baa rumeysan in waajibku iyaga keligood saaranyahay awoodda maamulna keligood leeyihiin, halka aanu arkeeno maamule kale oo rumaysan shaqada inay iskaashi iyo saaxiibtinimo ku haboontahay, halka nooc saddexaad uu aaminsanyahay in qof waliba xilka saaran yaqaan oo aan isaga looga baahnayn inuu wax amor, wax tutusaaleeyo, sidaads awgeed nin waliba xornimo ayuu ku shaqeynayaa.²

2 - Modern school administration. Jawdat Ezzat Atwi. p 23

Sida caadiga ahna maamuluhu mar walba hal qaabmaamul ma raaco ee hal qaab waa uu ubadan karaa isagoo lagu arki karo marar kale astaamo lagu yaqaan qaab maamullada kale.

Falanqeyntaastaamaha hab dhaqammada maamulayaasha dugsiyada waxa ay inoo muujinaysaa in astaamahaasi saddex qeybood yihiin:

- Astaamo muujinaya masuuliyadda oo idil inuu maamulaha isa saarayo oo howlihiisa uu iskii u qabsado si waafaqsan xeerarka shaqada, tixgelinna uusan siin wax ka baxsan shaqada ka dhexeysa isaga iyo dadka kale eek ala shaqeynaya dugsigu. Waxaa qaab maamulkan lagu magacaabaa (qaabka keli taliska)
- Astaamo muujinaya maamuluhu inuu howsha ku wada halleeyo dadka isaga la shaqeynaya, kuna kalsoonaado garashadooda iyo is xilqaankooda uusan cidna amar siin, lana xisaabtaamin. Waxaa qaab maamulkan lagu magacaabaa (qaabka habacsan)
- Astaamo muujinaya iskaashi loo wada simanyahay iyo wda tashi inuu maamuluhu la sameeyo macallimiinta, shaqaalaha, ardayda, guddiyada waalidiinta, iyo golyaasha degaanka. Dhinacyadaasi oo dhamina ka qeyb qaataan hirgelinta howlaha maamulka dugsigu. Waxaa qaab maamulkan lagu magacaabaa (qaabka dimoqraadiga).

Sida caadiga ahi ma jiro maamule u go'aya hal qaab maamul keliya oo uu mar waliba raacayo, balse maamule waliba waa laga heli karaa astaamo ka kala tirsan saddexdan qaab, hase yeeshee waxaa jira inay ku bataan maamulaha astaamaha qaab maamul ka mid ah kuwan, isagoo astaamaha qeybaha kalena wax ka wato, ama xaaladaha qaar inuu raaco qaab, xaalado kalena uu raaco qaab ka duwan.

Casharkan waxa uu sharaxaad ka bixinayaa qaab maamuleedyada dugsiyada iyo astaamaha ugu waa weyn ee ay leeyihiin, iyo qaab waliba waxa uu leeyahay ee wanaag iyo dhaliilba ah, isagoo

ku soo gebagebeyn doona fikradaha casrigaan ee maamulka dugsigu.

1.Qaabka keli taliska:

Maamulka keli taliska waxa uu aaminsan yahay in awoodda maamul ay u soo igmatay awood isaga ka sareysa, masuuliyadda ka dhalatana keligiis saaran tahay aanay cid kale kula jirin, maamulaha dugsiga ee noocan sawir ayuu ka aaminayaa dugsigiisa, waxa uuna dejinayaa qorshooyin la jaanqaadaya, xaqiijinayana sawirka uu ka aaminsanyahay dugsiga, kamana weecanayo sawirkaas.

Xiriirka macallimiinta iyo maamulaha qaab maamulka waxa uu noqonayaa xiriirkii rasmiga ahaa ee ka dhexeeyay maamule iyo macallimiin, oo maamuluhu soo dhoweyn iyo kalgacal iyo saaxiibtinimo ayuu u muujinayaa macallinkii u dhaqma si waafaqsan sawirkaas, sidoo kale fogeyn iyo qanacsanaan la'aan buu u muujinayaa macallinkii mucaarada fekerkana ku khilaafa.

Waxa uu u arkaa maamulaha kelitaliska inay isaga waajibkiisa tahay go'aaminta waxa loo baahanyahay in dugsiga laga dhex qabto, macallimiintana la socodsiiyo waxa uu u ogolyahay inay sameeyaan iyo sida ay u sameynayaan. Maamulidda dugsigana wuxuu u arkaa inay tahay go'aan soo saarid, amar siin, iyo dabagal lagu hubinayo fulinta amarrada.

Maamulaha keli taliska waxa uu mudnaanta oo dhan siiyaa shaqada keliya, halka uu u arko danaha shaqaalaha dugsiga iyo dadka kaleba inay ka hor imanayaan danaha shaqada, sidaas awgeed wax mudnaan ama tixgelin masiiyo. Waxa uuna rumeysanyahay maamulaha kelitaliska ahi in macallimiintu yihiin kuwo caajis ah, oo aan han u lahayn shaqada, aysanna qaadi karin mas'uuliyad, hal abuurna lahayn, sidaas awgeed loo baahanyaha inay amarrada ka qaataan maamulaha, misna lagu dabagalo oo lagu qasbo shaqada si loo hagaajiyo heerka ardayda.

Aragtida Islaamiga ah waxaay ka soo horjeedaa qaabka keli-taliska ee lagu maamulo dugsiyada, maadaama uu Islaamku dhiirrigeliyo *Shuurada* (talo wadaagga), caddaaladda, iyo kalsoonida lagu qabo kartida iyo mas'uuliyadda dadka kale. Qof kasta oo mas'uul ah wuxuu rumaysanyahay isla xisaabtan Eebbe hortiisa ah, waxaana lagula taliyey inuu la tashado dadka kale: **“Arrintooda waxa ay ku salaysan tahay talo wadaag”** (Surat Ash-Shuura: 38).

Qaabka Islaamiga ah ee hoggaamintu waxa uu bixiyaa xorriyad fikir, dhiirrigelin, iyo tixgelin loo muujiyo shaqaalaha dugsiga, si ay u helaan dareen lahaansho iyo wax-ku-oolnimo. Maamulaha Islaamiga ahi waxa uu shaqaalaha u arkaa la-hawlgalayaal, waxa uuna abuurayaa jawi furan oo lagu wadaago go'aamada, laguna dhiso kalsooni iyo daacadnimo. Aragtidan waxa ay sare u qaaddaa tayada waxbarasho, waxa ayna yareysaa cadaadiska, cabburinta iyo niyad-jabka macallimiinta

Astaamaha maamulka keli taliska:

- Waxa uu daneeyaa wax ku oolnimada maamulka, waxa uuna diyaarinayaa habab iyo agab dugsiga si nidaam ah u socodsiin karaan
- Shaqadiisina aad buu u jecel yahay, shaqada ugu yar iyo tan ugu weyn waa uu daba galaa si uu u hubiyo inay ku socoto sidii la qorsheeyay
- Ma ogola in la dhaliilo, kamana laabto go'aammada xiitaa haddii ay caddaato in laga haboonyahay..
- Waxa uu la keli noqdaa go'aammada iyo kamana qeyb galiyo macallimiinta howlaha maamul eek ala duwan.
- Kulammada uu qabto maamulkan waa ay yaryihiin mana ahan kuwo joogto ah, jadwalna kuma socdaan, waqtigoodna waa uu

gaaban yahay oo laguma soo bandhigi karo lagumana falanqeyn karo aragtiyada macallimiinta iyo howl wadeennada kale ee dugsiga. Keliya waa kulammo uu maamuluhu si degdeg ah ugu bixinayo wixii macluumaad iyo amarro ah, haddii ay jiraan arimo aan go'aan ka qaadashadooda fududeyn maamuluhu isaga ayaa ka dooranaya howl wadeennada dugsiga dad uu kala niqaasho, ka dibna go'aankiisi buu soo saarayaa isagoo ku saleysan sida looga dooday.

- Xiriirka macallimiinta iyo maamulaha qaab maamulka waxa uu Noqonayaa xiriirkii rasmiga ahaa ee ka dhexeeyay maamule iyo macallimiin, mana jiro ama waa uu yaryahay iskaashi ikhtiyaari ah oo dhex mara maamulaha iyo dadka uu maamulayo. Taasina waxa ay yareyneysaa daacadnimadooda iyo sare u qaadidda kartidooda wax soosaar.
- Go'aammada lagu soo saaray kelitakisnimada khaladkeed ayaa badan, halka go'aammada loo talo badsaday ay saxsanaantooda badantahay. Sidoo kale dadku waxa ay aad u fahmaan taageerina ogyihiin go'aamada ay ka qeybqaateen,
- Taasi waxaa sii dheer go'aammada kelinimada loo soo saaro ee qaab maamulkan waxa uu baabi'inaya awoodda baris, feker iyo hal abuur ee howl wadeennada dugsiga.
- Maamulka qaabkan ahi dadka la shaqeynaya waxa ay ku shaqeeyaan baqdin ay ka baqayaan maamulaha, mana lahan dareen masuuliyad iyo is xilqaan.
- Qof walba oo la shaqeeya maamulka ceynkan ah waxa uu daacad u yahay cidda isaga madaxa u ah, ee daacad uma noqdo cidda uu madaxa u yahay.
- maamulaha keli taliska waxa uu aaminsanyahay in abaal marintu iyo ciqaabtu yihiin waxa dhiirri gelin kara ashqaasta. Sidaas

daraadeed khaladaadka wuxuu ku saxaa ciqaab, misna aad buu u doondoona khaladaadka

- Waxaa xoogga la saarayaa sare u qaadidda tayada waxbarashada dugsiga iyadoo aan la eegeyn dhinacyada bini aadminimo.
- Awoodda oo dhami waxa ay ku jirtaa gacanta maamulaha dugsiga, isaga un baa ka ariminaya shaqada maamul ee ugu yar iyo tan ugu weyn
- Waxaa khasab ku ah macallimiinta, shaqaalaha, iyo ardayda inay yeelaan una hoggaansamaan amarradiisa iyaga oon dood ka keenin ama ka warwareegin.
- Kala baxsanaanta qorsheynta iyo fulinta, maadaama maamuluhu leeyahay qorsheynta, dadka kalena wakiillo iyo macallimiinba waajib ku tahay inay fuliyaan waxa uu qorsheeyay.
- Maqnaanshaha mabda'a igmashada.
- U dhaqangelinta xeerarka sida ay u diganyihiin iyo sida uu u sharxo maamulaha iyadoon in yarna laga leexan ama aragtiyo kale la tixgelin.

Marka la eego xogtan kor ku xusan qaab maamulka kelitaliska waxa uu noqonayaa qaab maamul aan fiicnayn, loona baahanyahay in laga fogaado.

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

Ma jiraan waxyaabo aad ku ammaaneysid qaab maamulkan? Waa maxayse dhaliilaha ugu waaweyn ee lagu diiday adeegsigiisa?

2.Qaab maamulka is-kaashiga (dimoqraadiga)

Waxaa dadka qaarna ku magacaabaan qaabka wadatashiga, waxa uu ku shaqeeyaa mabda'a kawada qeybqaadashada dhammaan howl wadeenada qaadashada go'aanka iyo fulintiisa, maamuluhu inta aan go'aanka la qaadan waxa uu macallimiinta iyo wakiillada maamulka siinayaa xogta ku caawineysa kasii fekeridda go'aanka, si xikamad ku dhisanna u qaataan.

Sidoo kale maamulaha dimoqoraadiga qeyb walba oo shaqada ka mid ah wuxuu u qeybiyaa dadka la shaqeynaya, ruux walibana waa uu u caddeynayaa waajibaadkiisa iyo masuuliyadda saran, waayo tilmaan siinta aan caddeyn waxa ay horseedi kartaa is fahan waaga iyo qanacsanaan la'aanta xubnaha shaqo wadaagga la yahay.

Maamulaha habka dimoqoraadiga sidoo kale waxa uu mudnaanta siiyaa shaqaalaha in kabadan mudnaanta uu siiyo shaqada, isaga oo ku hoggaaminaya macallimiinta jawi deganaan iyo xasillooni leh.

- Astaamaha qaab maamulka dimoqoraadiga:
 - Macallin walba waa masuul qaadi kara masuuliyad, macallimiintuna waxa ay leeyihiin han, iyo hibo hal abuurimo, sidaa awgeed sax ma'ahan in shaqada oo dhan loo qorsheeyo si qoto dheer oo hoose, ka dib macallimiinta lagu khasbo fulinteeda kaliya, maadaama awood u leeyihiin shaqada iyo qorsheyntaba.
 - Maamulaha habka dimoqoraadiga keligiiisa masuul kama ahan fulinta shaqada, balse bahda dugsiga oo dhan waa ay ka masuul yihiin, sababtoo ah bahda dugsiga waa hal qoys farxad ku nool oo ay ka dhexeeyaan wax wada qeybsi, jacayl, iyo is tixgelin, macallimiintu waa ay ka qeyb qaadanayaan qorsheynta iyo dejinta yoolalka, iyo qiimeynta shaqda, mid walba oo iyaga ahna wuxuu ka fekerayaa sida lagu gaari karo himilada dugsiga ee kama fekeri sida uu ku gaari karo danihiisa shaqada, sidaa awgeed

qof walba oo shaqaalaha dugsiga ahi waxa uu dareemayaa inuu dugsiga wax ka leeyahay oo uuna qeyb ka mid ah yahay.

- Maamulka dimoqoraadiga waxa uu dhiiri geliyaa hibooyinka awoodaha shaqsi oo ay leeyihiin macallimiinta iyo ardayda, waxa uuna isku dayayaa inuu ogaado kala duwanaanshaha u dhexeeya ashqaasta dhinacyada janjeerka, awoodaha, baahiyaha, diyaarsanaanta, iyo xirfadaha. Waxa ay u direysaa shaqooyinka soo muujin karo kala duwanaanta, oo kobcinkara dhinacyada uu ruux waliba ku dheereeyo.
- Ka qeyb qaadashada go'aaminta siyaasadaha iyo barnaamijyada, maadaama habka dimoqraadigu keenayo in maamuluhu ka qeyb geliyo dhammaan ardayda iyo macallimiinta go'aaminta siyaasadaha iyo barnaamijyada, halkii uu keligiisa ka go'aaminlahaa maadaama ka qeygelinta ay dhabbaha u xaareyso hagaajinta nidaamka dugsiga iyo niyad u dhiska dhammaan bahda dugsiga.
- Danta uu leeyahay maamulka dimoqroaadiga waa inuu macallin waliba dareemo jacaylka shaqada, qanacsanaan, iyo deganaansho, aanu dareemin walwal iyo cadaadis, waxaa la doonayaa xiriirbini aadannimo in lala sameeyo lalana horumariyo macallimiinta.
- Ilaalinta isku dheelitirnaanta iyo is waafajinta aragtiyada kala duwan, iyadoo aan hal aragti keliya loo badaneyn marka la dejinayo ama la fulinayo siyaasadaha iyo barnaamij dugsiiyeedka, iyo marka la qaadanayo go'aammada. Maamuluhu waxa uu tixgelinayaa aragtiyada dadka isaga ka aragti duwan, kumana adkeysanayo fekerkiisa, taasina waxaa loo marayaa kulammada qorsheysan ee la isugu yeerayo dhammaan shaqaalaha dugsiga, halkaaso qof waliba fursad loo siinayo inuu aragtidiisa dhiibto si cad oo xornimo ahna uga dodo fikradaha dadka kale.

- Jawiga dimoqoraadiga waxa uu dhiirrigeliyaa in ay xubnaha bahda dugsiga sameeyaan tijaabooyin cusub, baaris, is weydaarsi waayo aragnimo iyo faa-iidooyin.
- Maamulkan waxa uu adeegsadaa abaal marin, maadaama aadanuhu yahay noole bulsho ku xiran, oo leh baahiyo bulsho iyo saykolooji, sidaa awgeed waxaa lagama maarmaan ah in la dhiirri geliyo lana ammaano si loogu xiise kiciyo shaqada.
- Maamulaha dimoqoraadiga khaladka waa uu saxaa isaga oo u arka wax iska caadi ah oo cid walba ka dhaca inuu yahay, sidaa awgeed aan macallinka ama shaqaalaha kale loo dhibaateyn Karin, haddii ay dantu khasabto inuu dhaliil u jeediyo macallin ama shaqaale wuxuu dhaliishiisa ku dahaarayaa xushmad badan iyo edeb, mana jecla inuu sameeyo baaritaanno kedis ah, sababtoo waxa ay dhaawaceysa qalbiga macallinka.
- Maamulka dimoqoraadiga iyo macallimiinta waxa ay abuuraan barnaamij xiriirka dadweynaha ah oo ay ku barayaan hoggaanka waxbarashada iyo bulshada degaanka siyaasadda dugsiga,

barnaamijkiisa iyo waxqabadyadiisa. Sidoo kale u sheegaya caqabadaha hortaagan fulinta siyaasadda dugsiga, una gudbinaya talo soo jeedinnaada bahada dugsiga eek u aaddan sida looga gudbi karo caqabadahaas.

Astaamahan awgood habka maamulka dimoqoraadiga ayaa loo arkaa hab maamulka ugu habboon marka la joogo dugsiyada iyo goobaha waxbarashada.

Waxqabadka 3aad: soocid

- Astaamihii maamullada aad ku soo qortay waxqabadkii 1aad kuwee baa qaab maamulka dimoqoraadiga waafaqsan?
- dhaliilo maxaad u jeedin kartaa qaab maamulka dimoqoraadiga (wada tashiga) ah?

3.Qaab maamulka habacsan:

Waa qaab maamul kala daadsan, maamulaha qaabkan waxaa lagu yaqaan inuu leeyahay dabeecad faraxsanaan, waji furfurnaan, iyo isla weyni la'aan. aqoon ballaaran ayuu u leeyahay shaqadiisa. Dabeecaddiisuna waa tan caadigiisa ah oo iska keenkeen ma lahan inta badan, dadka ka tirsan bahda dugsiga oo dhan waxa uu ula sheekeystaa si qederin iyo tix gelin leh, waxa uuna siiyaa xoriyaddooda oo sida ay rabaan bay u shaqeeyaan, waa uu iska ilaaliyaa inuu sida isaga la fiican u sheego sababtoo ah waxa uu diidayaa inuu xoriyadda ka qaado ama qaab gaar ah uu ku khasbo. Sidanna waxa ay farihiisa uga bixineysaa talada shaqaalaha si toos ah ama si dadban, waxaana lumaya hoggaamintii iyo shaqo wadareeddii bahda dugsiga, taasoo dugsiga gelineysa jawi kala daadsanaan, wax yeeleyneyo wada shaqeynta iyo xasilloonida shaqada maadaama aanu jirin jiheyn ama hagid wax tar ah iyo ilaalo wax ku ool ah.

Natijada waxaas ka dhalaneysana waxa ay tahay in dugsigu ku guul darreysto gaaritaanka himiladiisa.

Maamulaha qaabka habacsan daneyntiisa shaqaalaha iyo shada waa mid aad u yar oo uu ku ilaalinayo kaliya jiritaanka dugsiga in uu baabi'in.

• ***Astaamaha qaab maamulka habacsan:***

- Qof waliba oo macallimiinta iyo ardayda ka tirsan si xornimo ah ayuu u dhaqmayaa, shaqadii isaga la habboonaato ayuu qabanayaa.
- Maamuluhu ma faragashto hab shaqeynta macallimiinta iyo xubnaha kale ee maamulka, kumana sameeyo hagid, ama amar siin.
- Waxa uu isku dayayaa dadka oo dhan in la qanciyo

- Xil iska saarid la'aanta in si fiican loo wada fuliyo dhammaan howlaha iyo shaqooyinka maamul.
- Xil iska saar la'aanta qabashada shirarka dugsiga iyo wax ku ool la'aantooda.
- Kala daadsanaan daran ayaa ka jirta gudaha dugsiga, taas oo ay ugu wacan tahay wada shaqeyn la'aan ka dhex jirta shaqaalaha (macallimiinta gudohooda iyo maamulka gudihiisa iyo macallimiinta iyo maamulka dhexdooda)
- Iska ilaalinta maamulka talo ka dhiibashada in badan oo ka mid ah arimaha waxbarashada iyo barbaarinta.
- Ka labalabaynta go'aan qaadashada
- Xiiseyn la'aanta inuu si joogto ah u yimaado shaqada.
- Karti la'aanta inuu go'aan qaato, misna hirgeliyo xeerarka iyo shuruucda.
- Yaraanta jiheynta uu u sameeyo macallimiinta iyo xubnaha maamulka, iyo ka cararka dhiibashada firaddiisa iyo firooyinkiisa.
- Xil iska saarid la'aanta xal u helidda dhibaatooyinka shaqsi ee heysta shaqaalaha dugsiga qaarkood.

Waxqabadka 4aad: maskax tuujin

- Maamulka habacsan waxyaabaha uu ku wanaagsan yahay 5 k mid ah qor?
- Maxaad ku talineysaa in laga bedelo qaab maamulka habacsan si uu u noqdo qaab maamul waxtar leh oo la adeegsan karo
- Saddexda qaab maamul ee aynu soo marnay maamulayaasha dugsiyada dalka kee bay u badan yihiin?

Fikradaha casriga ah ee maamulka dugsiga:

Waa fikrado sida mabaadi' la ilaalinaya u ah maamulka dugsiga manta jira, si loo xaqiijiyo habsamida bad qabka xiriirka iyo falgallada shaqada iyo shaqaalaha, waxa ayna ka dhasheen horumarka wacyiga maamul iyo faa'iidooyinka laga helay daraasadka Cilmi-nafsiga aadanaha. Waxaa ka mid ah fikradahaas:

- Adeegsiga tiknooloojiyadda noocyadeeda kala duwan waxa uu sal dhig u yahay maamulka casriga ah ee dugsiga
- Qaab maamulka dimoqoraadiga in la adeegsado, lana tix geliyo xiriirka aadaninimo.
- Daryeelka cunsurka aadanaha (macallimiin, maamul iyo arday) marka la eego xulitaankiisa, diyaarintiisa iyo tababbarkiisa, taas oo loo arko inay kamid tahay waxyaabaha ay mudnaanta siiyaan howlaha horumarinta maamulka casriga ah.
- Tixgelinta astaamaha gaarka ah ee bulshada.
- Horumarinta, hal abuurka, iyo la jaanqaadka horumarka iyo caalamnimada.
- Ku tiirsanaanta aasaaska cilmiyeysanaanta iyo nidaam cad si loo gaaro himilooyinka, oo aan lagu tiirsan khibrad iyo mala-awaal shaqsiyeed.

Qiimeyn:

- ◇ Tiri qaab maamullada dugsi ee jira.
- ◇ Caddeey sida qaab maamul walba u arko ama ula tacaalo arimahan:
 - o Daneynta shaqada iyo shaqaalaha.
 - o Ixtiraamka iyo qadarinta macalinka iyo shaqaalaha.
 - o Ka qeyb qaadashada go'aan qaadashada.
 - o Xakameynta iyo xornimada.
 - o Horumarka iyo hal abuurka shaqada iyo macallimiinta
 - o Shirar qabashada.
- ◇ Sheeg wanaagyada iyo dhaliilaha qaab maamulka keli taliska.
- ◇ Sheeg wanaagyada qaab maamulka habacsan.
- ◇ Waa kuma qaab maamulka ugu habboon.
- ◇ Tiri fikradaha casriga ah ee maamulka dugsiga.
- ◇ Caddee qeybta ay ka qaadanayaan fikradaha casriga ah hagaajinta xiriirka bahda dugsiga iyo absami u socodka shaqada dugsiga.
- ◇ Qaab maamulkee baa ku badan dugsiyada dalka?

Qiimeynta cutubka

1-Sheeg waxyaabaha soo socda:

- Sida uu ku bilowday maamulka cilmiyeysan ee waxbarashada sidiisaba.
- Ujeeddooyinka maamulka waxbarashada.
- qeybaha ay u kala baxdo shaqada maamulka dugsiga.
- wanaagyada iyo dhaliilaha qaab maamullada kala duwan.

2-Maxaa keenay in ay khuburadu labada eray bixinno “waxbarashada iyo barbaarinta” u kala adeegsadaan tilmaanta maamulka sare ee waxbarashada.

3-Caddeeyaan xiriirka ka dhexeeya maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga dhinacyada:

- Heerka maamul iyo kala sareynta.
- Caawimaadyada (shaqaale, maal-gelin, bixinta fududeeyayaasha kala duwan.
- Horumarin iyo tababarka.
- Kormeerka.

4-Tiri qeybaha ujeeddooyinka maamulka waxbarashada.

5-Wasaaradda waxbarashada yaa u fuliyo howsha kormeerka waxbarashada dugsiyada?

6-Tusaaleey shaqooyinka maamulka dugsiga ee soo socda:

- Maamul.
- Farsamo.
- Bulsho.
-

- 7-Maamulayaasha dugsi ee soo socda sheeg qaab maamulka ay waafaqsanyihiin:
- 8-Maamule saaxiib la ah macallimiinta oo aan marna ku hageyn ilaalinta nidaamka
- 9-Maamule mar walba macallimiinta ku qabsado daaha iyo xiisadaha waqtigooda ka hor laga soo baxo
- 10-Maamule aan cidna la xisaabtamin si dadban iyo si qayaxan midna
- 11-Maamule mar walba waalidiinta ka wareysto waxbarashada ubadkooda
- 12-Maamule mar walba kasoo daaho shaqada
- 13-Maamule saaxiibna la ah macallimiinta si dadbanna ugu haga ilaalinta nidaamka shaqada.
- 14-Maamule jacayl iyo nacayb midna aan kala dhaxeeyn macallimiinta, balse shaqada keliya kala dhaxeeyso.
- 15-Maamule saaxiib la ah macallimiinta oo sina aan ugu hagayn ilaalinta nidaamka
- 16-Maamule mar walba macallimiinta u sheego waxa looga baahanyahay inay sameeyaan.
- 17-Tiri fikradaha casriga ah ee maamulka dugsiga.
- 18-Caddeey sababaha keenay in ay soo baxaan fikradaha casriga ah ee maamulka dugsiga.
- 19-Cilmi baaris ku sameey maamullada 10 dugsi oo ku yaal magaaladaada si aad u kala caddeeyso qaababka maamul ay kala raacsanyihiin, adigoo adeegsanaya liiska ufiirsashada iyo dabagalka

Hordhac:

Waxbarashadu waa hannaan leh dhinacyo badan oo isla falgalaya kana wada qeyb qaadanaya xaqiijinta yoolashiisa, waxaa la ogyahay marka laga hadlayo waxbarasho inay jiraan arday, macallimiin, howl wadeen kale, dugsi ama goob waxbarasho, qalab iyo agab, dhaqaale, yoolal, baahiyo, waxqabadyo iyo howlo, xiriirro gudaha iyo dibadda iwm. Waxaasoo idil waxa ay u baahanyihiin maareyn iyo isku duwid si ay ugu falgalaan si sax ah oo lagu gaari karo himilada laga leeyahay waxbarashada. Qorsheyntu waxa ay lagama maarmaan u tahay shaqo gelinta saxsan ee dhammaan walxahaas kor lagu soo xusay, iyadoo loo marayo go'aaminta baahiyaha iyo u bedelitaankooda yoolal hey'adda waxbarashadu leedahay dugsi ama maamul sare, ka dibna la ogaado hababka, dadaallada, awoodaha iyo tas-hiilaadka lagu gaari karo, haddana la ogaado waxa ay hey'adda waxbarashada ka heysato awoodaha iyo tas-hiilaadka loo baahayahay iyo kuwa kale

oo ay heli karto, iyo kuwa aanay sinna u heli karin, ka dibna waqti kama dambeeyis ah loo qabto gaaritaanka himilada, lana jajabiyo iyadoo qeyb walba oo himilada ka mid ah loo qoondeynayo waqtigeeda, waxqabadyadeeda, miisaaniyaddeeda iyo wadiiqooyinkeeda ugu dambeeyntiina la dejiyo sida loo qiimeynayo iyo wadiiqooyinka loo marayo ogaanshiyaha xaddiga yoolalka laga gaaray iyo ka faa'iideysiga dhinacyada wanaagsan iyo sixidda dhinacyada liita.

In la ballaariyo lana cusbooneysiyo horumarinta dhaqaale iyo bulsho ee waxbarashada waxa ay ku xiran tahay jiritaanka qorsheynta sax ah oo aan tirada kaliya daneynayn, balse tayada daneysa, kuna tiirsan cilmi, xaqiiq iyo tijaabin. Sidoo kale dariiq ka dhiganaysa raadinta fursadaha mustaqbalka ee horyaala hannaanka waxbarashada. Taasi macneheeda waxa uu yahay qorsheynta wanaagsan inay tahay tan aan eegayn kaliya tirada arimaha waxbarasho, sida tirada shaqaalaha, tirade maadooyinka, tirade sanooyinka waxbarashada, i.w.m, balse xoogga saarta tayada iyo waxqabadka, taasna ka dhigata xudunta iyo yoolka ugu weyn.

Qorshaha waxbarashada waxaa sameeyo maamullada waxbarashada, waxa aan cutubkii hore ku soo qaadnay laba heer oo uu leeyahay maamulka waxbarashada, waxa ayna kala ahaayeen maamulka waxbarashada oo loola jeedo guddoonka sare ee waxbarashada oo uu hoggaamiyo wasiirka waxbarashada xaruntiisuna tahay wasaaradda waxbarashada, iyo maamulka dugsiga oo uu hoggaamiyo maamulaha dugsiga.

Sidoo kale qorshayntuna waxa ay leedahay labadaas heer oo kala ah: qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.

Cutubkan waxa uu qeexi doonaa labada heer ee qorsheynta, waxa uuna soo bandhigi doonaa si gaar ahna dhinacyada ugu muhiimsan uga faahfaahin doonaa qorshaynta dugsiga.

Ujeeddooyinka cutubka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkan in ay:

- ◇ Sharxaan fikradda qorshaynta waxbarashada iyo dugsiga.
- ◇ Is barbardhigaan qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan muhiimadda qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheegaan aagagga qorshaynta dugsigu daboolayso.
- ◇ Sharxaan habraacyada dejinta qorshaha dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan macnaha, muhiimadda iyo noocyada qiimeynta qorshaha.
- ◇ Dajiyaan tusaale qorshe dugsiiyeed.
- ◇ Dajiyaan tusaale qiimayn qorshe dugsiiyeed.

Casharrada:

- 1- Macnaha qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.
- 2- Muhiimadda qorsheynta dugsiga iyo mabaadi'deeda.
- 3- Curiyeyaasha, ilaha xogta iyo aagagga qorshaha dugsiga.
- 4- Hab-raacyada dejinta iyo qiimeynta qorshaha.

CASHARKA 1^{AAD}: MACNAHA QORSHAYNTA WAXBARASHADA IYO QORSHAYNTA DUGSIGA

Ujeeddooyinka casharka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Qeexaan qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan fikradaha aasaaska u ah qeexitaannada qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Tilmaamaan aagagga qorshaynta waxbarashada.
- ◇ Muujiyaan dhinacyada kala duwanaanshaha qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Fikir iyo u fiirsi
- ◇ Maskax-tuujin
- ◇ Falanqeyn kooxeed

Waxqabadka 1aad: fikir iyo u fiirsi

cashar diyaarinta aad maalin walba sameyso waa qorshaynta howlahaaga fasalka, macallinka ayay waajibkiisa tahay. Hadaba:

-Waxaad sheegtaa qodobbada ay ka kooban tahay cashar diyaarintaada. Mase kula tahay cid waliba oo howl haysaayi inay u baahantahay qorshaynta howsheeda?

-Sheeg howlaha ugu waaweyn ee maamulka waxbarashada oo ah wasaaradda waxbarashada.

1- Macnaha qorshaynta waxbarashada:

- Qorsheynta waxbarashada waxaa loola jeedaa in falanqeyn maskaxeed oo habaysan loo adeegsado hannaanka horumarinta waxbarashada si waxbarashada looga dhigo mid waxkuoolnimo iyo waxtarnimo badan, wax ka qabashada baahiyaha iyo danaha ardaydeeda iyo bulshadeeda, waxaana lagama maarmaan ah hababka qorshayntu inay yeeshaan dabacsanaan suurto gelineysa in wax laga bedeli karo qorshaha si uu ula jaanqaado isbedellada xaaladaha hadba sida uu yahay heerka horumarka iyo qaabka qaranka.³

3. Muhammad Hassanein Al-Ajmi. Educational management and planning - theory and application. p 361

محمد حسنين العجمي. الإدارة والتخطيط التربوي - النظرية والتطبيق. ص 163

- Halka ay hay'adda waxbarashada ee qaramada midoobay (UNESCO) ku qeexday qorshaynta waxbarashada in ay tahay hannaan isku xiran oo abaabulan oo wata hababka cilmi barista bulsho iyo hababka waxbarista, maareyn, kharash iyo dhaqaale. Ujeedkeeduna waa inuu arday waliba helo waxbarasho dhammeystiran oo ujeeddooyin cadcad leh, heerar kala duwanna mareeysa, iyo in arday waliba la siiyo fursado uu ku horumariyo awoodihiisa, misna si wax ku ool ah ugaga qeybqaato horumarka dalka ee dhinacyada bulsho, dhaqaale, dhaqan iyo aqoon. 4
- Waxa kale oo lagu qeexaa Qorsheynta waxbarashada in ay tahay: " hannaanka lagu xalliyo dhibaatooyinka waxbarashada iyadoo loo marayo is waafajinta himilada la leeyahay iyo, daraaseynta fursadaha jira iyo si ka firsii leh in loo kala xusho, ka dibna go'aaminta yoolal tayo leh ee loo baahanyahay in lagu gaaro waqtiyo cayiman, iyo helitaanka iyo horumarinta wadiiqooyinka loo doortay in lagu gaaro ujeeddooyinkaas degsan, si ay u noqdaan kuwo lagu gaari karo ujeeddooyinka sida ugu wanaagsan"5
- Sidoo kale waxaa lagu qeexi karaa "qorshayntu waa in ashqaasta loo diyaariyo dhammaan dhinacyada nolosha, si ay uga qaybqaataan qorshaha horumarinta bulshada, waxaana soo galaya qorshaynta awoodda aadane ee ay bulshadu haysato marka laga fiiriyo dhanka waxbarashada iyo barbaarinta".6

Qeexitaannadan waxan kala soo dhex bixi karnaa in qorsheynta waxbarashadu ay tahay:

4. Amal Lutfi Abu Tahoun. Educational planning and its cultural, social and economic considerations. p 30

أمل لطفي أبو طاحون. التخطيط التربوي واعتبارات الثقافية والاجتماعية والاقتصادية. ص 03

5 - الإدارة التعليمية والمدرسية. محمد آل ناجي. ص 381 نقلا عن جيري جراي: (8891) الإشراف مدخل علم السلوك التطبيقي لإدارة الناس، ترجمة وليد عبد اللطيف هوانه، معهد الإدارة العامة. الرياض

6. Muhammad Hassanein Al-Ajmi. Educational management and planning - theory and application. p 362

محمد حسنين العجمي. الإدارة والتخطيط التربوي – النظرية والتطبيق. ص 362

- 1- Hannaan leh ujeeddo.
- 2- Ujeedda qorshaynta waxbarashadu waa horumarinta bulshada dhinacyadeeda kala duwan: bulshonimo, dhaqaqaale, dhaqan i.w.m.
- 3- qorshaynta waxbarashada waxa ay umareysaa horumarinta bulashada diyaarinta ashqaasta si ay uga qayb qaadan karaan ka hormarinta bulshadooda dhinacyada nolosha eek ala duwan, taasina waxaa uu macneheedu yahay waxbarashada ayay waddo uga dhiganaysaa ujeeddadeeda.
- 4- Qorshayntu waxa ay isku dheelitiraysaa iskuna duweysaa awoodaha aadane iyo tas-hiilaadka kale oo dhinac ah, iyo ujeeddooyinka waddooyinka oo dhinac ah.

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

Maamulka waxbarashada oo ah wasaaradda waxbarashada dhinacyada lagama maarmaanka ah in lagu xuso qorshaytiisa maxaa ugu waaweyn?

Aagagga qorshaynta waxbarashada:

Waxaan taas ka fahmi karnaa in qorsheynta waxbarashadu ka shaqeyneyso aagagga waxbarashada eek ala duwan, daraaseynta xaaladda waxbarashaduna waxa ay ka mid tahay dhinacyada aad muhiimka ugu ah qorshe diyaarinta, iyadoo la dejinayo dhinacyada uu ku xoogganyahay iyo dhinacyada uu ku taag daranyahay hannaanka, hadday noqoto dhinaca yoolalkiisa, himiladiisa, fikradihiisa, noocyada hay'adihiisa iyo qaab dhaqankooda, nidaam maamuleedkiisa iyo ilaha maalgelinta.

Dhinacyadani waxaa soo hoosgalaya tirada iyo tayada, maareynta, maaliyadda iyo dhinacyo kale oo ay ka mid yihiin:⁷

7. Muhammad Khaled Abu Azzam. Educational Administration and Supervision
p. 122

محمد خالد أبو عزام. الإدارة والإشراف التربوي ص 221

- Yoolalka iyo manaahijta waxbarashada marxaladeheeda iyo qeybeheeda kala duwan.
- Hababka wax dhigista iyo hababka maamulka.
- Hagidda dugsiyada.
- Dhismayaasha dugsiyada
- Macallimiinta, maamulka, iyo shaqaalaha.
- Qalabka waxbarista.
- Adeegyada maadiga ah oo ay ka mid yihiin kitaab dugsiyeedyada iyo qalabeynta.
- Maalgelinta waxbarashada: qorshaynta waxyaabaha kharashku ku baxayo, meelaha kharashku ka soo xaroonayo, qeybinta kharashka.

2- Macnaha qorshaynta dugsiga:

Waxaa lagu qeexaa in ay tahay: “dejinta siyaasadaha guud ee dugsiga iyo dejinta barnaamij ay ku dhan tahay shaqada oo dhan, una qaybinayo waqtiyo la jaanqaadaya awoodda dugsiga” (maxamed. 1983. Bogga 73)

Waxa kaloo lagu qeexay: “qorshaynta dugsigu waa ifafaalaha maamul iyo waxbarasho ee heer dugsi. Kaasoo ah unug ka mid ah dhismaha nidaamka waxbarasho ee bulshada, qabtana kaalimo fara badan oo

waxbarasho, aqoonguud, ilbaxnimo. Sidaasna “uga mid ah qosheynta guud ee waxbarashada iyo barbaarinta (61 :1002. مدبولي.)

Duuduubka Qeexitaannada qorshaynta dugsiga waxaa laga fahmayaa in qorshaynta dugsigu daneyneyso qodobbada soo socda:

- Dajinta siyaasadaha guud ee dugsiga.
- Gaaritaanka yoolal cayiman ee mustaqbalka ah.
- Abaabulka awoodaha dugsiga mida dadeed (maamul, macallimiin, shaqaale l.w.m) iyo mida maadiga (dhisme, qalab, dhaqaale, buug dugsiyeed iwm)
- Ka miradhalinta waqtiga iyo xoogga miradhalinta ugu wanaagsan.
- Isla wadaagga shaqada iyo is-kaashiga.
- Qiimeyn joogto ah in lagu sameeyo qorshayna.

Kooxda(B) -sheeghalwaxkamidahhowlahaaywadaagaanqorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga.

Kooxda (T) -sheeg wax ka mid ah howlaha u gaarka ah qorshaynta waxbarashada.

Kooxda(J) -sheeg wax ka mid ah howlaha u gaarka ah qorshaynta dugsiga.

Kala duwanaanshaha qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga:

Labada qorshayn waxa ay ka simanyihiin ku xirnaansha dhinacyada waxbarashada, sida:

Dejinta Siyaasadaha, Yoolalka iyo baahiyaha waxbarasho.

Qiimaynta iyo horumarinta Goobaha, agabyada iyo qalabyada waxbarashada.

Isku dheelitirka awoodaha dad iyo maadi, dhaqaalaha waxbarashada iyo u jihayntooda dhanka yoolalka.

Waxa ayse ku kala duwanyihiin baaxadda, heerka, waqtiga uu daboolayo qorshaha, iyo sababtoo ah:

- Qorshaynta waxbarashada waxa ay dabooleysaa qorshaha waxbarashada qaranka oo dhan iyo dugsiga maamulka waxbarashada hoos yimaado.
- Qorshaynta dugsiguse waxa ay ku koobantahay hal dugsi qorshe sanadeedkiisa oo taabanaya dinacyada aan soo tilmaannay iyo xiriirka dugsigu la leeyahay maamulka waxbarashada iyo bulshada.
- Qorshaynta waxbarashada waqti badan bay daboooshaa, sida shan sano iyo ka badan, hase yeeshee qorshaynta dugsiga waa sanad sida badan. "Waayo waxaa jirta sideedba qorshayntu mar walba oo uu sameynayo maamul sare ama guud waxaa ballaarto

baaxaddeeda, waxaana bato waqtiga loogu tala galayo fulinta. Sidoo kale mar walba oo uu sameynayo qorshaynta maamul hoose ama dhexe muddadu iyo baaxaddu waa ay soo yaraadaan"⁸

Qiimayn:

- ◇ Qeex qorshaynta waxbarashada
- ◇ Waa maxay fikradaha aasaaska u ah qeexitaanka qorshaynta waxbarashada?
- ◇ Qeex qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheeg fikradaha aasaaska u ah qeexidda qorshaynta dugsiga.
- ◇ Tilmaan aagagga qorshaynta waxbarashada.
- ◇ Maxay ku kala duwanyihiin qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga?
- ◇ Kala sooc waxa hoostaga qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga ee ka mid ah waxyaabaha soo socda:
 - Kordhinta tirada dugsiyada sare.
 - Bedelidda xilliyada loo fariisto imtixaannada shahaadiga.
 - Dalbashada macallimiin cusub.
 - Soo kordhinta iyo aqoonsiga noocyo cusub ee waxbarasho.
 - Bedelidda tirada sanooyinka marxaladaha iskuul.
 - Uqeybinta dhaqaalaha howlaha faraha badan ee dugsiga.
 - Bedelidda tirada marxaladaha iskuul.
 - Go'aaminta tirada xiisadaha iyo waajibaadka dugsiga ee macallimiinta.
 - Dhaliilidda manhajka waxbarashada.
 - Bedelidda manhajka waxbarashada.
 - U Qeybinta taakulada dhaqaale dugsiyada dalka.

8- Maamulka waxbarashada iyo dugsiga. Maxamed Al Naaji. bogga 176

CASHARKA 2^{AAD}: MUHIIMADDA QORSHEYNTA DUGSIGA IYO MABAADI'DEEDA

Ujeeddooyinka casharka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan waxyaabaha laga mamaarmaan ka dhigaya qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheegaan waxyaabaha ay tahay in la tixgeliyo marka la sameynayo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan dhibaatooyinka ka dhalanay qorshayn la'aanta dugsiga.
- ◇ Macneeyaan qodobbada mabaadi'da qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sharxaan saameynta qorshaynta dugsiga ay ku leedahay tixgelinta mabaadi'da.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Shaqo kooxeed
- ◇ Maskax-tuujin

Qorsheyntu waa shaqada koowaad ee maamulaha dugsiga, oo ka horeysa dhammaan shaqooyinka kale ee waxbarashada, waana shaqada shaqooyinka oo dhan u ah saldhig iyo aasaas.

Sidoo kale qorsheynta waxaa loo arkaa in ay ka mid tahay kartiyada waxbarasho ee maamulaha looga baahanyahay inuu yeesho.

Waxqabadka 1aad: shaqo kooxeed

Sheeg dhibaatooyinka uu kala kulmi karo dugsiga haddii aan qorshayn loo sameyn dhinacyada soo socda:

Kooxda (B): Ardayda.

Kooxda (T): macallimiinta iyo shaqaalaha.

Kooxda (J): maaliyadda, dhismaha iyo qalabka dugsiga Kooxda (X): manhajka, xiriirka dugsiga iyo bulshada

Muhiimadda qorshe dajinta dugsiga waxa ayaabaha muujinaya waxaa ka mid ah:

- 1- Waxa ay suurto gelisaa abaabulka awoodaha la heysto iyo abuurista jawiga iyo xaaladaha lagama maarmaanka u ah xaqiijinta danaha waxbarasho ee la leeyahay.
- 2- Waxa uu go'aamiyaa marxaladaha shaqada iyo tallaabooyinka ay tahay in la raaco. Taaso ka dhigan in qorsheyntu ka shaqeyso jajabinta waajibaadka, si cid walba oo howl wadeenka ka mid ah qeybteeda loogu dhiibo, loogulana xisaabtamo.
- 3- Waxa ay howsha maamul u qeexdaa astaamaha wadada shaqada, waxa ayna maamulaha ka ilaalisaa jahwareerka iyo meel u dayid la'aanta go'aammada, iyo waxa taas ka dhalan kara oo guul darro iyo niyad jab ah.
- 4- Qorsheyntu waxa ay ka qeyb qaadataa in si wax qabad ah xal ugu hesho dhibaatooyinka maamul.

- 5- Qorsheyntu waxa ay ka shaqeysaa helidda fududeeyeyaasha lagama maarmaanka u ah shaqada, iyo isku duwidda iyo is waafajinta xubnaha hey'adda maamulka, si loo helo wada shaqeynta wadar ee lagu gaari karo himilooyinka degsan.⁹
- 6- Qorsheyntu waxa ay suurto gelisaa in sida ugu haboon looga faa'iideysto awoodaha dad iyo fududeeyaalka kale ee la heysto¹⁰
- 7- Qorsheyntu waa habka lagu heli karo in sida ugu haboon looga faa'iideysto ilaha kala duwan ee degaanka.
- 8- Qorsheyntu waxa ay ka shaqeysaa hirgelinta in hey'ad walba oo maamul inay yeelato korjoog iyo ilaalo oo gudaha iyo dibaddaba ah, iyo sidoo kale in la ogaado lagana hortago dhibaatooyinka maamul ee abuurmi kara.
- 9- Waxa ay shaqsiyaadka siineysaa xasilooni iyo qanacsanaan ka imaneysa dareen ay dareemayaan in dhammaan arimaha la dejiyay, wadadii shaqadu mari lahaydna la asteeyay.¹¹
- 10- Waxa ay ka shaqeysaa in howlaha loo diyaariyo sida ay u kala mudanyihiin, loona qiyaaso howl waliba waqtiga ku haboon.
- 11- Waxa ay fududeysaa in waqtiga si fiican looga faa'iideysto maadaama ay howl walba ku xirantahay waqti go'an oo lagu qabanayo.
- 12- Waxa ay macallimiinta siisa fursad ay kaga qeyb qaataan go'aaminta himilooyinka, haddii uu maamuluhu raaco habka qorsheynta iskaashi (dimoqraadi), taasoo saameyn weyn ku yeelanaysa guuleysiga qorshaha iyo gaaritaanka yoolalkiisa.

9. The school administration. Ezzat Jawdat p. 207

الإدارة المدرسية. عزت جودت ص 702

10. Educational and School Administration Naji p. 186

الإدارة التعليمية والمدرسية ناجي ص 181

11. The school administration. Ezzat Jawdat p. 207

الإدارة المدرسية. عزت جودت ص 207

- 13- Waxa ay suurto gelisaa in dugsigu uu qabsado howl maalmeedkiisa, howl sitimaaneedkiisa, howl bileedkiisa, iyo howl sanadeedkiisa si is xigxig ah oo kalsooni ku jirto, sababtoo ah waxaa laga baaraandegayaa wax walba oo horseedi kara guusha, iyo sida looga gudbayo caqabad walba oo soo baxda.
- 14- Waxa ay suurto gelisaa qiimeynta howsha iyo heerka ku guuleysiga gaaritaanka ujeeddada degsan. 12

Mabaadi'da aasaaska u ah qorsheynta dugsiga

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

Marka qorshaha dugsiga la dejinayo waxaa jira waxyaabo ay tahay in xisaabta lagu darsado, qorshahana lagu saleeyo, haddii kale qorshuhu waxa uu noqonayaa mid aan la fulin karin, ama aan waxtar ahayn, waxyaabahaasi waxaa ka mid ah dhaqaalaha la heli karo, iyo baahida dhab ahaan uu dareemayo dugsiga. Haddaba waxaad sheegtaa waxyaabaha noocaas ah oo ay kula tahay in qorshe dejintu tix geliso.

Qorsheyntu yool ma ahan ee waa yool ku gaar, si qorsheyntu u noqoto tu horseedda gaaritaanka yoolalka waa inay xaqiijisaa mabaadi' dhowr ah oo ay ugu muhiimsan yihiin: " xaqiiqnimo, uruurin, dabacsanaan, joogtonimo, khasabnimo, wadaag (ka wada geyqaadasho), isku duwid, iyo fududaanta fulinta iyo ka war qabka"13

12. Educational and School Administration Naji p. 186

الإدارة التعليمية والمدرسية ناجي ص 681

13. Educational administration and educational supervision. Abu Azzam p. 120

الإدارة التعليمية والإشراف التربوي. أبو عزام ص 120

1-Xaqiiqnimada: waxaa loola jeedaa:

- Qorsheyntu waa in ay ku saleysan tahay baahiyo dhab ah oo uu dareemayo qorshe dejiyaha isagoo ka duulaya xogta uu hayo iyo fududeeyayasha uu helayo.
- Qorshuhu in uu ku saleysan yahay xaaladaha jira, oo ay ahaadaan qiyaasaha iyo baaraandegga qorshaha kuwo la jaan qaadayaan xaaladaha dhabta ah iyo kuwa la taaban karo
- In lagu talagalo xisaabtana lagu daro kharashka uu qorshuhu u baahan yahay, sababtoo ah fududeeyayaasha dad ama maaddi ee la heysto ayaa go'aamiyo inta badan hababka iyo waxqabadyada qorshaha lagu darayo.

2-uruurinta (Inclusion):

Qorsheyntu waa in ay wada gaarsiisanaato dhammaan dhinacyada la xiriira shaqada dugsiga, sida ay u kala mudanyihiin.

3-dabacsanaanta:

Qaxaa loola jeedaa qorsheyntu inay leedahay dabacsanaan u ogolaaneysa maamulka dugsiga inuu wax ka bedeli karo si loola jaanqaado baahiyaha degdega iyo caqabadaha lama filaanka ah.

4-joogtonimada:

Qorshuhu waa in uu ahaado hawlgallo taxane ah oo isku-xidhan oo muddo-gaaban oo ku darsamaya qorshooyin muddada- dhex-dhexaad ah, ugu dambayntiina horseedaya gaaritaanka yoolalka muddada-dheer

5-khasabnimada:

Qorshaha waa in laga dhigo barnaamij ay ku shaqeeyaan waaxyaha dugsiga iyo ashkhaasta ka shaqeysa, sidaa awgeedna waajib tahay in qorshaha loo fuliyo si waafaqsan jadwal waqtiyeedka loo dejiyay.

6-wadaagga (ka wada qeyqaadashada):

Waa Inay dajinta qorshaha ka qeyb qaataan dhammaan dadka ay khuseyso (macallimiin – xubno maamul – waalidiin – gole deegaan i.w.m) si qorshuhu u noqdo mid uruurinaya dhammaan dhinacyada dugsiga, talooyin iyo firooyin badana ku dhisan.

7-fududaanta fulinta iyo ka war qabka:

Qorshaha aan xisaabta lagu darin suurto galnimada fulintiisa waxba ma faa'iideynayo, sababtoo ah lama fulin karayo. Waxyaabaha qorshaha ka dhiga wax la fulin karo waxaa ka mid ah:

- Ujeeddooyinku inay cadyihiin, yihiinna kuwo lagu fulin karo waqti caqli gal ah.
- In qorsheyntu wadato habraacyada qiimeynteeda labadeeda heerba: kan joogtada ah iyo kan ugu dambeeya. Si qiimeynta qorshuhu u barbar socon karto fulinta qorshaha.

8-“Cilmieysnaanta”: 14

Taasoo loola jeedo qorsheyntu in ay raacdo habka cilmiga waafaqsan ee xog ururinta, iyo baarista aagga qorshaha loo diyaarinayo, oo aan la raacin caadifad iyo malo awaal.

14. Educational and School Administration Naji p. 174

Qiimeyn:

- ◇ Qodobbeey waxyaabaha lagama maarmaanka ka dhigaya qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheeg waxyaabaha ay tahay in la tixgeliyo marka la sameynayo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Waa maxay dhibaatooyinka ka dhalan kara haddii la waayo qorshaynta dugsiga dhinac walba:
 - Arday.
 - Macallimiin
 - Maamul.
 - Shaqaale.
 - Dhaqaale.
 - Manhaj
 - Dhismaha iyo dayac tirka
 - Xiriirka dugsiga iyo bulshada deegaanka.
 - Xiriirka dugsiga iyo maamulka waxbarashada.
- ◇ Sharax saameynta ay mabaadi'da (Dabacsanaanta iyo Wadaagga) ku leeyihiin qorshaynta dugsiga.
- ◇ Maxaa loola jeedaa (waaqicinimo, uruurin, khasabnimo, cilmiyeysnaan) oo ka mid ah mabaadi'da qorshaynta dugsiga.?
- ◇ Caddeey sida lagu xaqiijin karo mabda,a ah fududaanta fulinta iyo ka warqabka qorshaha dugsiga.

CASHARKA 3^{AAD}: CURIYEAASHA, ILAHA XOGTA, IYO AAGAGGA QORSHAHA DUGSIGA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan curiyeyaasha ay ka kooban tahay qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheegaan ilaha laga helayo xogta lagu dhisayo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheegaan aagagga loo baahanyahay ina wada daboosho qorshaynta dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan astaamaha looga baahanyahay inuu lahaado mid walba oo ka mid ah curiyeyaasha qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sharxaan waxqabadka aag walba oo ka mid ah aagagga qorshaynta dugsiga oo loo baahanyahay inuu tilmaamo qorshaha dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

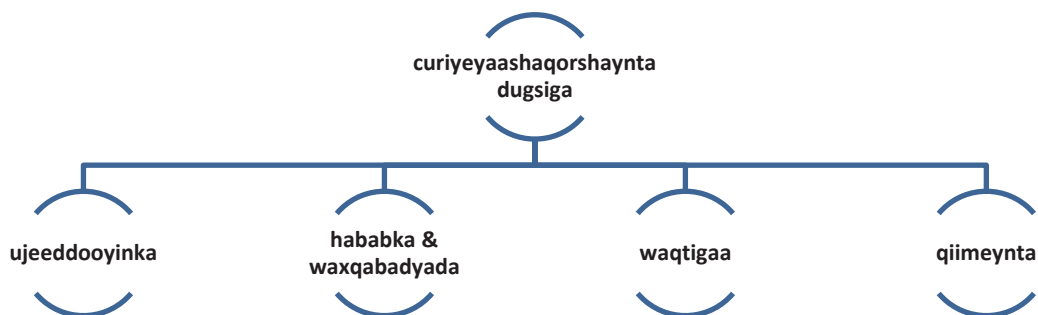
Casharkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dood wadareed
- ◇ Maskax-tuujin

Qorshaha dugsiga waxa uu leeyahay qodobbo uu ka koobmo oo uu ka dhismo, tahayna in laga wada helo qodobbadaasi oo curiyeyaasha u ah, sidoo kale qorshuhu xog buu ku dhisanyahay oo la xiriirta dhinacyada kala duwan ee dugsiga iyo dhinacyada xiriirka la leh, waxa kaloo jira dhinacyo ama aagag ka tirsan dugsiga iyo dhinacyada xiriirka la leh oo ay lagama maarmaan tahay qorshuhu inuu wada uruuriyo oo uu aag walba mudnaantiis siiyo, haddii aagaggaasi mid ka

mid ahi maqnaado qorshuhu qabyo ayuu noqonayaa, umana haboonaanayo in lagu gaaro ujeeddooyinka dugsiga. Waxaanu ka bilaabeynaa faahaahinta qodobbada:

(B) **Curiyeyasha qorshaha dugsiga**

1- **Ujeeddooyinka:** waxaana la rabaa:

- In ay noqdaan kuwo cad oo cayiman
- In loo dhigo qaab si sax ah uga tarjumaya waxa uu maamulaha dugsigu ku tala jiro inuu qabto.
- In ay baahiyaha ardayda iyo macallimiinta ka timaaddo.
- In ay noqoto mid waaqica waafaqsan, laguna gaari karo waqti macquul ku ah xaaladaha dugsiga.
- In ay ku jiraan dhammaan qodobbada shaqooyinka maamul.
- In ay waafaqsanaato yoolalka guud ee waxbarashada qaranka, kana dhex muuqdaan.
- **Hababka iyo waxqabadka:** waa inay lahaadaan tilmaamahan soo socda:-
 - In ay ku habboonaadaan yoolalka loogu talagalay
 - In ay waaqica waafaqsan tahay, loona adeegsan karo xaaladda uu dugsigu ku suganyahay.

- In ay ku jiraan fursado lagu kicinayo xiisaha shaqaalaha dugsiga, taaso horseedeysa kordhinta waxtarka hannaanka maamul ee ka jira dugsiga.
- In ay noqdaan hababku kuwo kala duwan, kuna habboonaadaan xiisaha shakhsiyaadka, lana xiriiraan khibradohooda hore, kuwa hadda iyo kuwa la filayo.
- In loo heli karo si ku filan baahida loo qabo.
- In ay kharash yaraadaan, amaba kharash la'aan ba lagu heli karo

2- **Waqtiga:** waxaa lagama maarmaan ah in la caddeeyo jadwal waqtiyeedka fulinta mid kasta oo ka mid ah howlaha qorshaha sanad dugsiyeedka oo dhan.

3- **Qiimeynta:** waxaa soo galaya ogaanshaha ilaa heerka gaaray himilooyinka la dejiyay. Haddii uu maamulaha dugsiga gaari waayo himilooyinka qaar waa inuu dib u eegaa howlaha waxqabadyada iyo habraacyadooda si loo aqoonsado meelaha ay ka xooggan yihiin iyo meelaha ay ka tabar daranyihiin. Taasoo looga faa'iideysanayo dejinta qorshe dugsiyeedka soo socda.

qorshaha sanadlaha ah ee dugsiga, waxaa ka soo dhex baxaya qorshooyinka billaha ah iyo kuwa maalinlaha ah, kuwaasoo mid kasta oo ka mid ah ay ku jiraan hawlo dhowr ah oo ka mid ah howlaha ku jira qorshaha sanadlaha ah.

Waxqabadka 1aad: dood wadareed

Qorshaynta dugsiga si loo dejiyo waxaa la sheegaa in loo baahanyahay xog in laga helo dhinacyada kala duwan ee dugsiga, ka dooda nooca xogta loo baahanyahay iyo dhinacyada ay xogtaasi la xiriirto si loo qorsheeyo waxyaabaha soo socda:

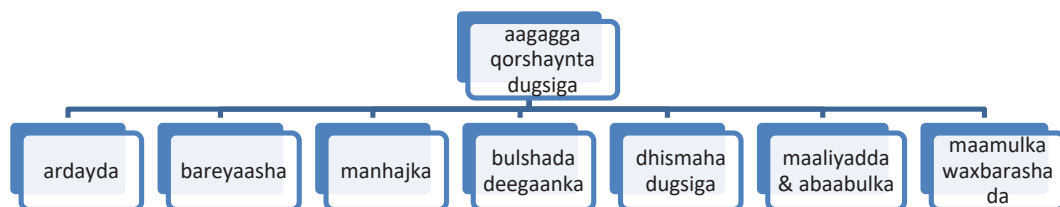
- *Qaadashada macallimiin cusub.*
- *Qaadashada arday cusub.*
- *Wax ka bedelka manhajka.*
- *Dayactirka xarumaha dugsiga.*
- *Dalbashada dhaqaale.*

(T) Ilaha xogta qorshe dejinta

Dajinta qorshaha dugsiga waxa ay ku tiirsan tahay xogta laga helayo ilo tiro ah oo ay ka midyihiin aagagga ugu muhiimsan ee shaqada maamulaha oo maareyn iyo farsamo ah. Waxaa ilahaasi ka mid ah:

- Yoolalka guud ee waxbarashada iyo barbaarinta iyo yoolalka heer waxbarasheed kasta.
- Fikradaha iyo isbedellada casriga ah ee waxbarashada.
- Macallimiinta
- Manhajka waxbarashada
- Maamulka sare ee waxbarashada
- Dhismaha dugsiga
- Bulshada deegaanka

(T) aagagga qorshaha dugsiga

Maamulaha dugsigu waxa uu isku duwaa shaqooyinka oo dhan, waxa uu bixiyaa fududeeyeyaasha oo dhan si loo gaaro himilada dugsigiisa oo qeyb ka ah amaba ka soo dhex baxday yoolalka guud ee waxbarashada qaranka. Waajibkaasi maamulaha saaran waxa uu lagama maarmaan ka dhigayaa in maamuluhu yeesho kaalimo iyo waxqabadyo uu gudanayo iyagoo isugu duuban sidii hal unug, misna is dhammeystiraya iskulana falgalaya aagag maamul iyo aagag farsamo.

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

Isku day in aad sheegtid aagagga maamul iyo aagagga farsamo oo ay ka koobantahay shaqada maamulaha ee dugsiga, kuwaasoo loo baahanyahay inay daboosho qorshaynta dugsiga.

Maamulaha dugsiga qorshihiisa waxa uu ku dhisayaa aagagga kala ah:

- 1- **Arimaha ardayda:** waxa ay leeyihiin dhinacyo badan, wayna ku kala duwanyihiin dalalka iyo dugsiyadu dhinacyada la xiriira arimaha ardayda, waxaana ugu wacan kala duwanaanshaha dhaqan, dhaqaale, xeerarka maamullada waxbarashada dalalka. Guud ahaan dhinacyadaasi waxaa ka mid ah:

- Abaabulka qaadasha, bedelka iyo sii wadista ardayda.
- Daryeelka arimaha caafimaadka.
- Daryeelka guddiyada dugsiga
- Daryeelka arimaha bulshada sida anshaxa, iskudhacyada, caqbadaha bulsho, i.w.m
- La talinta iyo tusaaleynta.
- Daryeelka arimaha imtixaannada.
- Dabagalka habraacyada imtixaanka ugu dambeeya.
- La socodka arrimaha ka bixidda ardayda iyo ka hariddooda dugsiga.

2- Arimaha barayaasha: si uu dugsigu himiladiisa u gaaro waxaa muhiim ah in macllimiintu ku shaqeeyaan xaalad gelineysa dareen farxad, qanacsanaan, iyo qadarin. Si taas loo helo waxaa lagamamaarmaan ah in maamuluhu ku caddeeyo qorshe dugsiyeedka hababka iyo wadiiqooyinka lagu daryeelayo arimaha bareyaasha, oo ay qorshaha ku jiraan dhinacyada soo socda:

- Abaabulka hannaanka ka qeybqaadashada bareyaasha waajibaadka maamul iyo farsamo ee dugsiga.
- Maareynta iyo jaangoynta xilliyada shaqada bareyaasha ee dugsiga.
- Maareynta iyo habeynta diiwaanada iyo faylasha bareyaasha.
- Horumarinta xiriirrada aadaninimo ee ka dhexeeya macallimiinta iyo buuxinta shuruudaha jiritaanka xiriirkaas.
- Daryeelka arimaha tababarka bareyaasha shaqeynaya.
- Maareynta iyo habeynta wada xiriirka bareyaasha ee gudaha dugsiga.

- Daryeelka baahiyaha bareyaasha iyo ka shaqeynta daboolidooda.
- Daryeelka iyo abaabulka horumarka xirfadeed ee bareyaasha, dhinacyada: qorsheynta, qiimeynta, hababka waxbarista, tiknooloojiyadda waxbarashada, adeegsiga buugga dugsiga, iyo maareynta fasalka.
- La socodka shaqada bareyaasha ee gudaha fasalka, maadaama maamuluhu yahay kormeere dhex jooga dugsiga.
- Dhammaadka sanad dugsiyeedka in lagu sameeyo macallimiinta qiimeyn la xiriirta dhinacyada: shaqsiyadda iyo dabeecadda, shahaadooyinka waxbarasho, xilqaadnimada, rabitaanka iyo jacaylka shaqada, horumarka aqoon iyo xirfadeed, iyo qabashada howsha ...i.w.m
- **Arimaha manhajka:** waxaa halkan lagu caddeynayaa arimaha uu maamulku ka qabanayo naaxinta iyo horumarinta buug dugsiyeedka dhinacyada:
- Falanqeynta manhajka iyo buug dugsiyeedyada.
- U gudbinta masuuliinta iyo dadka ku shaqada leh fiirayn iyo talooyin ku saabsan wax ka bedelka, wax ku biirinta, wax ka goynta, ama faahfaahinta qeybo ka mid ah manhajka.
- **Bulshada deegaanka:** bulshada deegaanku waxa ay ka mid tahay dhinacyada dugsiga la leh xiriir dhow, sababtoo ah degaankoodi buu dugsigu ku yaalaa, ubadkoodna waa uu dhigtaa, sidaa awgeed qorshaha dugsiga waa in lagu daraa arimaha bulshada deegaanka oo ay ka mid yihiin:
- Abaabulka daraasadda bulshada deegaanka iyo aqoonsashada astaamaha uu leeyahay.
- Abaabulka barnaamijka adeegga dugsiga ee bulshada maxalliga, iyo qabashada shaqooyinka kala duwan ee iskaa wax u qabsada ah.

- Abaabulka barnaamij loo gutalagalay dugsiga si looga faa'iideysto awooda maadiga ah iyo tan aadane ee bulshada deegaanka
- Dardar gelinta kaalinta golayaasha waalidiinta iyo macalimiinta ee dugsiga.

3- **Dhismaha dugsiga:** waxaa qodobkan soo galaya:

- Daryeelka nadaafadda iyo quruxda dhismaha dugsiga ee gudaha iyo dibaddaba.
- In la sheego baahida dayactir ee dhismaha dugsiga, qorshe hoosaadna loo dejiyo.
- In la qeexo baahiyaha horumarinta dhismaha dugsiga.
- Kormeerka fulinta mashaariicda dayactir iyo horumarineed ee dhismaha dugsiga.
- In la sameeyo qorshaha isticmaalka u g u habboon eefagaarayaaha,garoomadaiyotas-hiilaadka kale ee dugsiga.

4- **Arimaha maaliyadda iyo abaabulka:** waxaa ka mid ah:

- La socoshada hirgelinta tilmaamaha iyo xeerarka maaliyadeed.
- Ururinta deeqaha dugsiga loogu deeqay.
- Caddeynta aagagga la oggolaaday in lagu bixiyo dhaqaalaha
- La socodka soo iibinta waxyaabaha loo baahanyahay iyo alaabaha dhismaha galaya.
- La socoshada dhammaanshaha isticmaalka alaabaha iyo qalabyada.
- Abaabulka shaqada biibitada iskaashatada ah iyo hey'adda bisha cas ee dugsiga.
- Abaabulka diiwaanada, qaansheegta iyo dukumiintiyada maaliyadeed.

- Diyaarinta warbixinnada maaliyadeed ee loo baahanyahay.
- Qaybinta kaltanka iyo howlaha barbaarinta fasallada.
- Sameynta qaabeyta dugsiga ee macallimiinta iyo ardayda, iyadoo loo eegayo fasallada iyo tas-hiilaadka kale ee la heysto.
- Qaabeynta waxaa loola jeedo caddeynta takhasusyada macallimiinta la haysto iyo haddii macallimiin kale loo baahanyahay, iyo u qeybinta ardayda fasallada iyo in fasallo cusub loo sameeyo haddii loo baahanyahay i.w.m.
- La socodka hannaanka saacadaha shaqada ee ardayda iyo shaqaalaha.
- La socodka daabuurka aroortii iyo barnaamijyadiisa.

5- Maamulka waxbarashada: maamulka dugsigu waxa uu hoostagaa maamulka waxbarashada, wada xiriirkoodana waxa uu ka qeybqaadanayaa gaaritaanka himilada la leeyahay, maadaama uu suurto gelinayo in la isla wadaago fikirka iyo aragtida, misna la is dhaafsado macluumaadka. Qodobkan waxaa soo hoos galaya:

- Abaabulka farriimo is dhaafsigu iyo fulintiisa.
- Habeynta faylasha iyo diiwaannada ururinta xaaladaha kulammada, waxbarashada ardayda, tayeynta iyo tababarrada macallimiinta, daryeelka iyo xuquuqaha macallimiinta iyo caafimaadka.
- Tas-hiilaadka maadiga iyo midda dadeed ee loo baahan yahay

Qiimeyn:

- ◇ Sheeg curiyeyaasha ay ka koobantahay qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sheeg ilaha ay ku saabsantahay lagana helayo xogta lagu dhisayo qorshaynta dugsiga.

- ◊ Qodobbeey aagagga loo baahanyahay in ay wada daboosho qorshaynta dugsiga.
- ◊ Caddeey astaamaha looga baahan yahay inay lahaadaan curiyeyaasha soo socda oo ka mid ah curiyeyaasha qorshaynta dugsiga:
 - Ujeeddooyinka.
 - Hababka iyo waxqabadyada.
- ◊ Sharax dhinacyada ay qorshaynta dugsigu diiradda ka saareyso aagagga soo socda:
 - Arimaha ardayda
 - Bareyaasha
 - Arimaha bulshada
 - Waxqabadyada soo socda mid walba hoosgeey aagga uu ka tirsanyahay ee ku xusan jadwalka hoose:
 - Abaabulka barnaamijka adeegga dugsiga ee bulshada maxalliga, iyo qabashada shaqooyinka kala duwan ee iskaa wax u qabsada ah.
 - Abaabulka barnaamij loogu talagalay dugsiga si looga faa'iideysto awooda maadiga ah iyo tan aadane ee bulshada deegaanka
 - Dardar gelinta kaalinta golayaasha waalidiinta iyo macalimiinta ee dugsiga.
 - Tas-hiilaadka maadiga iyo midda dadeed ee loo baahanyahay.
 - Caddeynta aagagga la oggolaaday in lagu bixiyo dhaqaalaha
 - La socoshada dhammaanshaha isticmaalka alaabaha iyo qalabyada.
 - La socoshada hirgelinta tilmaamaha iyo xeerarka maaliyadeed.

- Ururinta deeqaha dugsiga loogu deeqay.
- Nidaam u dejinta farriimo is dhaafsigu iyo fulinta nidaamka.
- Habeynta faylasha iyo diiwaannada ururinta xaaladaha kulammada, waxbarashada ardayda.
- Abaabulka daraasadda bulshada deegaanka iyo aqoonsashada astaamaha uu leeyahay.
- Diyaarinta warbixinnada maaliyadeed ee loo baahanyahay.
- Qaybinta kaltanka iyo howlaha barbaarinta fasallada

arimaha maaliyadda iyo abaabulka	bulshada deegaanka	maamulka waxbarashada

CASHARKA 4AAD: HABRAACYADA DEJINTA IYO QIIMEYNTA QORSHAHA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan tallaabooyinka loo maro qorshaynta dugsiga.
- ◇ Sharxaan macnaha qiimeynta qorshaha dugsiga.
- ◇ Sheegaan dhinacyada laga qiimeynayo qorshaynta dugsiga.
- ◇ Caddeeyaan noocyada qiimeynta qorshaynta dugsiga.
- ◇ Tusaaleeyaan hababka qorshaha dugsiga.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Maskax-tuujin
- ◇ Falanqeyn
- ◇ Dood wadareed

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Waxaad soo martay qorshayntu inay tahay diyaaririnta sawir guud oo muujinaya hawlaha yaala iyo dadka qabanaya iyo sida loo qabanayo iyo waqtiga lagu qabanayo, waxaad sidoo kale soo martay waxyaabaha ay ka koobantahay iyo aagagga waxbarasho ay daboolayso, waxaana la rabaa ugu dambeyntii inuu ku soo baxo qorshuhu qaab qoraal ah oo waxa dhami ku cadyihiin. Haddaba si qorshihii diyaarintiisa loogu tallaabsado isku day inaad garato tallaabooyinka ugu horeeyo iyo tallaabta ugu dambeyso ee qorshaynta

Qorshaynta waxaa loo maraa habraacyadan soo socda:

- 1- Baahiyaha dugsiga in la go'aamiyo.
- 2- Baahiyaha in loo kala qeeqeybiyo noocyada ay kala yihiin iyo sida ay isu leeyihiin, iyadoo lala kaashanaya dhammaan dhinacyada uu khuseeyo qorshaha.
- 3- In la ogaado fududeeyeyaasha ama awoodaha dadeed ama maadi iyo ilaha loo baahanyahay.
- 4- Xulista waxyaabaha mudnaanta leh iyado loo fiirinayo awoodaha la heysto.
- 5- In la soo xulo aagagga ay ka tirsanyihiin waxyaabaha mudnaanta leh, ka dibna loo qeybiyo waajibaadyo hoose.
- 6- In lala soo baxo yoolasha la xiriira aagagga la go'aamiyay iyadoo la tixgelinayo inay yoolashu ku asteysnaadaan astaamihii yoolasha looga baahnaa.
- 7- Soo xulista waxqabadyada iyo go'aaminta habraacyada iyo tallaabooyinka faahaahsan ee la xiriira waxqabadyada.
- 8- Go'aaminta waqtiga lagama maarmaanka u ah xaqiijinta

yool walba oo yoolasha ka mid ah, iyadoo loo marayo fulinta waxqabadyada la xiriira.

- 9- Qorshaha isaga oo ah qabyo qoraal in loo bandhigo hey'adaha waxbarashada ee uu khuseeyo, si looga doodo, oo wixii bedbedelaad ah oo loo baahanyahayna loogu sameeyo.
- 10- Qaadidda tallaabooyinka lagama maarmaanka u ah helitaanka ilaha iyo isku-duwidda dadaallada lagu hirgalinayo qorshaha.
- 11- Diyaarinta qorshaha faahfaahsan ee ku lifaaqan.

Qiimeynta qorshaha:

Qiimeyntu waa marxaladda u dambeysa una horeysa qorsheynta, maadaama qiimeyntu tahay tallaabo lagu ogaanayo in qorshuhu ku guuleystay yoolashiisa iyo inkale, iyo waxyaabaha horseeday inuu guuleysto ama guuldareysto, halkaasoo lagu xoojinayo waxyaabaha guusha keenay loogana faa'iideysanayo qorshaha soo socda, halka la saxayo lagana fogaanayo waxyaabihii guuldarrada keenay marka la dejinayo qorshaha xiga. Sidaa awgeed Waxaa looga baahanyahay maamulka dugsiga inuu qiimeeyo qorshahiisa, isaga oo ka qeybgelinaya cid walba oo kaalin ku lahayd dejinta qorshaha ama uu saameynayo. Waa inuu dib u fiiriyaa qorshaha dhammaadka waqtigiisa si loo ogaado waxa qabsoomay iyo heerka waxgalnimadooda, iyo waxa ay ku soo kordhinayaan hannaanka baridda iyo barashada.

Waxqabadka 2aad: falanqeyn

Qiimeyntu waxa ay taabaheysaa dhinacyada kala duwan ee qorshuhu daboolayo, taasoo na siineysa qeybo dhowr ah oo ay qiimeyntu yeelaneyso iyadoo loo eegayo aagga qiimeyntu la xiriirto. Haddaba isku day qeybahaas qiimeyntu yeelaneyso inaad sheegtid adiga oo ku tiirsanaya aagagga qorsheynta ee aad ku soo martay casharka saddexaad ee cutubkan

Qiimeynta waxaa soo gelaya qodobbadan soo socda:

- 1- **Qiimeynta Yoolasha:** waxaa laga qiimeynayaa mudnaanteeda, heerka laga xaqiijiyay, ku habboonaanteeda dadka loogu talagalay iyo dadka loo adeegsaday.
- 2- **Qiimeynta Hababka iyo waxqabadyada:** waxaa laga qiimeynayaa dhanka ku habboonaanta ujeedooyinka, waxgalkeeda, ku habboonaanteeda awoodaha la heysto iyo sida loogu adeegsan karo xaaladaha jira, ilaa iyo heerka la ilaaliyay waxqabad walba waqtigii loogu talagalay.
- 3- **Qiimeynta Hababka loo qiimeynayo ujeedooyinka:** taasoo laga qiimeynayo dhinaca awoodda ay hababkan uleeyihiin caddeynta inta uu la egyahay heerka xaqiijinta ujeedooyinka qorshaha loo adeegsaday, iyo baaxadda suurto galnimada ku hirgelinta hababkan xaaladda dugsiga.
- 4- **Qiimeynta kaalimaha dhinacyada kala duwani ku leeyihiin howsha (maamulaha, macallimiinta, ardayda, waalidiinta, iyo maamulka sare ee waxbarashada:** taasoo qolo walba laga qiimeynayo dhinacyada:
 - Gudashada kaalintii loo igmaday.
 - Saameynta ay ku yeelatay fududeynta hirgelinta qorshaha
 - Xaddiga ku qanacsanaanta qorshaha iyo kaalimaha laga siiyay.

Waxqabadka 3aad: dood wadareed

Ka dooda go'aammana ka soo saara weydiimaha soo socda:

- *Yaa qiimeynta sameynaya? Ma maamulihii dejiyay qorshaha mise dad dibadda ka ah dejinta qorshaha?*
- *maxaa ka mid ah qalabka iyo aaladaha loo adeegsan karo qiimeynta?*

Qiimeyntuna waxa ay noqoneysaa laba nooc:

- 1- Is qiimeynta shaqsig:** taasoo ah in maamulaha la siinayo fursad uu si cilmiyeysan dib ugu firinayo waxqabadyadiisa, dhaqammadiisa waxbarashada iyo baridda, isaga oo ogaanaya dhinacyada xooggan iyo dhinacyada liita, ka dibna xoojinaya wanaagga, dib u saxaya gaabisyada.

Hababka uu maamuluhu ku qiimeyn karo qorshihiisa waxaa ka mid ah:

- Fiirooyin qoran.
- Foomka su'aalaha (questionnaire).
- Waxyaabaha la taaban karo oo ay macallimiinta iyo ardaydu soo saaraan sida (qorshooyinka, imtixaannada, Natiijooyinka hor usocodka waxbarashada ardayda (Academic achievement results), warbixinnada iyo daraasadaha.

2- Qiimeynta dadka kale: waxaa soo galaya:

- Fiirooyinka dadka soo booqanaya ee ka socda kormeerka waxbarashada, madax waaxeedyada dugsiyada.
- Warbixin sanadeedka qiimeynta shaqada ee dugsi walba laga buuxiyo dhammaadka sanad walba.

Kani waa tusaale qorshe dugsiiyeed

Tusaale shaxda qorshaynta dugsiga

1. Aagga : dhismaha dugsiga

Tir-si-ga	Ujeedooyinka	Wadiiqooyin- ka iyo waxqa-badyada	Cidda fuli-naysa	Waqtiga lagu fuli-nayo	Qiimeynta iyo til-maamaha guuleysiga
1	In la diyaariyo dhisme ku filan ardada kuna haboon wax-barashada	-In la indho indheeyo dhismayaa-sha dugsiga -In la kulmiyo guddiga dayactirrada, si ay u soo diyaariyaan liiska baahiyaha dayactir. -In la dayactiro qasabadaha, nalalka, suuliyada, waji dh-aqyada, iyo fasallada	-Maamula- ha -Guddiida dayactirka - Ardayda -Ma-cal-limi-inta	- Waa joogto so-conaysaa laga billaabo bilowga sanadka ilaa sanadka oo dhan	- In loo kuurgalo xaaladda dhismayaa-sha, waxa qabsoomay iyo waxa dhinnaadayna la diiwaan geliyo

2	In la diyaariyo qalabka dugsiga gaar ahaan-na kuraasta iyo miisas- ka fasallada	-In la soo diyaariyo liiska baahiyaha dayactir iyo soo iibin ee kuraas, miisas, sab-buurado iyo qalab wax-barasho -In la sameeyo dayactirrada loo baahanyahay. -In la soo iibiyo agabka loo baahanyahay	-Guddiga dayactirka agabka -Xoghayaha dugsiga	Bilowga sanad dugsiyeedka ka hor intaan casharra-du billaabn	- In loo kuurgalo xaaladda agabka, waxa qabsoomay iyo waxa dhinnaadayna la diiwaan geliyo
---	---	---	--	--	---

2. Aagga maamulka iyo **abaabulladiisa**

Tir-siga	ujeeddooyinka	Wadiiqooyinka iyo waxqabadyada	Cidda fulinaysa	Waqtiga lagu fulinayo	Qiimeynta iyo tilmaamaha guuleysiga
1	In la go'aamiyo macallimiinta uu u baahanyahay dugsiga iyo takhasusyadooda iyadoo lala jaanqaadayo isbedellada sanad dugsiyeedka cusub.	- U kuurgalidda habaynta qaybaha kala duwan, iyada oo lagala hadlayo arinkaas waaxda qorshayntaiyo waxbarashada guud ee maamulka waxbarashada ee degmada si loo helo tirade macallimiinta soo socda: • Bare af soomaali: 2 • Bare saynis: 3 • Bare tarbiyada islaamka: 3 • Bare carabi: 4	- Maamulaha dugsiga	- Fasaxa xagaaga gudihiisa iyo bilowga sanad dugsiyeedka cusub	- Tiro koobidda barayasha cusub ee u soo biiray dugsiga, kuwa dhimanna in wasaaradda looga wardoono

2	Keenista bug dugsiyeedka ardayda, iyo helidda faylasha, diiwaannada iyo baahiyaaha adeegasho ee dugsiga	- Tiro koobidda ardayda iyo fasalada sanadka cusub, - Tiro koobidda buug dugsiyeedyada ka jeexjeexmay ardayda. - In xoghayaha dugsiga loo diro kala soo wareegidda kaydka maamulka waxbarashada buugdugsiyeedyada dugsigu u baahanyahay	- Maamulaha dugsiga - Xoghayaha dugsiga	- Fasaxa xagaaga gudihiisa iyo bilowga sanad dugsiyeedka cusub	- Dib u tirokoo-bidda baahida buug dugsiyeed ee ardayda.
---	---	--	--	--	--

Qiimeynta: Tallaabooyinkan oo ka mid ah tallaabooyinka qorshaynta dugsiga isugu xixiji sida ay u kala horeeyaan:

- Qorshaha in loo bandhigo hey'adaha waxbarashada ee uu khuseeyo.
 - In la soo xulo aagagga ay ka tirsanyihiin waxyaabaha mudnaanta leh, ka dibna loo qeeqeybiyo waajibaadyo hoose.
 - Baahiyaha dugsiga in la go'aamiyo.
 - In la ogaado awoodaha dadeed ama maadi iyo ilaha loo baahanyahay.
 - Go'aaminta waqtiga lagama maarmaanka u ah xaqiijinta yool walba oo yoolasha ka mid ah.
 - Xulista waxyaabaha mudnaanta leh iyado loo fiirinayo awoodaha la heysto.
 - Baahiyaha in loo kala qeeqeybiyo noocyada ay kala yihiin iyo sida ay isu leeyihiin
 - Soo xulista waxqabadyada iyo go'aaminta hab-raacyada faahfaahsan ee la waxqabadyada.
 - In lala soo baxo yoolasha la xiriira aagagga la go'aamiyay
- ◇ Sheeg macnaha qiimeynta qorshaha dugsiga.
 - ◇ Waamaxay faa'iidada ay leedahay qiimeynta qorshaha dugsiga?
 - ◇ Sheeg dhinacyada laga qiimeynayo qorshaynta dugsiga.
 - ◇ Sharax noocyada qiimeynta qorshaynta dugsiga.
 - ◇ Tusaaleey hababka iyo qalabka qorshaha dugsiga lagu qiimeyn karo.

- ◇ Dhinacyadee bay Qiimeyntu ka firinaysaa kaalimaha ay ku leeyihiin howsha “maamulaha, macallimiinta, ardayda, waalidiinta, iyo maamulka sare ee waxbarashada”?
- ◇ Qorshaha inta aan la ansixin maxaa loogu bandhigayaa hey’adaha waxbarashada ee uu khuseeyo?

Qiimeynta cutubka

- ◇ Sharax ka bixi fikradaha
 - Qorshaynta waxbarashada iyo dugsiga.
 - Qiimeynta qorshaynta dugsiga
- ◇ Qeex qorshaynta waxbarashada
- ◇ Waamaxay fikradaha aasaaska u ah qeexitaanka qorshaynta waxbarashada?
- ◇ Qeex qorshaynta dugsiga.
- ◇ Kala sooc qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga adigoo sheegayo sheyga ay iska waafaqsanyihiin iyo waxyaabaha ay ku kala duwanyihiin.
- ◇ Tilmaan agagga qorshaynta waxbarashada.
- ◇ Qodobbadaan soo socda ku kala dar khaanadaha qorshaynta waxbarashada iyo qorshaynta dugsiga mid walba meeshauu ka tirsanyahay:

1. Qodobbada:

- Go’aaminta darajada ku barmoosidda iyo ku dhicidda imtixaannada shahaadiga.
- Soo kordhinta iyo aqoonsiga noocyo cusub ee waxbarasho.
- Bedelidda tirada sanooyinka marxaladaha iskuulka.
- U qeybinta dhaqaalaha howlaha faraha badan ee dugsiga.

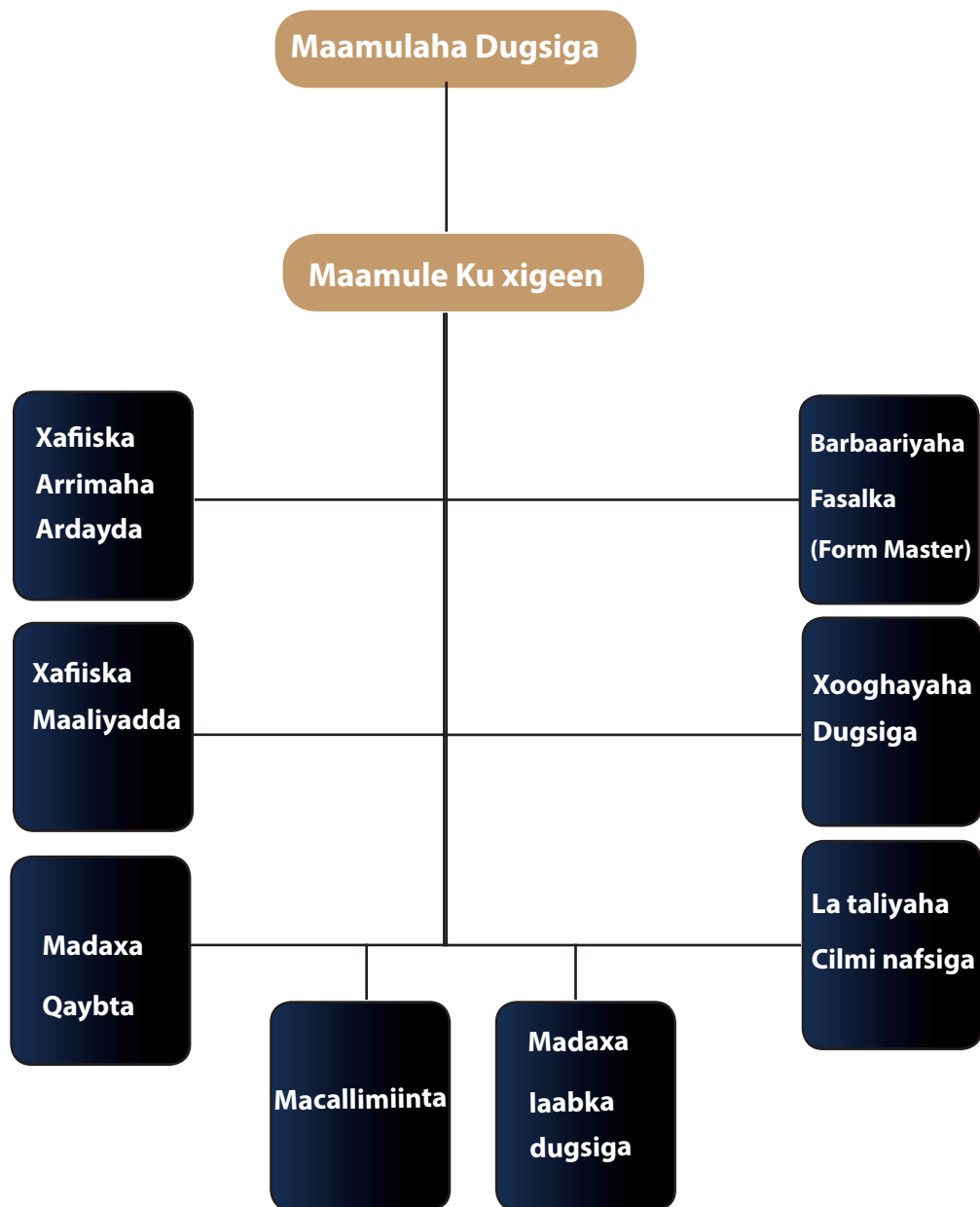
- Bedelidda tirada marxaladaha iskuul.
- La socoshada nadaafadda fasallada iyo deyrka iyo jardiinnada iskuulka.
- Bedelidda manhajka waxbarashada.
- Bixinta taakulada dhaqaale ee dugsiyada dalka.
- Hirgelinta nidaamka waxbarashada dadka waaweyn.
- Kordhinta tirada ardayda loo qaadan doono dugsiyada sare.
- Dalbashada macallimiin cusub.
- Kordhinta bilaha waxbarashada sanad dugsiyeedka.
- Go'aaminta tirada xiisadaha iyo waajibaadka dugsiyada ee macallimiinta.
- Bedelidda xilliyada xiritaanka iyo furitaanka sanad dugsiyeedka.
- Dhaliilidda manhajka waxbarashada.

2. Khaanadaha:

Qorshaynta waxbarashada	Qorshaynta dugsiyada

- ◊ Caddeey muhiimadda qorshaynta dugsiga.
- ◊ Sharax dhinacyada ay qorshaynta dugsigu diiradda ka saareyso aagagga soo socda:
 - Arimaha manhajka
 - Bulshada deegaanka
 - Arimaha maaliyadda
- ◊ S Sheeg saddexda ugu horeysa iyo labada ugu dambeysa ee hab-raacyada dejinta qorshaha dugsiga.
- ◊ Qorshaynta dugsiga si loo dejiyo waxaa loo baahanyahay xog in laga hayo dhinacyada kala duwan ee dugsiga, sheeg xogta loo baahanyahay iyo ilaha ay xogtaasi la xiriirto si loo qorsheeyo waxyaabaha soo socda:
 - Tabarka macallimiinta
 - Qaashada macallimiin cusub.
 - Qaashada arday cusub.
 - Wax ka bedelka biibitada dugsiga.
 - Dayactirka agabka dugsiga.
 - Dalbashada dhaqaale.
 - Adeegyada loo qabanayo bulshada deegaanka.
- ◊ Caddeey macnaha, muhiimadda, iyo noocyada qiimeynta qorshaha, adigoo ka fiirinaya dhinacyada qiimeyntu la xiriirto.
- ◊ Dugsiyada magaaladaada ka keen tusaaleyaal qorshe dugsiyeed, ka dibna sheeg waxyaabaha uu ku wanaagsanyahay iyo waxyaabaha ka dhiman.
- ◊ Dugsiyada magaaladaada ka keen tusaale qiimayn qorshe dugsiyeed ka dibna sharaxaad ka bixi noocyada iyo aaladaha qiimaynta ee la adeegsaday.

CUTUBKA 4AAD: DHISMAHA IYO WAAJIBAADKA MAAMULKA WAXBARASHADA IYO MAAMULKA DUGSIGA

Hordhac:

Dugsiga marka laga firiyo dhinaca nidaam ahaan waa xubin ka mid ah xubnaha nidaamka guud ee waxbarashada. taasoo ka dhigan in aan dugsigu ahayn hay'ad madax-bannaan oo iskeeda u taagan, ama aanu ahayn nidaam isku dhan oo xiran, balse waxa uu qayb ka yahay hay'adda wayn ee maamulka waxbarashada, waana nidaam furan oo xiriir la leh hay'adaha kale ee bulshada, misna saameeya kuna saamooba. Sidaa awgeed xiriirka u dhexeeya maamulka dugsiga iyo maamulka waxbarashada waa xiriir u dhexeeya waxa guud iyo qeybtooda. Maamulka dugsiguna waa uu ku saamoobaa maamulka waxbarashada marka la firiyo amarrada, talooyinka iyo awoodaha uu siinayo maamulka sare, ku waasoo saameeya geeddi-socodka waxbarashada.

Nidaamyada maamullada waxbarashadu waxa ay ku kala duwanyihiin dhinaca uruursanaanta awoodda iyo baahsanaanteeda, taasoo lagu tilmaamo baaxadda ay leedahay u igmashada maamullada sare ee waxbarashada awoodaha maamullada hoose, micnaha igmashada wasaaraddu u igmaneyso awoodeheeda qaar wakiilladeeda iyo waaxyeheeda iyo maamullada dugsiyada.

Nidaamka maamul ee uruursan waa kan awoodda oo dhami ku jireyso gacanta hoggaanka maamulka ugu sareeyo, halka nidaamka maamulka baahsani yahay in maamulka ugu sareeyo qeybo ka mid ah awoodihiisi uu u igmado wakiillada isaga hoos yimaada iyo maamullada dugsiyada.

Qaab-dhismeedka maamulka waxbarashada waxaa laga fahmi karaa dhismaha wasaaradda waxbarashada dalka iyo xafiisyada ay kala leedahay iyo howlaha ay kala qabtaan iyo xafiisyada wakiillada uga ah degaannada kala duwan ee dalka. Sidaas daraadeed waxaa habboon in halkan lagu soo bandhigo qaab-dhismeedka wasaaradda waxbarashada Soomaaliya iyo waaxyeheeda, si sawir looga qaato qaab-dhismeedka waxbarasho ee dalka. Iyadoo looga gudbi doono qaab-dhismeedka maamulka dugsiga iyo xubin walba oo ka tirsan waajibaadkeeda.

Ujeeddooyinka cutubka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkan in ay:

- Qeexaan maaulka urursan iyo maamulka baahasan.
- Sheegaan jahada ah maamulka waxbarashada Soomaaliya.
- Tiriyaan qeybaha ay leedahay wasaaradda waxbarashada
- Taxaan tilmaamaaha maamule dugsi
- Sharxaan xirfadaha maamule dugsi
- Sheegaan waajibaadka saaran maamule dugsi
- Ka faalloodaan xiriirada laga rabo maamule dugsi inuu lahaado.
- Qiimeeyaan xaqiiqda maamule dugsi dhanka tilmaamaaha, xirfadaha, waajibaadka iyo xiriirada, iyagoo ku saleynaya halbeegyada la rabo in dhinacyadaas laga xaqiijiyo.
- Qeexaan xubnaha la shaqeeya maamulaha dugsiga iyo waajibaadkooda

Cutubkan waxa uu ka koobanyahay casharrada soo socda:

1. Dhismaha iyo waajibaadka heerarka maamulka waxbarashada soomaaliya iyo maamulka dugsig
2. Tilmaamaha maamulaha dugsiga
3. Xirfadaha maamule dugsi
4. Waajibaadka maamule dugsi
5. Xiriirada maamule dugsi
6. Waajibaadka xubnaha kale ee maamulka dugsiga

Casharka 1aad:dhismaha iyo waajibaadka heerarka maamulka waxbarashada soomaaliya iyo maamulka dugsiga

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- 1- Sharxaan maamul urursan iyo maamul baahsan
- 2- Caddeeyaan qeybaha uu ka koobanyahay dhismaha maamulka wax barashada soomaaliya iyo maamulka dugsiga.
- 3- Sheegaan soohdinta waajibaadka maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga
- 4- Tusaaleeyaan qaab dhismeedyada maamulka dugsiga ee dunida.
- 5- Sheegaan tilmaanta ku haboon maamulka waxbarashada soomaaliya urursanaan iyo baahsanaan, sababeeyaanna.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

- Weydiin iyo warcelin
- Maskax tuujin
- Falanqeyn

Shaxda soo socota ayaad laga arki karaa qaabdhismeedka maamulka sare ee waxbarashada soomaaliya:

Waxqabadka 1aad: weydiin iyo warcelin

Ka dooda weydiimaha soo socda:

- waa maxay maamul urursan?
- waa maxay maamul baahsan?
- maxuu ku ficanyahay maamul urursan muxuuse ku xunyahay?
- maxuu ku ficanyahay maamul baahsan muxuuse ku xunyahay?

1- Maamulka urursan iyo maamulka baahsan

Waxaa jira laba qaab maamuleed oo uu yeesho maamulka waxbarashada daafaha dunida. Waxa ay kala yihiin:

1- Qaab maamulka urursan: waa qaab maamul go'aammadiisu badankood laga qaato hal meel oo uruursan.

Qaab maamulka waxaa howlaha maamul si dhammeystiran gacanta ugu haynaya maamulka dhexe ee wasaaradda, laamahaha maamulka waxbarashada ee degmooyinka iyo gobollada wax awood ah uma lahan go'aan gaaridda iyo siyaasad dejinta I wm

2- Qaab maamulka baahsan: waa qaab maamul go'aan qaadashadiisu baahsantahay oo ay laamuhu u madaxbannaanyihiin inta ugu badan ee go'aammada laqaadanayo.

Qaab maamulka howlaha maamul si dhammeystiran waxaa gacanta ugu haynaya laamahaha maamulka waxbarashada ee degmooyinka iyo gobollada. maamulka dhexe ee wasaaradda wax awood ah uma lahan sida badan go'aan gaaridda iyo siyaasad dejinta I wm

Waxqabadka 2aad: maskax-tuujin

Sheeg waxa ay kula tahay in lagu tilmaami karo maamulka waxbarashada soomaaliya? Mid urursan mase mid baahsan?

3- dhismaha maamulka waxbarashada soomaaliya:

Wasaaradda waxbarashada ayaa ah maamulka sare ee waxbarashada soomaaliya iyo dal walbaba, qaab dhismeedyadeeduna adduunku waa uu ku kala duwanyahay hadba sida ay keeneyso danta bulshada iyo baahiyeeheed.

Sida ka muuqata shaxda korena wasaaraddu waxa ay isku haysaa waxbarashadii marxaladaha oo kala ah: waxbarashada asaasiga ah(hoose/dhexe), dugsiga sare iyo tacliintii sare, sidoo kale arimaha waxbarashada waxaa dheeri u ah hidaha iyo dhaqanka. Saddexdaas arimood bay isku haysaa oo meelo badan dunida ka mid ahi saddex wasaaradood lakala hoos geeyo.

Dhisme ahaan marka aan uga faalloono wasaaraddu waxa ay u dhisantahay sidan:

1- wasiirka waxbarashada: isaga ayaa ah madaxa u sareeyo ee maamulka waxbarashada. Waxaana hoos yimaado:

- Wasiiru dowlaha wasaaradda
- Wasiir ku xigeenka waxbarashada
- Agaasimaha guud ee wasaaradda

Waxa ay leedahay wasaaraddu saddex qeybood oo asaasi ah, waxa ayna kala yihiin:

- Qeybta Arrimaha Sharciga
- Qeybta Dabagalka Gudaha
- Qeybta Xiriirka Maamul Goboleedka.

Sidoo kale wasaaraddu waxa ay leedahay shan hey'ado adeeg oo ku kala qeybsan tacliinta sare, iyo hidaha iyo dhaqanka, waxa ayna kala yihiin:

- Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed: tacliinta sare
- Akademiya Cilmiga Fanka iyo Suugaanta: hidaha iyo dhaqanka
- Maktabadda Qaranka: hidaha iyo dhaqanka
- Matxafka Qaranka: hidaha iyo dhaqanka
- Guddiga Qaranka ee Tacliinta Sare: tacliinta sare.

Intaa ka dib wasaaraddu waxa ay leedahay waaxyo qaabilsan arimaha waxbarashada kale oo aan tacliinta sare ahayn, waxa ayna kala yihiin:

Waxda Maamulka iyo Maareynta Maaliyadda

- Waxda Shaqada iyo Shaqaalaha
- Waxda Qorsheynta iyo Siyaasadaha
- Waxda Hormarinta Adeega Waxbarashada
- Waxda Hormarinta Manaahijta
- Waxda Tayadhowrka iyo Halbeegyada
- Waxda Farsamada iyo Waxbarashada Dadban
- Waxda Imtixaanaadka iyo Shahaadooyinka
- Waxda Arrimaha Teknoolojiyadda
- Hidaha, Cilmi-Baarista iyo Tacliinta Sare

Wax walbana waxa ay ka kooban tahay tiro qeybo ah oo loo qeybiyay hawlaha waxda.

Maamulka waxbarashada Soomaaliya marka laga eego dhanka qaab maamulkiisa in uu urursanyahay iyo in uu baahsanyahay waxaa ka jira mugdi soohdimaha waajibeed iyo awoodeed ee u dhaxeeya maamulka

dhexe ee waxbarashada iyo laamihiisa dowlad goboleedyada. Taasina waxa ay daba socotaa madmadowga guud ee ka jira soohdimaha awoodaha dowladda dhexe iyo dowlad goboleedyada.

Waxqabadka 3aad: bandhig

Macallin waxaad sheegtaadugsiga aad ka tirsantahay xilalkiisa maamul iyo awoodaha iyo waajibaadka xubin waliba

1- dhismaha maamulka dugsiga:

Dhanka dhismaha maamulka dugsiga iyo xubnihiisa marka la firiyo adduunku waa uu ku kala duwanyahay qaabdhismeedyada maamulka dugsiga, waxaa jira qaabdhismeedyo fara badan oo muujinaya kala duwanaansho dhinaca tirada, xilalka iyo shaqooyinka xubnaha maamulka dugsiga, waxaana taasi ugu wacan kala duwanaanshaha dalalka ee dhinacyo badan sida heerka horumarka, dhaqaalaha, siyaasadda, hidaha iyo dhaqanka bulshooyinka iyo shaqooyinka loo igmado dugsiga.

Sidoo kale kala duwanaanshahan oo kale waxa uu ka dhex jiraa gudaha halka wadan, waxa uuna salka ku hayaa kala duwanaanshaha dugsiyada dhinacyo badan, sida nooca dugsiga dowlimo iyo gaarnimo, baaxadda iyo qeybaha uu leeyahay.

Meelaha uu kala duwanaanshuhu ka muuqdo waxaa ka mid ah adeegyada kaba waxbarashada, sida garoommada iyo saaladaha ciyaaraha, adeeg caafimaad, degaan ardo, degaan macallimiin iyo maamul, agab iyo qalab waxbarasho, iyo laababka tijaabooyinka iyo tababarka iwm.

Badanaa dugsiyadu inay yeeshaan adeegyadan iyo waxa la halmaala waxa ay ku xirantahay dhaqaale iyo heer horumar oo sareeya, jiritaanka adeeggana waxaa ka dhalanaya xil maamuleed, kaasoo maqnaanaya haddii aan adeeggaasi jirin.

Wali lama dejin shax mideysan ee maamulka dugsiga soomaaliyeed, dugsi waliba sidii la haboonaato buu xilalka iyo shaqooyinka ugu qeybiyaa xubnaha maamulkiisa.

Sidaa awgeed waxaa habboon in halkan lagu soo bandhigo dhismo maamuleedka aasaasiga ah ee ay dugsiyadu leeyihiin, kaasoo ka kooban maamule guud iyo xubno maamul oo isaga la shaqeeya, waxa uu dhismohoodu noqdaa badanaa sida soo socota:

- 1- Maamulaha dugsiga.
- 2- Maamule ku xigeenka.
- 3- Madaxa qeybta.
- 4- Xafiiska maaliyadda.
- 5- Xafiiska Arimaha ardayda.
- 6- Xoghaya dugsiga.
- 7- La taliyaha cilmu nafsiga.
- 8- Xoghaya maktabadda.
- 9- Madaxa sheybaarka (laabka) dugsiga.
- 10- Form mastarka (barbaariyaha fasalka).
- 11- Macallinka.

Qiimeyn:

- 1- Waa maxay maamul urursan iyo maamul baahsan?
- 2- Tiri qeybaha uu ka koobanyahay dhismaha maamulka wax barashada soomaaliya.
- 3- Tiri qeybaha uu ka koobanyahay dhismaha maamulka dugsiga.

- 4- Ma aragtay maamul dugsiyeed ka qaab dhisme duwan dugsigaaga? Inoo sheeg meelaha ay ku kala duwanaayeen.
- 5- Sheegaan soohdinta waajibaadka maamulka waxbarashada iyo maamulka dugsiga
- 6- Sheeg shan walxood oo muujinaya duwanaanshaha qaab dhismeedyada maamulka dugsiga ee dunida.
- 7- Sheeg tilmaanta ku haboon maamulka waxbarashada soomaaliya urursanaan iyo baahsanaan, sababeeyaanna.

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- Sheegaan tilmaamaha maamule dugsi.
- U qaybiyaan astaamaha qaybohooda waaweyn oo ay hoos tagayaan.
- Isbarbar-dhigaan ku sameeyaa tilmaamaha uu soo bartey iyo xaalada maamullada dugsiyada dalka.
- Ogaadaan kaalinta ay tilmaamaha maamuluhu ku leedahay guusha waxbarasho.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax-tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Casharka: tilmaamaha maamulaha dugsiga

Tilmaamaha laga doonayo maamulaha dugsiga, waa ay fara badanyihiin, waxa ayna taabanayaan dhinacyo kala duwan oo la xiriira shaqsiyadiisa. Tilmaamahaasi waxaa ka mid ah:

◇ Tilmaamaha shaqsiyadeed ee maamule dugsi:

1. Waa in uu yahay qof bad qaba jir ahaan iyo nafsad ahaan, lehna aqoon guud oo sarreysa.
2. Waa in uu yahay qof dheeli tiran oo u dhaxeeya adadeeg iyo jiljileec, islamarkaana si degdeg ah u goyn kara go'aanka.

3. Waa in uu yahay qof daryeela muuqiisa maadaama uu yahay hogaamiye
4. Waa in uu yahay hadalyaqaan aftahan ah awoodna u leh inuu si cad oo aan mugdi ku jirin soo gudbiyo fekerkiisa.
5. Waa in uu yahay qof si joogto ah ula socda oo ka faaideysta waxyaabaha ku soo kordha shaqadiisa.
6. Waa in uu yahay qof ku tilmaaman amaano iyo hufnaan
7. Waa in uu yahay qof jecel isla markaana aaminsan shaqadiisa, lehna awood uu ku gudan karo waajibaadkiisa kagana soo bixi karo masuuliyada saaran.
8. Waa in uu u maraa xallinta dhibaatooyinka qaab deganaan iyo dulqaad ay ku dheehantahay.
9. Waa in uu leeyahay awood shaqsiyadeed oo saameeyn karta dadka kale.

Waxqabadka 1 aad: weydiin iyo war celin:

Ku qanacsanaanta maamulaha dugsiga shaqada uu hayo kaalin intee la eg ayay ku leheeday guusha waxbarasho ee dugsiga?

Maxay tahay dhibta ka dhalan karta haddii uu maamulaha dugsigu yahay nin aqoon sare leh laakiin aan si joogto ula socon waxyaabaha cusub ee ku soo kordha shaqdiisa?

Qaab nuucee ah ayuu u marayaa maamulaha dugsiga xallinta dhibaatooyinka dugsiga?

♦ Tilmaamaha hogaamineed ee maamulaha Dugsiga:

1. Waa in uu tusaale wanaagsan iyoku dayasho fiican u noqdaa muuq ahaan iyo dhaqan ahaan dadka kale.
2. Waa in uu ilaaliyaa waqtiyada shaqada iyo guud ahaan tilmaamaha kale ee shaqada

3. Waa in uu ka shaqeeya kalsooni isdhaafsiga maamulka iyo barayaasha
4. Waa in uu abuura jawi degan oo ku haboon gudashada waajibaadka.
5. Waa in uu yaqaana lana socdaa shaqaalaha, isla markaan qofwalba uu udhiibaa hawsha uu ka soo bixi karo ama uu ku aado.
6. In uu u qaybiyo howlaha si waafaqsan taqassusyada shaqaalaha, isla markaana uu ku hago dugsiga qaab hogaamineed oo ku dhisan saaxiibtinimo, kalgacal iyo iskaashi.
7. Waa in uu in ku filan oo daryeel iyo la socosho ah uu siiyaa falsafada bulshada guud iyo bulshada dugsiga uu ku dhexyaal.
8. Waa in uu fahansanyahay xiriirka ka dhaxeeya dugsiga iyo bulshada, isla markaana uu daneeyaa dareenka dadka kale, iyo aragtiyadooda.

Waxqabadka 2aad: kala dood saaxiibkaaga:

muhiimadda ay u leedahay gudashada maamulaha dugsiga waajibaadkiisa inuu wax ka ogyahay ama ka yaqaan falsadadda bulshada dugsiga uu ku dhexyaal

Kaalinta ay ku leedahay ilaalinta maamulaha waqtiga shaqada, guusha laga soo hooyo shaqada iyo horumarinteeda

Qaabka uu u dhisi karo maamulaha dugsiga kalsooni ka dhaxaysa maamulka iyo barayaasha.

♦ Tilmaamaha aqooneed ee maamule dugsi:

1. Waa inuu ku taqasusay ama uu aqoon qota dheer u leeyahay ugu yaraan hal maado oo ka mid ah maadooyinka laga dhigo dugsiga.

2. Waa in uu soo ahaa dhawr sano macalin ku guuleystay wax barida
3. Waa in uu ogaal iyo aqoon u leeyahay caadooyinka iyo habdhaqanada bulshada.
4. Waa in uu aqoon durugsan u leeyahay xeerarka iyo sharciyada haga shaqadiisa¹⁵.

Qiimeyn:

1. Sheeg ugu yaraan seddex tilmaamood oo dhanka aqoonta iyo ogaalka ku saabsan oo laga rabo maamule dugsi.
2. Feker ahaantaada, midkee baa noqon kara maamule dugsi oo guuleysta: qof macalin muda dheer soo ahaa, misa qof aan macalin soo noqon? Maxaadse ku caddeyneysaa fekerkaaga?
3. Amaanada iyo hufnaanta tilmaamaha maamulaha dugsiaga laga rabo ayay ku jirtaa, hadaba xagey hoos imaataa seddaxdee qeybood aan u kala qeybinay tilmaamaha maamule dugsi.
4. Maamulaha dugsiaga waa inuu shaqooyinka u dhiibo dadka sida ay ugu kala haboonyihiin, haddaba xiisadaha ciyaaraha ama nashaadka sheeg macallinka ku haboon ee macallimiinta hoos ku xusan:
 - Macallin da'ah.
 - Macallinka ay ardaydu ka baqaan.
 - Macallinka ardayda saaxiib ama waalidnimo dareensiya.
 - Macallin fahansan muhiimadda ciyaaruhu u leeyihiin dhisidda shakhsiyadda iyo maskaxda ardayga.
 - Macallinka aadka u xirxiran oo aan ardayda dhexgelin.
 - Macallin aaminsan ciyaartu inay waqti lumis tahay.
 - Macallinka furfuran oo bulshaalaha ah.

15. (Abuu cazaam, Maxamed Khalid), maamulka waxbarasho iyo kormeerka barbaarineed (التربوي والإشراف التعليمية الإدارة), bogga 81 – 82. Sidoo kale waxaad u laaban kartaa bogga internetka ey ku leedahay Madasha maamulka guud ee waxbarashad qasim. (<https://www.qassimedu.gov.sa/edu/showthread.php?t=62570>)

1. Qodobka ah inuu maamuluhu dadka u noqdo tusaale wanaagsan iyo ku dayasho fican muuq ahaan iyo dhaqan ahaan, waxa soo gali karo tusaalooyin u keen, sida:

- Inuu cibaadooyinkiisa diiniga si joogto ah u guto.
-
-
-
-
-

CASHARKA 3^{AAD}: XIRFADAHA MAAMULE DUGSI:

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- Qeexaan micnaha xirfad.
- Sheegaan xirfadaha maamule dugsiga.
- Sharxaan macnaha iyo ujeedka xirfad waliba oo ka mid ah xirfadaha maamulaha dugsiga.
- Muujiyaan muhiimadda xirfad waliba u leedahay maamulaha dugsiga iyo waxa ay ku caawiso.
- Soo bandhigaan tusaalooyin xaqiiq ah oo caddeynaya faaidada xirfadaha maamule dugsiga.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- Maskax-tuujin.
- Soo jeedin nuxur kooban.

Casharka: xirfadaha maamule dugsiga Hordhac:

Xirfad waxaa loola jeedaa in shaqo sax ah lagu qabto waqti kooban, waana awood uu qofku ku helo joogteeynta, tababarka, iyo waayo aragnimada ururtay, mar walba oo uu sii joogteeyana waa ay sii korartaa oo ay hormartaa awooddaas.

Iyadoo halkaa laga amba qaadayo maamule dugsiga waxaa laga rabaa inuu leeyahay afar xirfadood oo waa weyn, waxa ay kala yihiin:

1. Xirfad odorosid ama qiyaasid
2. Xirfad farsamo
3. Xirfad bani aadannimo
4. Xirfada la xariirka dadka kale
5. Xirfada maareynta waqtiga Waxqabad 1aad:

Waa maxay xirfad?

Xirfado ma wax la kasbadaa oo la barto misa waa wax loo dhaso?

Sheeg xirfadaha ugu waaweyn ee laga doonayo maamule dugsi inuu leeyahay

Xirfadaha maamule dugsi oo faah faahsan:

1. **Xirfad odorosid ama qiyaasid:** waa xirfada awood u siinaysa maamulaha inuu la yimaado hal abuur maskaxeed, una suurta gelinaysa inuu dareemo dhibaatooyink xalna u helo, falanqayn karaana waxyaabaha ay ka koobanyihiin dhacdooyinka iyo xaaladaha, iskuna xiri kara dhacdada iyo waxa sababay isla markaana sii odoroso natiijooyinka suurta galka ah ee ay ku soo dhamaanayaan dhacdooyinka.

Xirfadaan hogaamiyaha goob waxbarasho waxa ay ka kaalmeyn kartaa sidii uu u dajin lahaa qorshaha shaqada, isku duburridkiisa, toostoosintiisa iyo go'aaminta qaabka ay u kala horreyn karto, iyadoona la odorosi koro waxyaabaha soo socda.

2. **Xirfado farsamo:** waana xirfada u suurta gelinaysa maamulaha dugsigi adeegsiga qaababka farsamo oo ay u baahantahay shaqadiisa iyo la dhaqanka xaaladaha iyo dhacdooyinka la xariira shaqada.

Xirfadaan waxaa sal u ah in maamulaha dugsigu leeyahay xoogaa aqoon iyo waayo aragnimo dhab ah oo la xiriirta sida uu ku guuleysan karo maamulkiisa, waxa ayna xirfadan ku caawineysaa maamulaha in uu dejiyo qorshaha hawsha waxbarasho, hindisana qaabab cusub oo lagu wada xariiri karo, isla markaana kala qeybiyo shaqada, waajibaadka iyo masuuliyadaha.

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin:

Kala dood saaxiibkaaga:

Qaabka hal abuurka maskaxeed u noqon karo mid ka mid ah xirfadaha maamule dugsiga

Sida waayo aragnimada iyo aqoonta uga mid yihiin xirfadaha laga rabo maamule dugsiga.

- 3. Xirfad bani aadannimo:** waa xirfada suurta gelisa in dadka kale si habsami ah loola dhaqmo, la, unko qaab dhismeed dhameystiran oo is heysta iskaashina la sameeyo shaqaalaha kale si loo kordhiyo wax soosaarka shaqada.

Xirfadan waxaa gun iyo salba u ah qodobada soo socda:

- Qederinta iyo tixgelinta qofka kale isagoo isla markaana lagu riixayo dhanka shaqada
- In la dhiiri geliyo shaqaaalaha lana jecleysiiyo shaqada, halkii laga cabsi gelin lahaa ama la qasbi lahaa
- in sare looqaado kalsoonida iyo is ixtiraamka ka dhaxeeya koox weliba.

Waxqabadka 3aad: jawaab su,aalahan

Waa maxay xirfada bani aadannimo ee laga doonayo maamulaha dugsiga?

- Maxaa gundhig u ah xirfadani?
- Aragti ahaantaada teebaa wax soo saar wanaagsan: hab maamulka jujuubka & qasabka ku dhisan iyo hab maamulka ku dhisan wadatishiga iyo is kaashiga? Cadeey jawaabtaada.

4. Xirfadda la xiriirka dadka kale: waa xirfada ka dhigta qofka hogaamiyaha ah inuu la wadaago dadka kale aqoontiisa, macluumaatdka uu haayo & waliba aragtidiisa, taasoo ku qasbaysa qofka hogaamiyaha ah inuu noqdaa sidii tarjumaan u sharxaya dadka bilawga ah waxa aysan aqoon ilaa uu ka noqdo ugu danbeeyn bare waaya arag ah. Wadada keliya ee lagu noqon karo hogaamiyana waa inuu qofku ahaadaa cod kar hadal yaqaan.¹⁶

Ujeedooyinka ugu waa weyn ee la rabo iney xaqiijiso xirfadan waxaa ka mid ah:

- Dardargelinta iskaashiga ka dhexeeya shaqaalaha, si sare loogu qaado tayada shaqada.
- In aragtiyada iyo amarrada ka soo baxa maamulka sare la gaarsiiyo shaqaalaha hoose
- In la kasbado qadarinta iyo kalsoonida dadka kale ay ku qabaan dugsiga.
- Caddeynta falalka iyo habdhaqammada qaar ee lagala kulmo dugsiga.

16 .(Aalnaaji, Maxamed Bin Cabdullaahi), maamulka waxbarasho & Dugsi= aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudihiisa ah,

Xirfadda maareynt waqtiga: Sidoo kale xirfadaha yar yar ee laga doonayo maamule dugsi waxaa ka mid ah xirfada maareynta waqtiga, maadaama waqtigu yahay shey aad u muhiimsan isla markaana aasaas u ah ka mira dhalinta howl walba oo la qabanayo maxaa yeelay “dadka guuleystay waa un dadka uga faaiideystay waqtigooda qabashada hawlaha muhiimka ah, qorshe iyo isku dubarrididna la daba taagan waqtiga ay heystaan, kana hortagaan wax allaale waxii ku dhumin lahaa waqtiga micno darro iyo faaiido la,aan”¹⁷ Waxaan ka mid ah waxyaabaha waqtiga lumiya:

- Qorshe dejin aan ujeedooyin laheyn iyo maqnaanshaha waqti u go,an dhamaanshaha hawlaha.
- Nidaam la,aan iyo fawda ka dhalata qofka in uu ku dhaqmi waayo qorshihii & jadwalkii uu degsaday
- Kulammada iyo guddiyada faraha badan ee aan caddeyn habka la iskula xariiro

Qiimeyn:

Caddeey waxyaabaha soo socda:

- ◇ Kaalinta xirfada la xariirka dadka kale ay ku leedahay ku guuleysiga maamulaha dugsi shaqadiisa.
- ◇ Hadalyaqaannimada iyo afmaalmadu waa astaan ka mid ah astaamaha hogaamiyenimada, caddeey.
- ◇ Qaabka ay ku suurta geleyso kasbashada kalsoonida bulshada
- ◇ Muhiimadda maareynta waqtiga uu u leeyahay maamule dugsi
 - 1- Sharax waxyaabaha ugu waaweyn ee waqtiga maamulaha kumiyo iyo sida uu uga gaashaaman karo.
 - 2- Xirfadda bini’aadminimada maxay u fududeysaa maamulaha dugsiga?

17 . Abuu naasir, Fatxi Maxamed, Hordhaca Maamulka waxbarashada:

Xirfada, & Aragtiyooyin 86 bogga:, (مدخل إلى الإدارة الت بوية: النظريات والمهارات)

3- Waa maxay muhiimadda xirfadda odoroska u leedahay shaqada maamulaha dugsiga?

Waxyaabaha ay ku caawisana maxaa ka mid ah?

CASHARKA 4^{AAD}: WAAJIBAADKA MAAMULE DUGSI

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- Sheegaan qeybaha waajibaadaka saaran maamule dugsiga.
- Tusaaleeyaan waajibaadka qeyb walba.
- Ka faalloodaan muhiimadda waajib kasta u leeyahay horumarka dugsiga iyo habsami u socodka hawlihiisa.
- Soo bandhigaan siyaabaha uu ugudan karo waajibaadkan maamulaha dugsiga soomaaliyeed.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax-tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Casharka: waajibaadka maamule dugsiga Hordhac:

Maamuluha dugsiga in uu ogaado waajibaadka shaqadiisa, waxa ay qeyb libaax ka qaadanaysaa hirgelint ujeedooyinka laga leeyahay howsha barbaarinta, sidaa dardeeda, maamulaha dugsiga waxaa loo dejiyay dhowr waajibaad oo dhinacya kala duwan ah, sida:

1. Waajibaadka arimaha Maamulka & maareynta: waxaa laga rabo maamulaha dugsiga inuu:

- Ka warhayo feylasha kala duwan ee dugsiga isla markaana uu hayo uuna ilaaliyo, xilligii loo baahdana soo bixiyo.
- Diyaariyo jadwalada dugsiga ee fasallada iyo shaqada kaleba.
- La socdo habsami u socodka hawsha waxbarashada iyo in uu warbixin u gudbiyo maamulka waxbarashada.
- Kormeero kana war hayo qaabka ardaydu u dhawrayaan nidaamka.
- Dib u eegidda barnaamijyada iyo tallaabooyinka waxbarid ee uu soo diyaariyay maamulka waxbarashada.
- Dejinta qorsha sanadeedka dugsiga.
- Indho indhaynta xeerarka barbaarineed ee dugsiga u yaala iyo fulintooda.
- Maareynta maaliyada dugsiga iyo dejinta miizaaniyadiisa.
- Ukala qeybint hawlaha dugsiga, maamulka iyo qeybaha kale ee shaqaalaha dugsiga.
- Dhisidda golayaasha dugsiga iyo ka shaqeynta hirgelinta ujeedooyinkooda.
- La socoshada imaanshiyaha shaqaalaha, iyo hubinta qof walba inuu qabanayo hawsha lagu ogyahay.
- La socoshada maqnaanshiyaha ardeyda iyo ka dhuumashada dugsiga.
- Dib u eegista feylasha dhaqaale iyo maamul hadba waqtiga loo baahda ama waqtiga ku haboon.

Waxqabadka 1aad: weydiin & warcelin:

- Xariir nooc ee ah ayaa ka dhaxeeyo ogaanshaha maamulaha waajibaadkiisa iyo hirgelinta ujeedooyinka waxbarasho?
- Waajibaadka saaran maamulaha dugsiga waxaa ka mid ah waajibaad dhanka maamulka ah, hadaba waxa aad falanqeysaa ugu yaraan saddex ka mid ah waajibaadkaas adigoo ka fiirinaya suurtagalnimada ka hirgelintooda dugsiyada dalka?

2. Waajibaadka arimaha barbaarinta iyo hagaajinta waxbarashada:

Waxaana ka mid ah dhammaan waajibaadka iyo shaqooyinka la xiriira wax ka bedelka habdhaqanka macalimiinta, ardeyda, waalidiinta si loo suurto geliyo ujeedooyinka dugsiga, waxaana ka mid ah waajibaadkaan:

- Dhiirrigelin xooggan oo loo sameeyo macalimiinta intii karaan ah
- In lagala shaqeeyo macalimiinta horumarinta, kobcinta iyo hagaajinta shaqada dugsiga
- Ka qeyb gelinta macalimiinta dejinta qorsheyaasha lagu qiimeynayo horumarrada dhinaca dugsiga ee ay ku talaabsadaan ardeyda
- Dhiirrigelinta diraasaatka joogtada ah ee lagu horumarinayo manhajka & qaababka wax bariddaba
- U Abuuridda macalimiinta dugsiga fursado ay ku kobciyaan ama ku horumariyaan xirfadooda
- In laga shaqeeyo helidda xarun farsamo oo adeegga agabka waxbarashada fududeeysa.
- Qiimeyn iyo toostoosin joogto ah oo lagu sameeyo macalimiinta

- Hagaajinta barnaamijyada waxbarasho
- Garashada ujeeddooyinka manhajka, qaababka loo diraaseeyo loona qiimeeyo, isla markaan kulammo iyo doodwad cilmiyeedyo loo qabto barayaasha si loo dejiyo qorshihii loo mari lahaa fulinta manhajka
- Booqashada fasallada ardeyda si loo kormeero hawlaha macalimiinta ay hayaan, islamarkaana la saxsaxo oo la toostoosiyo waxii qaldan oo la awoodo.
- Ogaanshada baahiyaha shaqo ee barayaasha isla markaana loo fidiyo fursado tababareed iyo horumarin shaqsiyeed

Waxqabadka 2aad: maskax tuujin

- Waajibaadka maamulaha ee dhanka barbaarinta, waxaa ka mid ah dhiirro gelin xooggan in uu u sameeyo macalimiinta intii karaan ah, hadaba qaab nooc ee ah ayuu xariir ula leeyahay qodobkan arimaha barbaarinta? Waxna ka tilmaan hababka dhiirrigelinta uu u samwyn karo maamulka dygsiga

3. Waajibaadka hagidda ardayda:

Qodabadaan hoose waxa ay caddeynayaan qaabka iyo masuuliyadka maamulaha dugsiga kaga aaddan hagidda ardayda:

- Diyaarinta jawi iyo goob waxbarasho oo ku habboon rabitaanka ardayda iyo diyaarsanaantooda isla markaana la xalliyo dhibaatooyinkooda
- Diyaarinta awoodaha muhiimka u ah dhameystirka hagidda ardayda dugsiga lagan faa'ideysto aqoonta iyo awoodaha la heysto
- Si toos ah inuu uga qeybqaato wacyi gelinta ardayda iyo tustusaaleyntooda maadaama uu yahay hogaamiye barbaarineed

- La socoshada xaaladaha caafimaad ee ardeyda iyo diyaarinta agabka iyo diyaargarowyada lagama maarmaanka u ah hubinta
- xaalada caafimaadka guud ee goobta waxbarashada (dugsiga)
- Kobcinta xiriirrada bani aadanimu ee ka dhaxeeya barayaasha iyo ardayda, iyo sidoo kale xiriirka ka dhaxeeya ardeyda gudahood
- Dhiirrigelinta barnaamijyada iyo waxqabad yadaka lagu duwaan, sida maktabada iyo wax akhriska, saxaafada iyo idaacadda dugsiga, si loo leeyihiin ardeyda isla markaana awoodda qarsoon ee ardeyga loogaga faa'ideysto dhanka wanaagga, iyadoo goob fagaare ah lagu soo bandhigayo hindisayaasha iyo halabuurka ay la yimaadaan kuwooda maskaxda sarreeyo si ay dhiirri gelin iyo taageeraba ugu noqoto.
- Dejinta qorshayaal lagu daryeelayo ardeyda hibada leh, isla markaana ka qeyqaadanaysa sare u qaadida kuwa liita.
- Dabagalka habdhaqammada guracan ee ardayda qaarkood ku kacaan
- La xiriiridda waalidiinta ardayda si ay dugsiga ugala qeybqaataan daboolidda baahiyaha barnaamijyada waxbarasho ee dugsiga
- Waajibaadka maamule dugsi ka saaran bulshada ku xeeran dugsiga:
- In lagu dhiirrigeliyo bulshada xiriir qoto dheer iney la yeelato dugsiga, korna u qaaddo ka qeybqaadashadeeda muuqata iyo tan aan muuqan
- Isku dubaridka iyo diyaarinta barnaamijyo u adeega deegaanka, isla markaana la caddeeyo waxyaabaha ay bulshadu dugsiga ka rabto iyo waxyaabaha uu dugsi bulshada ka rabo.
- Ka shaqeynta dugsiga in laga dhigo xarun bulsheed oo ay ka burqaneyso aqoon, barbaarin ubad oo wax ku ool u ah deegaanka iyo bulshadaba.

- Ka qeyb gelinta bulshada qiimeynta barnaamijyada dugsiga iyo waxqabadkiisa¹⁸.

Wasaaradda waxbarashada, hidaha iyo tacliinta sare ee Soomaaliyeed waxa ay ku tilmaan tahay siyaasaddeeda ku aaddan maamulaha dugsiga waajibaadkiisa waxa soo socda:

“Maamulaha dugsiga waa in uu si wax ku ool ah u maareeyaa dhammaan arrimaha dugsiga oo ay ka mid yihiin wax ka qabashada dhammaan dhaqan-xumada laga yaabo iney ka dhacdo macallimiinta ay maamulayaan.

Sidoo kale maamulaha waxaa loo igmaday in uu la shaqeeyo guddiga waxbarashada bulshada ee dugsiga (CEC) si, oo si qoto dheer loo ilaaliyo anshaxa iyo kala dambeynta dugsiga.

Sidoo kale Maamulaha dugsiga waxaa laga rabaa in uu hubiyo in macallimiinta heli karaan dukumiintiyada ay ku cadyihiin xeerarka anshaxa macallimiinta, si ay tixraaciyo marjic ugu noqoto macallimiinta isla markaana ay ogaadaan waxa qabsan kara hadii ay galaan faldanbiyeed ka mid ah kuwa ku cad xeerka anshaxa macallimiinta, dhankoodna macallimiinta waa iney gacan ka geystaan sameynta guddi ka kooban macallimiinta waaweyn iyo gudiga waxbarashada bulshada ee dugsiga CEC si wax looga qabto dembiyada yaryar ee ka dhaca dugsiga, iyadoo la adeegsanayo xeelado kala duwan oo lagu hagaajinayo dhaqanka macallinka isla markaana lagu ilaaliniyo xuquuqda caruurta ama ardeyda

Waxaa laga rabaa maamulaha dugsiga in uu u soo sheego hay’adaha ay khuseeyaan sida (booliska) dembiyada culus ama xadgudubyada jireed ee macallimiinta geystaan. waa inay si firfircoon uga qayb

18 . (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الإدارة المدرسية الحديثة), bog-gaga: 127 – 132, sidoo kale waxaad ka heli kartaa amaa aad unoqon kartaa: Tilmaamaha shaqo ee Maamulaha & Kaaliyihiiisa (الوصف الوظيفي للمدير والمدير المساعد), bog-gaga: 42 – 47. Sidoo kale waxaad booqan kartaa bogagaga waxbarasho ee bart internetka ku baahsan.

qaataan baaritaan kasta oo booliisku sameeynayo oo la xiriira arintaan”¹⁹

Qiimeyn:

1.Ka jawaab suaalahan soo socda:

- Sheeg seddaxda qeyb ee waaweyn ee loo qeybiyo waajibaadka maamule dugsi.
- Sheeg laba ka mid ah waajibaadka maamule dugsia ka saaran dhanka arimaha barbaarinta.
- Hagida iyo toostoosinta ardayda waa mid ka mid ah masuuliyadka maamule dugsi. Ka faalloo sida uu maamulahu u gudan karo hawshaan?

2.Kala dood saaxiibkaa:

- muhiimadda iyo kaalinta ay leedahay ka qeyb qaadashada maamulaha wacyi gelinta ardayda.
- Saameynta wanaagsan ee ka dhalan karta dabagalka habdhaqammada guracan ee ardayda qaarkood ku kacaan, ee laga rabo maamule dugsi inuu sameeyo.

3.Caddeey aragtida wasaaradda waxbarashada soomaaliya ee ku aaddan xiriirrada iyo iskaashiyada maamulaha dugsigu la sameeynayo guddiyada iyo hay’adaha.

¹⁹ - federal government of somalia. ministry of education, culture and higher education. policies for teachers february 2021. p.29

“...إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ”

“Mu’miniintu waa walaalo, ee walaalihiina dhexdooda hagaajiya...”

Qur’aan: Surah Al-Hujuraat, Aayadda 10

◇ Xadiis: Nabigu = wuxuu yiri:

“Mu’inka waa mu’inka kale walaalkiis; ma dulmiyo, mana dayaco.”

(Sahih Al-Bukhaari, 2442; Muslim, 2580)

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- Sheegaan qeybaha xiriirrada maamule dugsiga uu leeyahay.
- Caddeeyaan habraacyada iyo ujeeddooyinka xiriirka qayb waliba.
- Ka faalloodaan muhiimadada ay xiriirradaan u leeyihiin guusha dugsiga.
- Soo bandhigaan heer intee la eg buu ka xaqiijiya maamuledugsiga soomaaliya halbeegyada xiriirradaan.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyowarcelin (dood cilmiyaysan)
- ◇ Maskax tuujin
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban

Xiriirrada maamulaha dugsiga uu la leeyahay qeybaha kala duwan ee saameeynta ku leh waxbarashada iyo barbaarinta, waxa ay qeyb kaqaadanayaan guusha uu ka gaaro dugsiga dhanka hawlaha loo igmaday.

Sidaa awgeed xiriirrada maamulaha dugsi waxa ay u kal qeybsamaan:

1. **Xiriirka maamulaha la leeyahay macalimiinta:** waxaa habboon maamulaha dugsiga in uu xiriir shaqo iyo mid bani aadannimo uu la sameeyo macalimiinta dugsiga, si uu ogaado qof walba ahmiyadda iyo qiimaha uu leeyahay dadaalka uu bixinayo, iyadoo la siinayo qof walba in ku filan oo xurriyad uu ku dhaqdhaqaaqo

ama ku feker, sidoo kale maamulaha maadaama uu yahay hogaamiye barbaarineed waa inuu ogyahay ama la socdaa dhibaatooyinka ay la kulmi karaan macalimiinta, isla markaana uu niyada u dhisaa korna u qaadaa mooraalkooda kuna riixaa iney laba laabaan dedaalladooda si caadi ah. **Xiriirkaasi waa inuu ku salaysnaadaa walaaltinimada Islaamka, sida uu Allaah ku yiri:**

“إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ”

“Mu’miniintu waa walaalo.” (Al-Hujuraat: 10)

2. **Xiriirka maamulaha la leeyahay ardayda:** ardeydu waa udub dhexaadka waxbarashada, sidaa awgeedna maamulaha waxaa la gudboon in ujeeddada xiriirkiisa ardeyda uu ka dhigto caawintooda iyo ku gacansiintooda sidii ay horay ugu socon lahaayeen oo ay horumar dhinac walba ah u smeyn lahaayeen, hadey ahaan laheyd horumar habdhaqan, aqoon, shakhsiyad, jir, dhaqan, bulsho, iyo tarbiyo intaba. Sidoo kale inuu awoodo soo saaridda iyo dareemidda dhibaatooyinka soo wajahaya ardayda.

Waxqabadka 1aad: dood wadareed

Ka dooda xaqiiqda xiriirka maamuledugsiga soomaaliya uu la leeyahay macallimiinta iyo ardayda, edinka oo ku saleynaya halbeegyada kor lagu soo xusay, caddeynayana waxa u dhan iyo waxa ka dhiman.

3. **Xiriirka maamulaha dugsigu la leeyahay maamulka waxbarashada:**

Maamulaha dugsiga xiriir shaqo oo baaxad weyn, misna dhinacyo badan baa kala dhexeeyo maamulka waxbarashada, kaasoo u suurto galiya iskakaashiga horumarinta dugsiga, buuxinta baahiyihiisa, iyo xallinta dhibaatooyinkiisa. Xiriirkaas shaqo ka sokow waxaa haboon in maamulaha dugsiga uu xiriir wanaagsan la yeesho maamulka waxbarasho, xiriirkaasna gundhig iyo aasaas looga dhigo is ixtiraam, iskaashi, iyo isdhaafsiga talooyinka iyo waanooyinka wax ku oolka ah.

4. **Xiriirka maamulaha dugsiga la leeyahay waalidiinta & bulshada:**

Dugsigu waa qeyb ka mid ah bulshada, bulshada ayaana u aasaastay si uu ugu qabto hawsha baridda iyo barbaarinta ubadkeeda. Sidaa dardeeda waxaa laga maarmaan ah in maamulaha dugsigu uu dejiya qorshe lagu xoojinayo xiriirka ka dhaxeeya dugsiga iyo bulshada, kaasoo halbawle u noqon kara hirgelinta ujeedooyinka dugsiga si waafaqsan baahiyaha bulshada, taasna ma suurta galeyso haduusan jirin xiriir qoto dheer oo ka dhaxeeya labada dhinac, isla markaana taabanaya dhinacyada saameynta ku leh kor u qaadidda heerka ardayga, sida kormeerka, xiriirka iyo la socodka joogtada ah²⁰.

Waxqabadka 2aad: falnqayn & faallo:

Qiimeey xiriirka maamulaha dugsiga soomaaliya la leeyahay maamulka waxbarashada, waalidiinta iyo bulshada degaanka, adiga oo ku saleynaya halbeegyada lagu soo xusay qodobbada 3 iyo 4 ee la soo dhaafay

20. Bogaga internetka ee waxbarashada daneeyo, iyo kutubta kale aan horey u soo tilmaamney midba qaab & nooc ayuu uga haldalayaa mawduucaan

Qiimeyn:

1. Waa maxay faa'idada ay xiriirrada maamulaha dugsiga u leeyihiin hawsha waxabarasho ee uu hayo?
2. Waa maxay nooca xariir ee maamulaha dugsiga kala dhaxeyn kara macalimiinta dugsiga?
3. Si uu u miro dhalo Xiriirka maamulaha la leeyahay macalimiinta, maxaa looga baahanyahay maamulaha inuu ka qabto dhanka macalimiinta?
4. Qaab nooc ee ah ayuu xiriir u dhaxmari karaa maamulaha dugsiga iyo ardayda?
5. Maxaa aas aas iyo gundhig u ah xiriirka ka dhaxeeyo maamulaha dugsiga iyo maamulka waxbarashada?
6. Maadaama dugsiga uu yahay xarun waxbarasho oo ay aasaastey bulshada, xiriir nooc ee ah ayaa laga rabaa inuu dhaxmaro waalidiinta ardayda dugsiga dhigata iyo maamulka dugsiga?

CASHARKA 6AAD: WAAJIBAADKA XUBNAHA KALEEEMAAMULKA DUGSIGA

Ujeedooyin casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

S Tiriyaan masuuliinta maamulaha dugsiga la shaqeeyaan

S Kala soocaan waajibaadka shaqaalaha kaladuwan ee dugsiga

S Sheegaan waajibaadka masuul walba oo ka tirsan qeybaha dugsiga

S Sharxaan faa'idada ay u leedahay qeybinta hawsha horumarka dugsiga

Hordhac:

Maadaama aan soo ogaanay maamulaha dugsiga astaamihiisa, xirfadihiisa, waajibaadkiisa, iyo xiriirradiisa halkaan waxaan ku sheegi doonnaa waajibaadka saaran xubnaha ka hooseeyo maamulaha dugsiga, si waafaqsan qaabdhismeedkii aan hordhaca cutubka ku soo sheegnay oo ahaa:

- 1- Maamulaha dugsiga.
- 2- Maamule ku xigeenka.
- 3- Xoghaya dugsiga.
- 4- La taliyaha cilmi nafsiga.
- 5- Xoghaya maktabadda.
- 6- Madaxa sheybaarka (laabka) dugsiga.
- 7- Form mastarka (barbaariyaha fasalka).
- 8- Macallinka.
- 9- Madaxa qeybta ama baraha koowaad.

Waajibaadka saaran kaaliyaha maamulaha (maamule ku xigeenka):

Maamule ku xigeenka ama kaaliyaha maamulaha waa qofka labaad ee ugu sarreeya maamulka dugsiga, waxa uu ku xigaa maamulaha, sidaa darteed waxaa iska ag dhaw waajibaadkooda, waxa uuna la dejiyaa maamulaha siyaasadda guud ee dugsiga, kulana falanqeeyaa golaha macallimiintana kulammadiisa. Sidoo kale maamule ku xigeenku maamulaha ayuu ku kaalmeeyaa gudashada waajibaadkiisa, oo waxa uu qabtaa hawsha maamulaha marka uu maamuluhu maqnaado, oo waxa uu maareynayaa arimaha farsamo, maamul iyo dhaqaale ee dugsiga, wakiilna waxa uu uga noqdaa guddoominta kulammada golayaasha dugsiga. Sidoo kale waxaa jira hawlo uu maamuluhu ugu xilsaan karo inuu si joogto ah u qabto. Intaas waxaa sii dheer maamule ku xigeenku in uu qabto hawlahaan soo socda iyada oo uu kor kala socdo maamulaha iskana warhayaan:

- ◇ Dabagalka fulinta howl maalmeedka dugsiga, iyo hubinta in si sax ah loo raacay jadawalka xisadaha maalinlaha ah
- ◇ Dabagalka iyo la socodka hawlaha gudiyaada ardayda ay qabtaan ee la xiriiira waxqabadyada dugsiga (sida tiyaatarka dugsiga, daabuurka subixii, idaacadda dugsiga, iyo wixii la mid ah)
- ◇ Isku dubaridka feylasha iyo kaararka aqoonsiga iyo diyaarinta warbixannada tirakoobyada ku saabsan Dugsiga.
- ◇ Dabagalka dayactirka dhismaha dugsiga, adeegyadiisa, agabkiisa iyo qalabayntiisa.
- ◇ La socodka joogitaanka iyo maqnaanshiyaha ardayga, maamulahana inuu gaarsiiyo, kuna wareejiyo xallinta dhibaatooyinka la xiriiira arimahaas cida u xilsaaran sida hagaha ardayda.

- ◊ La socodka xaaladaha caafimaad iyo bulsheed ee ardayda, iyadoo lala kaashanayo madaxa caafimaadka dugsiga iyo hagaha barbaarineed ama abaabiyaha ardayda dugsiga
- ◊ La socodka iyo ka warheynta ardayda ka tagaysa dugsiga, isla markaana ogeysiiyo waalidkood iyo cidii ka masuul ah.
- ◊ Dabagalka barnaamijka kaltanka maalinlaha ah ee dugsiga, kaasoo lagula soconayo habsamida xaaladda shaqo maalmeedka dugsiga, loogana hortagayo habacsanaan iyo daahdaah ku yimaado ardayda, macallimiinta, iyo shaqaalaha, iyadoo loo marayo in si joogto oo xiisadle ah loo indhoindheeyo dhammaan fasallada ardayda, deyrka dugsiga iyo adeegyadiisa oo dhan (masaajidka, maqaayadda, luuqyada, suuliyada iwm) si loola socdo degganaanshaha jawiga waxbarasho ee fasallada, socoshada xiisadihii caadiga ahaa, hubinta ku jiritaanka ardayda iyo macallimiinta dhamaan fasalladooda iyo xiisadooda.
- ◊ Diyaarinta barnaamijka buuxinta macallimiinta xiisadaha maalinlaha ah ee barayaasha maqnaado.
- ◊ Ka qeybqaadashada hawlaha la xariira u diyaar garowga imtixaanka iyo ka war hayntooda.

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Qor inta maamule ku xigeen Soomaaliyeed ee aad soo aragtay waajibaadka ay qabanayeen waxa ay ka duwan yihiin waajibaadka halkan lagu xusay, haddii ay ahaadaan wax dheeri ah iyo wax dhimana intaba

Waaajibaadka xoghaya dugsiga:

Waaajibaadka asaasiga ah ee laga doonayo xoghaya dugsiga waa kuwan soo socda:

- ◇ Gudashada hawlaha qoraal iyo dhaqaale ee uu u baahanyahay maamulka dugsiga
- ◇ Tiro koobka baahida dugsiga u qabao kutubta iyo muqarrarada, iyo dalbidooda iyo u qeybintooda ardayda
- ◇ Xakameynta, dabagalka dayactirka iyo dhawridooda hantida iyo alaabta dugsiga.
- ◇ Sameynta feylasha iyo dukumiintiyada iyadoo mawduuc walba iyo xiriir walba uu maamulka sameynay loo gaaryeelayo feyl iyo dukumiinti u madax bannaan
- ◇ Furidda feyl madax banaan oo lagu diiwaangelinayo dhammaan hantida dugsiga oo ah: buugaag, maktabad, sheybaar, iyo qalab kale ee shaqo ama cayaaro (sports) ama farsamo, isla markaana inuu furo feyl lagu cadeeynayo hantidaas waxii laga isticmaalo
- ◇ Sameynta Feylal u gooni ah dhamaan shaqaalaha dugsiga
- ◇ Keydinta iy xaraynta dhamaan waxii qalab iyo hanti soo gaara dugsiga
- ◇ Daryeelidda bakhaarrada iyo xarumaha keydka ee dugsiga, iyo nadiifintooda iyo toostoosintooda ama isku dubarridkooda, iyo isku aad aadinta kutubta & qalabka kale si ay u fududaato tiro koobkooda iyo la sacodkooda
- ◇ Diyaarinta liisas lagu cadeeynayo hantida wixii la isticmaalay iyo wixii burburay ama baa ba'ay

Waxqabadka 2aad: kala dood saaxiibkaa:

- ◇ Qaabka ugu fudud ee xoghayaha dugsiga ku gudan karo waajibka ah xakameynta alaabta iyo dabagalka dayactirka & dhawridda hantida dugsiga.
- ◇ Faa'idada ay leeyihiin feylasha kala duwan ee uu furayo xoghayaha dugsiga.
- ◇ Waxa ka dhalan kara haddii uu xoghayaha dayaco mid ka mid ah waajibaaka aan soo sheegnay.

Waajibaadka la taliyaha cilmu nafsiga ee dugsiga:

Howsha ugu muhimsan la taliyaha cilmu nafsiga ee dugsiga waa xal u helidda iyo ka hortagga dhibaatooyinka la soo gudboonaado ardayda, kuwaasoo saameyn ku yeelan kara guul ka gaaridda barbaarinta ubadka & waxbarashadooda.

waxaa haboon in lataliyaha cilmunafsiga noqdo labo qofood oo lab iyo didig kala ah iyadoo la tixgalinaayo kala duwanaanshaha jinsi ee ardayda.

waajibaadkaasna waxaa ka mid ah:

- ◇ Garashada dhibaatooyinka la soo gudboonaada ardayga, iyo baadi goobka xalka ku haboon ee suura galka ah, iyo ku caawinta ardayda ka gudbidda dhibaatooyinkaas ayagoo la kaashanaya macalimiinta iyo maamulka dugsiga
- ◇ Horumarinta iyo kobcinta dooqa qurxoon ee ardayda leeyihiin, iyo ku hagiddooda noocyada habdhaqanka toosan ee bulshada iyo caadooyinka fayaqabka ee toosan, iyadoo loo marayo buraarijin akhlaaqeed iyo mid bulsho iyo caafimaad intaba
- ◇ Inuu baaritaan ku sameeyo xaaladaha ardayda ay u soo gudbiyaan macalimiinta, iyo keenidda xal haboon oo ku caawin kara ardayga

la qabsiga bulshada dugsiga, iyo ka adkaanshaha dhibaatooyinka la soo gudboonaado.

- ◇ Fursadinuusiiyo ardayda ay kusoobandhigaan rabitaankooda iyo awoodohooda, si loogu suura geliyo iney gaaraan go'aammada la xiriira kala doorashada barnaamijyada waxbarasho ee ku haboon
- ◇ Ku aaddinta ardayda dhabbaha saxda ah ee damaanad
- ◇ qaadaya habsami u socodka waxbarashadooda iyo guud ahaan nolashooda dugsiga, iyo sidoo kale ku hagiddooda barnaamijyada waxbarasho ee la jaanqaadi kara rabitaankooda iyo baahiyohooda.
- ◇ Sameynta cilmi baarisyo lagu ogaanayo waxyaabaha keena dhibaatooyinka bulsheed ee ay la kulmaan ardayda iyo xal u heliddooda.
- ◇ Qabanqaabada & qabashada dood cilmiyeedyo & seminaarro loo qabanayo barayaasha oo la xiriira dhibaatooyinka ay la kulumayaan inta ay goobta waxbarashada joogaan, sida dodo ku saabsan:
 - Xakameynta ardayda inta fasalka lagu jiro.
 - La dhaqanka iyo caawinta ardayda gaabiska ku ah dhanka waxbarashada.
 - Ciqaabaha u degsan dugsiga, iyo ka wacyi gelinta macallimiinta ciqaabta garaacista .
 - Qaabka loola dhaqmayo kala gedisnaanta qofeed ee ardeyda isu galaaska ah inta ay xisadda socoto.
 - Ka qeybqaadashada dhismaha gudiyada waxqabad ee ardayda iyo ku dhiirri gelintooda iney ka qeybqaataan guddiyadaas.

Waxqabadka 3aad: weydiin & warcelin

- Isku fiiri Xog hayeyaasha dugsiyada aad ku soo aragtay dugsiyada soomaaliya inta aad waxbarashada ka shaqeyneysay howlaha ay qabtaan iyo howlaha aan kor ku soo xusnay inay yihiin waajibaadka xog haynta dugsigu.
- sida badan hagaha cilmunafsigu waxa uu ka mid yahay boosaska aan ku jirin maamul dugsiyeedyada soomaaliya, ka faalloo waxa sababay inaan dugsiyada soomaaliya lahayn hage arday oo cilmu nafsi ah.

Wajjibaadka xoghayaha maktabadda:

Hawsha ugu asaasisan ee xoghayaha maktabadda waa inuu ku dhiirrigeliyaa ardayda iney sameeyaan ama dhidibdada u taagaan maktabado fasalwalba gooni u ah iyo maktabad guriga ah intaba, iyo xarumo macluumaad dugsii oo ay ardayda ka qeybaqaadanayaan aasaasidooda iyo ku taageeriddooda waxa ay ubaaahdaan xarumahaan buugaag amaba agab kale ee waxbarasho. isagoo la kaashanaya gudiga maktabadda, Sidaa dardeed wajjibaadka xoghayaha maktabadda saaran waxaa ka mid ah:

- ◇ Dabagalka in la helayo kitaabbada lagu kabo manhajka marxaladihiisa kala duwan, isaga oo la kaashanaya macallimiinta
- ◇ Dajinta qorshe ama barnaamij sare loogu qaadayo akhris jacaylka ardayda, iyadoo loo maraayo in loo diro diyaarinta warbixinno, cilmibaarisyo, soo gaabin am soo koobid qoraallo dhaadheer, iyo diyaarinta qoraallo hal abuur leh si firfircooni loogu abuuro ardayda
- ◇ Si fiican u gudashada dhammaan adeegyada maktabadda ay kaga baahanyihiin akhristayaasha oo macallimiin iyo ardayba leh
- ◇ Hagaajinta iyo isku duwidda maktabada iyo waxa ay ka koobantahay iyadoo la tixgelinayo nooca kitaabbadaa iyo asalnimadooda
- ◇ S Diyaarinta feylal u gaar ah maktabadda sida:

- Feylka maktabadda oo lagu diiwaan gelinayo dhammaan kutubta taal maktabadda.
- Feylka joornaallada iyo jaraaidka
- Feylka ammaahda oo lagu diiwaan gelinayo kutubta ammaahda loo qaatey iyo dadka qaatay
- ◇ Kobcinta iyo horumarinta maktabadda, iyadoo lagu kordhinayo wax soo saar walba oo cusub oo ah kutub, majallado, jaraa'id intaba iyadoo lagala tashanayo macalimiinta maadooyinka dhiga.

Waxqabadka 4aad: maskaxtuujin:

Dugsiyada soomaaliya badanaa ma lahan maktabad, ma habboonaan lahayd in maktabad lagu soo kordhiyo dugsiyada? Maxayse faaiidayn lahaayeen?

Wajibaadka madaxa sheybaarka dugsiga:

Madaxa sheybaarka dugsiga shaqadiisa ugu weyn waa in uu ka shaqeeyaa diyaarinta jawi suura gelinaya in la adeegsado sheybaarka dugsiga si lagu hirgelinkaro ujeedooyinka manhajka cilmi barista waxbarasho, haddaba sidaa dardeeda madaxa sheybaarka wajibaadka saaran waxaa ka mid ah:

- ◇ In uu macalimiinta kala kaashado sidii loogu soo kordhin lahaa sheybaarka wax allaale wixii cusub oo uu ubaahanyahay qalab & agab kaleba
- ◇ Diyaarinta warbixinno la xiriira inta uu la egyahay adeegsiga macalimiinta iyo ardayda sheybaarka waxa yaala
- ◇ Diyaarinta agabka & qalabka laga maarmaanka u ah sameynta tijaabooyinka, si waafaqsan barnaamijyada ay degsadeen macalimiinta maadooyinka cilmiga iyo kaalmeyntooda inta ay sameeynayaan tijaabooyinka
- ◇ Diyaarinta liis ay ku cadyihiin agabka halaabey ama xumaaday ee aan shaqeynayn oo yaala sheybaarka

- ◇ Diyaarinta buugaag hagrid oo sharxaya ama cadaynaya qaabka loo adeegsado qalabka yaala sheybaarka, iyo xeerarka shaqada shaybaarka.
- ◇ Diyaarinta feyl lagu diiwaan geliyo dhamaan tijaabooyinka lagu sameeyay sheybaarka

Waxqabadka 5aad: falanqayn

Sida muuqato sheybaarku waxa uu qabtaa hawlaha tijaabo ee laababku qabtaan, dugsi walbana soomaaliya marka la eego ma lahan sheybaar, side ayay dugsiyadu ku hirgeliyaan tijaabooyinka waxbarasho eel agama maarmaanka u ah fahanka maaddooyinka qaar.

Waajibaadka barbaariyaha fasalka:

Barbaariyaha fasalka ama foomasterka waa macalin si gooni ah ula socda xaaladda fasalka uu foomasterka ka yahay, waa udub dhexaadka xiriiriya ardayda, macallimiinta, maamulka iyo waalidka, hawlaha uu qabtana waxaa ugu muhiimsan:

- ◇ Inuu hogaamiyo ardeyda hogaamintoosanoosugan u jeedkeeduna yahay u adeegidda ardayda iyo xallinta dhibaatooyinka la soo gudboonaado.
- ◇ In uu ka shaqeeyo isku xirka ardayda fasalkiisa iyo macallimiintooda kale.
- ◇ In uu feyl gaar ah u sameysto qiimeynta uu ku sameeynayo akhlaaqda ardayga iyo ka qeybqaadashadiisa waxqabadyada kala duwan iyo heerka uu la egyahay xiriirka uu la leeyahay asxaabtiisa. Sidoo kale habdhaqankiisa iyo dhibaatooyinka kula soo gudboonaada fasalka guduhiisa iyo debaddiisa.

- ◇ In uu la xariiro waalidiinta ardayda midmid ama si guud, la qaadaa dhigana dhibaatooyinka heysta caruurtooda.
- ◇ Dhisidda golaha fasalka iyo guddiyadiisa si loo dardar geliya dhaqdhaqaaqyada dhanka aqoonta iyo adeegga guud ee gudaha fasalka, sida: nadaafadda fasalka iyo qurxintiisa.
- ◇ La socodka maqnaanshaha iyo imaanshaha ardayda, isaga oo ku qoraya feylka maqnaanshiyaha, booqanayana maalin walba fasal si uu ula socdo joogitaankooda.
- ◇ In uu sameeyo baaritaano lagu hubinaya nadaafada ardayga jir ahaan iyo labis ahaanba.
- ◇ Ku war gelinta maamulka ardayda maqan si uu maamulku xiriir uu ula sameeyo waalidiinta ardayda maqan.

Waxqabadka 6aad: jawaab su,aalahaan

- Barbaariyaha fasalka ee aan soo aragnay waajibaadkiisa iyo foomasterka fasalka ee dugsiyada dalkeena laga yaqaan wax ay isaga mid yihiin maa jira? Waa maxayse waxaas?
- Sidee buu ku yahay maamulaha fasalka isku xiraha ardayga, macalimiinta, maamulka iyo waalidinta?

Wajibbaadka ugu waaweyn ee macalinka dugsiga:

Macallinka dugsiga waa fuliyaha hawsha barista iyo barbaarinta, waxa uuna ku dadaalaa sidii guul looga gaari lahaa, loona xaqiijin lahaa ujeedooyinka waxbarasho iyo barbaarin. Sidaa darteeda wajjibaadka macallinka saaran waxaa ka mid ah:

- ◇ Diraaseynta ujeedooyinka waxbarasho ee laga leeyahay cutubyada, isla markaana uu ku qorto buuggiisa darsi diyaarinta.
- ◇ Diyaarinta agabka waxbarasho si ay uu suura gasho fulinta dhaqdhaqaaqyada waxbarasho ee ku tilmaaman muqarrarka iyo dhammaan qeybaha kale ee manhajka
- ◇ Dajinta qorshayaal sanadle ah, kuwa xilliya ah, kuwa bille ah, ee maadada uu dhigayo, kuna qortaa feylkiisa gaarka ah.
- ◇ Diyaarinta buugga cashar diyaarinta maalinlaha ah, si waafaqsan qorshaha dhigidda cutubka.
- ◇ Qaadidda imtixaanno qiimeyn ah iyo kuwo dugsiga ah, si waafaqsan qorshaha loo dajiyay arinkaas, isla markaana ku keydiyo natiiyooyinka buugga calaamadaha iyo natiiyooyinka iyo jadwalada dugsiga ee loogu tala galay arinkaan.
- ◇ In uu dhawro waqtiga shaqada, xisadaha, iyo wajjibaadka maalinlaha ah, ilaaliyana nidaamka dugsiga, kuna xakameeyo ardayda joogista fasalka dhaxdiisa.
- ◇ In uu si fiican uga qeybqaato guddiyada iyo golayaasha loo sameeyo dugsiga iyo shaqada dugsiga.
- ◇ In uu kala shaqeeyo maamulka dugsiga habsami u socodka hawlaha dugsiga.
- ◇ In uu daryeelo nadaafadda galaaska iyo dugsiga intaba.
- ◇ Gudashada wajjibaad walba oo la xiriira waxbarashada iyo barbaarinta ee uu u diro maamulaha dugsiga.

Wasaaradda waxbarashada, hidaha iyo tacliinta sare ee soomaaliya siyaasaddeeda ku aaddan macallinka waajibaadkiisa waxa ay tilmaantay arimaha soo socda:

“Macalimiintawaxaasaaranmasuuliyadahinaydhawraanislammarkaan ilaaliyaan daacadnimadooda ku aadan gudashada shaqadooda ama xirfadooda ah barbaarinta ardeyd iyo a u adeegidooda, sidaas darteedna waa inay lahaadaan halbeegyo iyo hab dhaqano wanaagsan.

Sidoo kale macalimiinta waxaa la gudboon iney soo gudbiyaan ama soo sheegaan wax allaale wixii jabinaya ama ka hor imaanaya shuruucda dalka iyo xeerarka kale ee hagaya macalimiinta.

Waxaa saaran macalimiinta waajib ah waxbarida iyo daryeelida caruurta ay barbaarinayaan, Sidaa darteedna waa inay dhiirrigeliyaan sidii lagu heli lahaa jawi waxbarashadeed oo ku dhisan amni, saaxibtinimo, is ixtitiraam iyo is qadiirn, isla markaana xooga saaraya waxbarashada ardeyda dugsiga.

Macalimiinta waxaa laga rabaa inay ku soo wargeliyaan maamulaha dugsiga dhammaan falal dembiyeedyada muteysan kara ciqaabta, si looga qaado tallaabooyin dheeri ah, oo ay suura gal tahay iney ka mid noqdaan baaritaano uu sameynayo booliiska.

Fal dambiyeedyadaas waxaa ka mid ah: xad gudubyada macallinku kula kaci karo ardeyda sida tumida amaa garaacida xad dhaafka ah ee saameyn xun ku reebeysa jirka ardayga iyo naftiisba, falal dambiyeedyada la xiriira kufsiga iyo wixii la mid ah, Labadaan faldambi waxa ay tusaale u yihiin dembiyada culus ee u baahan iney booliiska baaritaano ku sameeyaan”.²¹

Waxqabadka 8aad: maskax tuujin: Kala dood saaxiibkaa:

- Qaabka macalinka u yahay xubin muhim u,ah fulinta qorshayaasha barbaarin iyo waxbarasho
- Kaalinta ay ku leedahay dhawrida macalinka waqtiga shaqada, habsami u socodka hawlaha waxbarasho ee dugsiga
- Macallimiinta dugsiyada dalkeena waajibaadka saran
- Aragtida wasaaradda eek u aaddan xiriirka macallinka iyo ardayga.
- Aragtida wasaaradda ee ciqaabta garaacista ardayga

Waajibaadka madaxa qeybta ama baraha 1aad:

Shaqada baraha koowaad waxaa lagu tiriyaa shaqada ugu muhiimsan ee dhanka waxbarashada, maxaa yeelay waxa ay saameyn farsamo iyo mid maamulba ku leedahay hawsha dugsiga, sidaa darteeda

macalinka koowaad waxaa laga rabaa waajibaad laba dhinac ah:

◈ **Dhinac farsamo:**

- La diraaseynta golaha maadada manhajka dugsiga dhanka ujeeddooyinka iyo agabkii lagu hirgelin lahaa
- Kala doodidda asxaabtiisa macalimiinta kale hababka bixinta casharrada xissadaha iyo wadooyinka loo marayo dhigiddooda
- Macalimiinta waxa uu kala qeyb galayaa qeybinta manhajka iyo dabagalka fulintiisa
- Dabagalaka buugga imaanshaha Macalimiinta si waafaqsan qorshaha degsan
- Baaridda dhamaan imtixaannada macalin walba uu soo gudbiyay, si loo ogaado meelaha gaabiska ka jir loogana kabo gaabiskaas
- Ku Booqashadamacalimiintacusubfasalka iyo lawadaagiddooda talooyinka iyo waaya aragnimada laga maarmaanka u ah hawshooda
- In uu xog ka diyaariyo macalimiinta la shaqeysa, xogtaas oo ka kooban: magaca, taariikhda dhalashada, shahaadada iyo takhassuska, xilliga shahaadada uu qaatay, xilliga macalininmada loo qaatay, dugsiyada uu ka soo shaqeeyay, fasalladii iyo maadooyinkii uu soo dhigay, teleefankiisa iyo wixii kaloo markaas loo baahdo
- Soo jeedinta hawl dugsiyeed barbar socota manhajka sida dalxiisyo iyo booqashooyin gaa gaaban, iyadoo lagu jaangoohnayo qorshe gaar ah oo loo daba galayo tallaabo tillaabo

◈ **Dhinac maamul:**

- Kormeeridda qaabka uu ugu socoto qeybta loo xilsaaray nidaamka dugsiga, iyo indha indhaynta habsami u socodka diraasadda iyo hab dhaqanka ardayda.
- In uu ka mid noqdo guddiyada shaqo ee dugsiga ka jiro, sida gudiga qeybint kutubta, gudiga kala soocidda ardayda iyo u kala qeybintooda fasallada iyo wixii la mid ah.
- Soo jeedinta kutubta iyo maraajicda la xiriirta maaddadiisa si loogu biiriyo kutubta maktabadda dugsiga, isaga oo kala tashanaya macalimiinta kale.
- Ku caawinta kormeeraha wax walba oo caddeynaya astaamaha waxqabadka iyo dadaallada macalimiinta maaddada.
- Diiwaan gelint ardayda ka maqan qeybtiisa iyo la xisaabtanka ardayda soo daahda iyo kuwa maqnaada marka ay yimaadaan, ka dibna uu ka dhiibto aragtidiisa ku aaddan in la aqbali karo cudur daarkooda iyo inkale, isaga oo qoraal ahaan aragtidiisa ugu gudbin doona maamulka si loogu noqdo marka loo baahdo
- Kormeeridda nadaafadda qeybta uu masuulka ka yahay, iyo soo dhameystirka qalabka iyo agabka u dhiman, iyo dayactirkooda mar allaale markii baahi noocaas soo baxdo²².

Qiimeyn: ka jawaab su'aalahaan:

1. Adigoo ka anba qaadaya waajibaadka saaran kaaliyaha maamulaha dugsiga ee aad soo baratay, ma jiraa qof jagadaas ku magacaaban dugsiyada dalkeena? Haduuse jira waajibaadkiisa ma yihiin kuwa halkaan aan ku xusnay mise waa kuwa kale? Hadeesa kuwa kalen yihiin maxaad nooga sheegi kartaa waajibaadkaas?

²² . Jawdat Cizzat Cadhawii, maamulka casriga ah ee dugsiga: aragtiyooyin & baragtigo (الإدارة المدرسية الحديثة: مفاهيمها النظرية وتطبيقاتها العملية), bogga:128 – 142.

2. Maamula ku xigeenka & kaaliyaha maamulahu ma isku mid baa misa way kala gedisanyihiin? Maxaysa ku kala gedasanyihiin?
3. Waa maxay hawsha ugu muhimsan ee looga fadhiyo la taliyaha cilmi nafsiga ee dugsiga?
4. Side baa loo horumarin karaa dooqa qurxoon ee ardayga loona kobcin karo habdhaqankiisa toosan ee bulshada?
5. Waxaad sheegtaa doodaha iyo seminaarada uu qabanqaabiyo xog hayaha xilliga ay socoto diraasada.
6. Waa maxay hawsha ugu muhimsan ee uu qabto xoghayaha maktabada?
7. Maleeyahay dugsiga aad joogto maktabad sare u qaada aqoonta ardeyda?
8. Ma jiraa dugsiyada dalka kuwa leh sheybaar? Hadayse jiraan mayahay sheybaarkaa mid shaqeeya?
9. Waa maxay faaida ay leedahay diiwaangelinta agabka ka xumaada ama ka burbura sheybaarka?
10. Maxaa ka mid ah waajibaadka barbaariyaha fasalka?
11. Waajibaadka macallinka koobaad waxa ay u kala qeybsanyihiin laba dhinac oo farsamo & maamul isugu jir, hadaba waxaad sheegtaa min laba waajib oo ka mid ah waajibaadka macallinka koobaad xaga farsamada & maamulkaba ah.
12. Sidee ayay ku noqotay hawsha macalinka koobaad in lagu tiriyo shaqooyinka ugu muhimsan dhanka waxbarashada?

QIIMEYNTA CUTUBKA 4AAD

1. Weydiin & warcelin:

- Sidee ayuu maamulaha ugu leeyahay kaalin hirgelinta ujeedooyinka waxbarasho?
- Muuqaalka maamulaha saameyn maku leeyahay ka guul gaarista hawsha loo igmaday?
- Maxay soo kordhineysaa ayaad isleedahay amaanad & hufnaanta maamule dugsi uu leeyahay?
- Waxaad sheegtaa:

1. ka mid ah tilmaamaha shaqsiyadeed ee maamule dugsi.
2. ka mid ah tilmaamaha hogaamineed ee maamulu dugsi
3. ka mid ah tilmaamaha aqooneed ee maamule dugsi.

2. Maska tuujin:

- Xirfada waa sifo ama tilmaan sheegayso qofka leh in uu si qota dheer uu yaqaano shey gooni ah, hadaba sidee baa lagu helaa tilmaamta xirfadnimo?
- Hal abuurka maskaxeed & unkida ama hindisida qorshiyaal cusub waa nooc ka mid ah tilmaamaha maamule dugsi, hadaba waxa aad sheegtaa nooa ay hoos timaado xirfadaha maamule dugsi, faaido intee le eg ay u leedahay horumarnta hawsha maamul.
- Maxay xirfada farsamo ka saacideysaa maamulaha dugsi?
- Xirfada farsamo ee maamule dugsi waxaa asal u aha ay la yiri aqoonta, hadaba caddey sida ay ku noqotay?

3. Kala dood saaxiibkaa qodobadaan soo socda:

Suurtagelinta xirfada bani aadanimu habsami ula dhaqanka qeybaha kala duwan ee arintu khuseyso.

- Sida ay ku noqotay sare uqaadiada kalsoonida & is ixtiraamka ka dhaxeeya koox weliba, talaaba ka mid aha talaabooyinka xirfada bani aadanimu ee laga doonayo maamule dugsi.
- Sida Dardargelinta iskaashiga ka dhexeeya shaqaalaha si sare loogu qaado tayada shaqada, ay ugu mid tahay ujeedooyinka laga leeyahay la xariirka maamulaha dadka kale.
- Qaabka maareynta waqtiga, u yahay shey aad u mihaman isla markaana aasaas u ah ka mira dhalinta howl walba oo la qabanayo.
- Qaabka qorshiyaasha aan ujeedada laheyn unoqan karaan waqti lumis iyo fashil ku yimaada maareynta waqtiga.

4. Isku aadin:

NO	QODOBKA	QAANADA
	Diyaarinta jaadwalada dugsiga	Wajibaadka maamulaha ka saaran bulshada ku xeeran dugsiga
	Dhiiri gelinta xoogan ee la dhiiri geliyo macalimiinta intii karaan ah	Wajibaadka maamule ee hagida ardeyda
	Ka qeybgalka wacyi gelinta ardeyda & waaninitooda	Wajibaadka maamule ee barbaarinta iyo hagaajinta waxbarashada
	Ka qeyb gelinta bulshada qiimeynta barnaamijyada dugsiga & wax-qabad- kiisa	Wajibaadka maamule ee maamul & maareynta

1. Waxaad booqataa dugsiyada waxbarasho ee kugu dhaw, waxaadna warbixin cilmiyaysan oo dhameystiran ka soo diyaarisaa dhinacyadaan soo socda:

- Jiritaanka maamule dugsiga oo awoodo qoran oo cad iska leh
- Tirada inta maamule dugsiga ee soo dhaweeya ama dhameystiray dhamaan: tilmaamaha, waajibaadka, xirfadaha & xiriiro laga rabay maamule dugsiga.
- Hubinta inta laga hirgeliy qorshayaasha dhegan & inta lagu fashilmo & sababaha keenay.

2. Weydiimo toos ah:

- Sheeg shan walxood oo muujinaya duwanaanshaha qaab dhismeedyada maamulka dugsiga ee dunida.
- ◇ Madaxa sheybaarka dugsiga dalka waajibaadkiisa maxaa ka mid ah?
- ◇ Sheeg seddax ka mid ah waajibaadka xoghayaha maktabada
- ◇ Waajibaadkakaaliyahamaamulaha waxaakamidahku walaxariira ardeyda & waxqabadyadooda, maxay yihiin waajibaadkaas?
- ◇ Macallinka koowaad ma ku jiraa hab dhismeedka maamulka dugsiyada Soomaaliye? Haduusan jirin, ma jiraa qof kale oo aan maamulaha dugsiga aheyn oo hawshaan qabto? Maxaase loo yaqaanaa haduu jiro qofkaas?
- Sheeg tilmaanta ku haboon maamulka waxbarashada soomaaliya urursanaan iyo baahsanaan, sababeeyaanna.

Cutubka 5aad: Howlaha Abaabul iyo Maaliyadeed ee Maamulka Dugsiga

Hordhac

Maamulidda dugsiga waxaa loola jeedaa shaqo walba oo hagaagsan, la qorsheeyay, ujeeddo laga leeyahay, suuro galineysana ujeeddooyinka barbaarin ee dugsiga. Haddii maamulahu yahay masuulka ugu horeeya ee laga doonayo diyaarinta deegaan waxbarasho u suuban iyo isku xirka dadaallada howl wadeennada, jihatntooda iyo qeymeynta shaqooyinkooda si loo suuro galiyo ujeeddooyinka guud ee barbaarinta, shaqadiisa saldiggeedu waa inuu si dardar iyo karti leh u fuliyo howsha maamul iyo dhammaan waajibaadkeeda kala duwan.

Hadaba si uu ugu guuleysto maamulka dugsiga gudashada shaqadiisa waxaa habboon inuu ku hayo maanka arimaha hoos ku xusan:

- 1- Buuxinta baahida dhaqaale iyo shaqaale ee howsha barbaarinta.
- 2- Diyaarinta cimillo suurro galineysa guusha howsha barbaarinta qeybaheedi kala duwan.
- 3- Is kaashi u dhexeeya maamulka dugsiga iyo kormeerka farsamo ee howsha barbaarinta.

4- Kobcinta xiriirka bani aadannimo ee ka dhexeeya shaqaalahadugsiga iyo maamulkiisa.

5- Qabsashada dhabta iyo dabacsanaanta iyo dhaqanka haldoornimo iyo qof hogaamineed ee dabacsan.

Maadaama kormeeridda habaynta dugsiga ka mid tahay waajibaadka ugu waaweyn ee maamulka dugsiga waxaa khasab ku ah maamulaha dugsiga inuu siiyo arinkaan qeymenta u qalanto marka la fiiriyo inuu yahay waddada waxqabad ee lagu fulin lahaa siyasadaha waxbarashada laguna suurro galin karo ujeeddooyinka barbaarin iyo bulsho.

Abaabulka wanaagsan ee dugsiga oo ku jira xeendaabka hogaan dugsiyeed wanaagsan waxa uu awoodaa inuu xaqiijiyo mirodhal wanaagsan marka la fiiriyo shaqada dugsiga, waxa uu xaqiijinayaa ujeeddooyinka dugsiga iyo baahida shaqaalihisa iyo ardaydiisa.

Waxa kale uu ka shaqeynayaa habsami socodka dugsiga, waxaa jiro summado lagu garanayo nooca agaasimeed ee dugsiga ka jira waana kuwan hoos ku xusan:

- Howlaha si sax ah in loogu qeybiyo shaqaalaha dugsiga.
- Shaqaalaha dugsiga sida macallimiinta maamulka iyo ardayda iney jooteeyaan shaqada.
- Tayada wax soo saarka shaqaalahadugsiga.
- Ku dhejinta ogeysiisyada iyo boorarka hagidda qeybaha dugsiga.
- Xaaladda garoomada iyo waxqabadyada ardaydu ka qeyb qaataan.
- Nadaafadda guud iyo nidaamka dugsiga.
- Xiriirka bani aadannimo ee u dhexeeya bahda dugsiga iyo ardayda.

- Ka jawaabidda farriimaha dugsiyada si is daba jog ah.
- Natiijooyinka imtixaanka dugsiga iyo imtixaannada guud.
- Xiriirka dugsiga iyo deegaanka.
- Hagidda iyo hanuuninta.

Abaabulka howlaha dugsiga waxaa hoos imaanayo: Isku duburridka dugsiga, maaraynta arimaha maaliyadda ee dugsiga, Isku hagaajinta xisaabaha dugsiga, dejinta jadwalka casharrada ee dugsiga, isku habeynta diiwaannada iyo faylasha, abaabulka waxqabadyada dugsiga, dugsiga iyo bulshada deegaanka.

Cutubkan casharradiisa waxa uu ku soo bandhigi doonaa hawlahaasi abaabul kuwa ugu mudnaanta badan.

Ujeeddooyinka cutubka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkan in ay:

- ◇ Caddeeyaan macnaha iyo muhiimadda howlaha abaabul ee maamulka dugsiga.
- ◇ Tilmaamaan habraacyada iyo tallaabooyinka lagu fuliyo hawlaha abaabul.
- ◇ Sharxaan Kobcinta dareenka masuuliyaddeed ee ilaalinta hantida guud ee dugsiga
- ◇ Sharxaan miradhalka laga filayo habsami isugu duwidda howlaha.
- ◇ Sawiraan cawaaqibta uu shaqada dugsiga ku yeelan karo gaabis ku yimaado howlaha.
- ◇ Tilmaamaan Caddeynta Doorka Abaalmarinta, Dhiirrigelinta iyo Isla Xisaabtanka

Casharrada

Cutubkan waxa uu ka koobanyahay cashirrada soo socda:

- 1- Isku dubaridka dugsiga iyo arimaha maaliyadda.
- 2- Sahayda iyo xisaabinta dugsiga .
- 3- Kobcinta dareenka masuuliyaddeed ee ilaalinta hantida guud ee dugsiga
- 4- Habaynta Jadwalka casharrada dugsiga.
- 5- Diiwaannada iyo feylasha maamulka dugsiga.
- 6- Muhiimadda iyo dhinacyada xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- 7- Waddooyinka wada xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- 8- Caddeynta Doorka Abaalmarinta, Dhiirrigelinta iyo Isla Xisaabtanka

Casharka 1^{aad}: Isku dubaridka dugsiga iyo arimaha maaliyadda

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan hawlaha ugu muhiimsan ee soo hoosgala isku dubaridka dugsiga.
- ◇ Tiriyaan ilaha dhaqaale ee dugsiga xukuumiga ah.
- ◇ Sharxaan il walba iyo nooca dhaqaale ee ka soo xaroodo.
- ◇ Caddeeyaan il walba dhaqaalaha ka soo xaroodo sida loo maareynayo.
- ◇ Faahfaahiyaan sida ilaha qaar ay ardaydu uga qayb qaataan maareyntooda.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Bandhig.
- ◇ Maskax tuujin.
- ◇ Falanqeyn.

1. isku dubaridka dugsiga

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Sanad dugsiyeed walba bilowgiisi waxaa is bedela tirada ardayda, tirada iyo takhasusyada macallimiinta, tirade shaqaalaha kale, iyo sidii ay ardaydu u kala fadhiyeen fasallada. Haddaba waxaad ka faallootaa waxa keena isbedelladaas iyo tallaabooyinka uu maamulka dugsigu kula tacaalayo

Maamulaha waxa uu qabanayaa howlaha soo socda isago kaashanayo gudoonka waxbarashada gobolka:

1. Tira koobka galaasyada iyo waaxyaha iyo qeybaha (sida maktabadaha iyo sheybaarrada iyo xarumaha farsamada iwm).
2. Tira koobka ardayda ay qaadaan kuraasta waxbarasho ee dugsiga iyo goobaha kale ee aqoonta lagu baahiyo.
3. Tira koobka tirada iyo takhasusyada macallimiinta, xubnaha maamulka iyo shaqaalaha kale ee dugsiga: sida xoghayaha maktadda, xoghayaha sheybaarka, hagaha barbaarineed iwm.
4. In uu ka codsado gudoonka waxbarashada gobolka inay siiyaan macallimiinta maadooyinka baahidooda taagantahay ha usoo magacaabaan ama dugsiiyo kale haka keenaan ama degmooyin kale.
5. In degaanno kale laga furo qaybo cusub uu dugsigu leeyahay hadba baahida loo qabo iyadoo la fiirinayo la tixgalinayo tirade ardayda iyo diyaar ahaanshada dhismaha dugsiga.
6. In la ballaariyo waaxaha dugsiga hadba tirada ardayda iyo soo galitaanka iyadoo la fiirinaayo.
7. In la furo taqasusyo cusub ha ahaadaan kuwa waxbarasho ama kuwa farsamo, iyadoo la tixgelinayo in ay baahida deganka ka jawaabayaan, ayna u dhanyihiin agabkii uu u baahnaa taqasuska.
8. Xoogga in la saaro inay dugsiyadu yeeshaan qeyb waxbarasho iyo mid farsamo, si loogaga faa'iideysto si wanaagsan adeegga iyo agabka dugsiyada.
9. In Xoogga la saaro isku dheellatirka tirada ardayda qeybaha iyo baaxadaha galaasyada iyo inay macallimiintu dhammeystirtaan kooramka xisadaha loogu talo galay.

2. Maaraynta arimaha maaliyadda ee dugsiga:

Waxqabadka 2aad: maskaxtuujin

Waxaad soo uruurisaa ilaha uu dugsigu dhaqaalaha ka helo iyo waxyaabaha uu ku bixiyo dhaqaalaha.

Maamul wanaaga hantida gaarka uu uleeyahay dugsiga waxa ay ka mid tahay arimaha ugu muhimsan sidii dugsigu u xaqiijin lahaa ujeeddooyinka hantidan loo qoondeeyay. Waxaana maamulo arimaha maaliyadda dugsiga gudiyo kala duwan oo uu madax u yahay maamulaha dugsiga oo kormeera ilaha dhaqaale, dejiyana siyaasadda maaliyadeed ee suuro galineysa xaqiijinta ujeeddooyinka barbaarin ee dugsiyada. arimaha dhaqaale ee dugsiga waxey ku tiirsanyihiin ilaha soo socda:

A- **Hantida deeqda dugsiga:** Waxaa loola jeedaa lacagta sanadlaha ah ee magac uyaalka ah ee ay ardayda bixiyaan si ay uga qayb qaataan helidda ilo dhaqaale iyo daboolidda baahiyaha dugsiga iyo waxqabadyadiisa inta sanad dugsiiyeedku socdo. Waxa ay dejinayaan maamulaha iyo guddiga maaliyadda xeer maaliyadeed si loogu isticmaalo dhaqaalahaas wax dan iyo wanaag ugu jiro ardayda dugsiga.

Deeqaha sanadlaha ah Waxaa la uruuriyaa bilowga sanad dugsiiyeedka, iyadoo lagu qorayo boonooyin lacag qabasho gaar u ah lehna nambarro isku xiga, arday walbana waxaa la siinayaa boonadiisa lacag bixinta, waxaa lagu xareynayaa boonooyinka dhigaallada maaliyadeed ee gaarka u ah dugsiga, waxaa laga reebi doonaa boonooyinka nuqullo loo adeegsan doono hubinta.

Marka ay dhammaato uruurinta deeqaha waxaa la dejinayaa miisaaniyadda dugsiga, taasoo ay sida soo socoto ugu caddahay meelaha lacagtaas lagu bixinayo:

- Soo iibinta sahayda maktabdaha iyo sheybaarrada iyo xarumaha farsamada
- Soo iibinta sahayda iyo qalabyada howlaha dugsiga.
- Dayactirka dhismayaasha iyo qeybaha dugsiga.
- Soo iibinta waraaqaha imtixaannada dhexe iyo imtixaannada dhamaadka lagu daabacayo.
- Soo iibinta sahayda dugsiga iyo adeegyada la xiriira oo lagama maarmaanka ah.
- Iyo wax kasto oo xiriir la leh kor u qaadista iyo xoojinta waxqabadka dugsiga.

B- Hantida ururka bisha cas ee ardeyda: Waxa ay cadeyneysaa ardey walba inta uu bixinayo sanad dugsiiyeed walba billawgiisa, iyo sida loo isticmaalayo hantidaas sida soo iibinta alaab iyo qalabka gargaarka degdega, ama siinta lacag caddan ah iyo kaalmooyin muuqda ardeyda danyarta ah iyadoo uu kormeerayo howshaas guddiga maaliyadda ee dugsiga.

C- Hantida maqaayadaha dugsiga: Waxa ay ujeeddadu tahay in loo suuro galiyo ardayda inay howlohoodi qabsadaan xirfadoodi soo bandhigaan iyadoo laga duulayo in loo bedelo aqoonta waxqabad, iyadoo taasi loo marayo inay maqaayaddu noqoto goob ganacsi iyo tababar oo ardayda ka qeyb qaataan maamulkeeda iyagoo hab gudiyo ah isu qeybinayo sida: guddiga soo iibinta, guddiga iibgeynta, guddiga xisaabcelinta, guddiga kormeerka maalinlaha iyo toddobaadlaha, iyo guddiga xisaabaadka iyo buug galinta.

Waxaa cadeynayo habka loo qeybinayo faaiidooyinka maqaayadaha iskuulka hagaha shaqada maqaaydaha iyo gunnooyinka gudiyaada kala duwan.

D- **Hantida hibada ah iyo deeqaha kale:** waxaa loo la jeedaa hantida kaga imaaneyso dugsiga bulshada sida lacagaha caddaanka ah iyo qalab ay waalidiinta iyo macalimiinta iyo dadka kale ay ku deeqaan, waxaana lagu bixin doonaa go'aan guddiga maaliyadda oo waafaqsan qorshayaasha maaliyadda guud ahaan.

Qiimayn:

- ◇ Sheeg hawlaha ugu muhiimsan ee soo hoosgala isku dubaridka dugsiga.
- ◇ Soo tiri ilaha dhaqaale ee dugsiga xukuumiga ah.
- ◇ Dugsiga aad joogtid sheeg ilahiisa dhaqaale.
- ◇ Sharax ujeedka ilaha dhaqaale ee soo socda:
 - Hantida hibada iyo deeqaha kale.
 - Hantida deeqda dugsiga.
 - Hantida ururka bisha cas ee ardayda.
- ◇ Deeqda dugsiga xilligee la uruuriyaa? Sideese loo uruuriyaa?
- ◇ Sheeg saddex ka mid ah meelaha lagu bixiyo dhaqaalaha deeqda dugsiga.
- ◇ Faahfaahin ka bixi kaalinta ay maqaayadaha dugsiga ku leeyihiin waxqabadka iyo tabarka ardayda.

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Qeexaan macnaha sahayda dugsiga.
- ◇ Sheegaan habraacyada ku tilmaaman qodobbada xeerka sahayda dugsiga.
- ◇ Sheegaan cidda qaabilsan sahayda soo iibinteeda, la soo wareegiddeeda, iyo baabi'inta sahayda laga maarmay.
- ◇ Caddeeyaan habraacyada dhammaan hannaanka soo iibinta sahayda, la soo wareegiddeeda, iyo baabi'inta sahayda laga maarmay.
- ◇ Sheegaan noocyada dukumiintiyada sahayda iyo waxa ay kala yihiin.
- ◇ Sharxaan sida la isugu dubarido xisaabaha dugsiga iyadoo khaladkana lagaga feejignaado.
- ◇ Tilmaamaan cidda qabanaysa xisaabinta dhaqaalaha dugsiga.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Bandhig.
- ◇ Maskax-tuujin.
- ◇ Falanqayn.

weydiimaha soo socda uga wada dooda sida ay u kala horeeyaan:

- Maxaa ka mid ah waxyaabaha waaweyn iyo waxyaabaha yaryar ee uu dugsigu soo iibsado ama iska sii iibiyo ama iska tuuro?
- Yaa u qaabilsan dugsiga hawlahaas?
- Sidee looga hortagaa wax is daba marin iyo wax lunsasho in ay dhacdo marka wax la soo iibinayo ama la sii iibinayo ama la iska tuurayo?

1. Agabka dugsiga:

Agabka dugsiga waxaa hoos imaanaya baahiyaha kala duwan ee dugsiga sida buugdugsiga maadooyinka, kuraasta, miisaska iyo qalabyada, qalabka sheybaarka, iyo agabka waxbarasho iwm, kuwaas oo uu dugsigu soo iibsado ama deeq ku helo.

Xeerkaagabkadugsigaayaakutilmaamayoqodobadiisahab-raacyada soo iibinta iyo la soo wareegidda, xareynta iyo bixinta, baabi'inta, iyo habka ka warqabkeeda. Sidaas darteed xeerkan xiriir ayuu la leeyahay shaqada dugsiga, waxaana halkan ku soo bandhigeynaa qodobbada ugu muhiimsan ee la xiriira sahayda (baahiyaha) dugsiga:

A. Soo iibinta agabka: maamulaha ayaa soo iibinayo waxyaabaha loo baahanyahay si waafaqsan awoodihiisa isagoo tixgalinayo arimaha soo socdo:

- Waxaa la dardar galinayaa sharciga tartanka furan ee u dhexeeyo suuq geeyayaasha ama iibiyayaasha mar walbo oo howl iib ey dheceyso inta la awoodo, waxeyna u dhaceysaa sida suuragalka u ah cidda u xil saran iibka.
- Marka baahiyooyinka la soo iibinayo waxaa la tartansiinayaa iibiyayaasha, haday suuragal tahay iyadoo la fiirinayo duruufaha taagan xilliga iibka dhacayo.

- Waxaa lagu dadaalayaa in baahiyooyinka lagu daboolo qarashka ugu yar iyadoo loo daneynayo qasnadda dhexe waana in la tixgaliyo tayada iyo shuruudaha dowladda u yaalo.
- Waxaa mamnuuc ah in dhowr jeer la soo kala iibiyo wax isku nooc ah mar walba oo iib dhacayo.

B. La soo wareegidda agabka: Waxaa la soo wareegayo guddi gaar ah oo loo magacaabayo howshaas si waafaqsan qodobada soo socda:

- Waxaa lagama maarmaan ah hagaajinta la soo wareegidda sahayda la soo iibiyay ama loo keenay dugsiga meeshay ka timaadaba.
- In lagu qoro liisaska bakhaarka marka uu la soo wareego guddiga, waxaana khasab ah iney la socdaan: waraaqihii xareynta, liiskii la wareegidda, boonadii qarashka.
- Waxaa lagu lifaaqayaa waraaqaha soo saaridda uu sameeyo bakhaarka laga soo qaaday waraaqaha xareynta ee uu sameynayo bakhaarka la geeyay alaabta.
- Waxaa ku kala wareegayo maamulayaasha bakhaarrada ama dadka qalabyada u haya dugsiga, iyadoo la sameynayo liisas lagu caddeynayo alaabta lagu kala wareegay iyadoo ay saxiixi doonaan la wareegaha iyo wareejiyaha, iyo maamulaha dugsiga.

C. Baabi, inta ama sii iibinta agabka aan la adeegsan karin ama laga maarmay:

- Waxa uu magacaabayaa maamulaha dugsiga isagoo ka duulayo awooddiisa guddi saddex qof ka kooban.
- Waxaa la baabi, inayaa qalabka la rabo in la baabi' iyo marka uu arko guddiga u xil saaran oo la la tashado khabiir ku xeel dheer.

- Wasiirka ama guddoonka waxbarashada iyo barbaarinta mid walba isagoo awooddiisa adeegsanayo ayuu ka tirayaa liiska wixii la waayey ama ka dhinnaadey iyadoo aan lagu gabood falin ama aan la xadin waxaana lagama maarmaan ah in liisaska lagu muujiyo.
- Wasiirka ama guddoonka waxbarashada iyo barbaarinta mid walba isagoo awooddiisa isticmaalayo ayuu keenayaa qiimaha alaabta la waayey ama ka dhinnaadey iyadoo aan lagu gabood falin ama aan la xadin waxaan khasab ah in liisaska lagu muujiyo.

D. Adeegsiga dukumiintiyada agabka: Waxa uu tilmaamayaa xeerka agabka dhowr nooc oo waraaqo ah oo ay ugu muhimsanyihiin kuwa soo socda:

- **Dukumiintiyada xareynta agabka:** waa warqadda aan looga maarmeynin caddeynta in iskuulka qalab noocaas ah la wareegey hala soo iibiyo ama halagu deeqo amah ala farsameeyo ama iskuul kale halaga keeno.
- **Dukumiintiyada soo saaridda agabka:** Waa waraaqda lagu caddeynayo in laga saarey liiska baahiyoyinka qalabyo iney dhamaadeen ama la iibiyey ama la joojiyey ama la ergadey ama la siyey iskuul kale ama sabab kale.

Habraaca adeegsiga waraaqahaan waxa uu khasbayaa in aad loo nidaamiyo waa in la buuxbuuxiyo dhammaan khaanadaheeda si dhab ah xog saxan walibana dhammaan nuqullada waana in la saxiixaa.

Muhimmadda ay leeyihiin boonooyinka xareynta iyo bixinta darteeda ayaa sharci waxaa ah in la diiwaangaliyo nambarradoodi,

waana in lagu ilaaliyo meel aamin ah, waana iney ku kala wareegaan maamullada si rasmi ah, waana in meel gaar ah lagu ilaaliyaa marka cidda ey khuseyso laga siyo nuqulladoodi.

Waxaa mamnuuc ah in la tiro ama la xoqo ama la xarriiqo liisaska iyo boonooyinka baahiyooyinka lagu qorey waxaa loo adeegsadaa sixiddooda qalin gaduud iyadoo uu saxiixayo qofka sixitaanka ku sameeyey.

1. Isku hagaajinta xisaabaadka dugsiga:

Waxqabadka 2aad: falanqayn

Kafaalloomararkaiyowaxyaabahaloosameeyoboonada, iyo faa'iidada ay boonooyinku u leeyihiin hubinta xisaabaha dugsiga.

Waxa ay ka koobanyihiin xisaabaadka dugsiga: deeqaha ardeyda, dhaqaalaha ka soo baxo maqaayadaha dugsiga, hantida bisha casta dugsiga. Si la isugu dubarido xisaabaadka loogana digtoonaado khaladaadka waxaa dhaqaalahan lagu maamulayaa xeerka maaliyadda oo xoogga saaraya waxa soo socda:

1. In loo cuskado qabashada iyo uruurinta dhaqaalaha xeerar maaliyadeed oo kala soocayo.
2. In loo sameeyo hanti qabasho walba boono u gaar ah.
3. In la hubiyo is waafaqsanaanta xogta iyo nambarrada boonooyinka iyo xogta iyo nambarrada iyaga laga guuriyay ee la geliyay diiwaannada.
4. Hubinta in sixsixidda ay u dhacday si wanaagsan.
5. Hubinta in lacagaha la soo uruuriyay la dhigay bangiyada la isku ogyahay boonooyinka dhigiddana la hayo, iyo in lagu qoray lacagtaas diiwaanka xisaabaha ay ka tirsantahay.
6. Hubinta in kharash bixintu u dhacday si waafaqsan xeerarka, iyo in dukumiintiyada bixinta lagu xoojiyo warqadda ogolaanshaha bixinta, warqadda dalabka wax soo iibinta ee cidda codsatay, dukumiintiga soo xaraynta waxa la dalbay, iyo caddeynta

gudoomidda waxa la soo iibiyay haddii qiimo sare lagu soo iibiyay.

7. Isku firinta lacgaha ku cad qoraallada lacagta aanu ku soo sheegnay qodobka la soo dhaafay, iyaga oo laga firinayo inay is leeyihiin lacagta ku qorankhaan adda isugeynta aysoogudbiyeen labada dhinac oo ku qoran xisaabta oo kala ah: deynsadaha iyo deymiyaha.
8. In laga hubiyo hannaanka wareejinta xisaabta loogu kala wareejinayo buugaagta iyo dukumiintiyada islamaanshaha nambarrada lakala wareejinayo.
9. In si joogto ah loo hubiyo diiwaanada laguna fiiriyo diiwaannada guddoonka waxbararashada heer degmo.
10. In la sameeyo diiwaangelinta waxyaabaha sida ay usoo kala horeeyaan iyo shay walba xilligiisi isagoo aan dib loo dhigayn.

Xisaabaha dugsiga si loo habeeyo waxaa loo sameeyaa bug xisaab maalinle ah oo lagu diiwaan geliyo maalinlaha xisaabaha deeqaha, maqaayadda dugsiga, iyo ururka bisha cas ee dugsiga, mid walba goonigiisa. Iyo sidoo kale in loo sameeyo faylal lagu haynayo dukumiintiyada xisaab walba oo xisaabahan ka mid ah si uu u fududaado xannaanka hubinta iyo dib u eegista.

Haddii aanu dugsigu lahayn xisaabiye u gaar ah shaqadan maamulaha dugsigu howsha xisaabinta dugsiga waxa uu u wakiilan karaa xoghayaha dugsiga ama macallimiinta qof ka mid ah oo yaqaan xisaabinta, iyadoo uu mar walba maamulaha dugsiga ruuxiisa sameynayo hubinta.

Qiimayn:

1. Qeex macnaha agabka dugsiga.
2. Sheeg waxa ay ku saabsanyihiin habraacyada ku tilmaaman qodobbada xeerka sahayda dugsiga.
3. Sheeg cidda qaabilsan agabka soo iibinteeda, la soo wareegiddeeda, iyo baabi'inta agabka laga maarmay.
4. Caddeey habraacyada dhammaan hannaanka soo iibinta agabka.
5. Caddeey habraacyada baabi'inta agabka laga maarmay, adiga oo caddeynaya cidda hawsha fulinaysa iyo tallaabooyinka ka dambeeyo marka la baabi'yo.
6. Sheeg noocyada dukumiintiyada agabka iyo waxa ay kala yihiin.
7. Sheeg dukumiintiga kharash bixinta waraaqaha kale ee lagu xoojinayo si loo hubiyo kharash bixintu inay u dhacday si waafaqsan shuruucda.
8. Sheeg sida lagu hubin karo waxyaabaha soo socda:
 - saxsanaanta xisaabaha la diiwaan geliyay.
 - in lacagaha la soo uruuriyay la dhigay bangiyada la isku ogyahay.
9. Waa maxay buugga xisaabta maalinlaha ah? maxaase lagu qoraa?
10. Dugsiga haddii uusan lahayn xisaabiye shaqadaas kaliya u gacan bannaan yaa loo dhiibayaa xisaabinta.
11. Waa maxay kaalinta lagama maarmaanka ah in uu maamuluhu ku yeesho xisaabinta dugsiga?

Casharka 3aad: Kobcinta dareenka masuuliyaddeed ee ilaalinta hantida guud ee dugsiga.

Ujeeddooyinka casharka

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sharaxaan muhiimadda ilaalinta hantida guud ee dugsiga.
- ◇ Muujiyaan faham ku saabsan sida Islaamku uga hadlo masuuliyadda hantida guud.
- ◇ Ka doodaan doorka macallinka ee ilaalinta iyo kobcinta masuuliyadda la xiriirta agabka dugsiga.
- ◇ Keenaan tusaalooyin ficil ah oo lagu dhaqan gelin karo ilaalinta hantida dugsiga.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dabagal iyo baaris
- ◇ Weydiin iyo warcelin
- ◇ Maskax tuujin.

Dugsigu waxa uu leeyahay hanti guud oo ay tahay in si mas'uuliyad leh loo ilaaliyo. Hantida dugsigu waa mid muhiim u ah hirgelinta hawlaha waxbarasho ee maalinlaha ah. Hantida waxa ka mid ah agabka waxbarashada, qalabka xafisyada, dhismayaasha, biyaha iyo korontoda, iyo dhammaan ilaha maaliyadeed ee dugsigu ku shaqeeyo. Waa waajib saaran maamulka iyo dhammaan shaqaalaha dugsiga in ay si hufan u maareeyaan una ilaaliyaan hantidan. Maamulka dugsigu waa in uu sameeyaa qorshe cad oo lagu xisaabtamo isticmaalka kheyraadka, laguna dhiirrigeliyo ardayda iyo shaqaalaha in ay ilaaliyaan hantida si wadjir ah. Diinta Islaamku waxa ay si weyn u xoojisaa ilaalinta hantida guud. Nebi Muxammad (NNKH) waxa uu yiri:

“Qof kastaa waa ilaaliye, waana laga xisaabin doonaa wixii uu masuul ka ahaa.” (Sahih al-Bukhari)

Hantida dugsigu waa hanti dadweyne, mana aha mid lagu tuman karo ama lagu takri-fali karo. Islaamku wuxuu sidoo kale mamnuucay xatooyada, musuqmaasuqa, iyo ku takri-falka hantida aan qof gaar ah lahayn. Sidaa darteed, maamulka dugsigu waa inuu tusaale u noqdaa ilaalinta iyo isticmaalka masuuliyadaysan ee hantida, isagoo ku shaqeynaya daacadnimo, caddaalad, iyo hufnaan. Ilaalinta hantida dugsigu waa mid ka mid ah masuuliyadaha ugu culus ee saaran maamulka iyo shaqaalaha waxbarashada. Marka la kobciyo dareenka mas’uuliyadeed, lana xoojiyo wacyiga Islaamiga ah, waxa ay horseedi kartaa in loo maamulo hantida si hufan, taasoo kor u qaadaysa tayada waxbarashada iyo kalsoonida bulshada.

Ilaalinta hantida guud ee dugsiga waa arrin ku salaysan anshax, wacyi, iyo mas’uuliyad si gaar ah loogu baahan yahay in lagu baro tababarayaasha macallimiinta. Hantida dugsigu waxa ay ka koobnaan kartaa qalabka waxbaridda (buugaag, kuraas, miisas, mashiinnada daabacaadda, projectorro, kombiyuutarro), dhismaha laftiisa, kaydada elektaroonigga ah iyo weliba waqtiyada macallimiinta iyo shaqaalaha kale ee dugsiga.

Kaalinta Macallinka

Tusaale, Macallin Jamaal waxa uu u tixgeliyaa hantida dugsiga si gaar ah. Waxa uu si joogto ah u hubiyaa in ardayda aanay ku ciyaarin agabka waxbarasho ee fasalka yaala. Marka uu arko qalab dhibaato gaaray, waxa uu soo sheega ama waxa uu isku dayaa in uu dayactir yar ku sameeyo. Waxa uu sidoo kale u sheega ardayda inay noqdaan ilaaliyayaal u taagan dugsigooda. Sidaas darteed, dareenka mas’uuliyaddeed ee uu muujiyo Jamaal wuxuu saameyn ku yeeshay fasalkiisa oo dhan.

Macallinka waa inuu noqdaa tusaale fiican oo ku daydasho mudan. Marka uu muujiyo masuuliyad iyo tixgelin, ardayduna way baranayaan sidaas. Isagoo adeegsanaya habab dhiirrigelin ah (sida abaalmarin, ammaan, ama dardaaran wanaagsan), macallinku wuxuu kor u qaadi karaa aragtida ardaydu ka haystaan ilaalinta agabka dugsiga.

Kaalinta Ardayga

Ardayga waxaa lagu dhiirrigelin karaa in lagu wacyigeliyo in agabka dugsigu yahay hanti dadweyne, uu leeyaha qof walba oo wax ka barta ama ka shaqeeya dugsiga. Ardayda waxaa lagu dhiirrigelin karaa inay yeeshaan **“Kooxda ilaalinta agabka dugsiga”** kuwaas oo tababar loo siiyo siday si wanaagsan ugu shaqeeyn lahaayeen ilaalinta qalabka iyo nadaafadda.

Islaamku waxa uu aad uga digay dayacaadda hantida dadweynaha. Waxaa ka mid ah xadiiska Nebiga (SCW) uu yiri:

“Qofka dayaca mas’uuliyad la saaray, Allah wuu ka xisaabin doonaa.”

(Al-Bukhaari & Muslim)

Tani waxa ay muujinaysaa in aan laga fakan karin mas’uuliyad kasta oo laga mas’uul yahay. Sidoo kale, Qur’aanku wuxuu leeyahay:

“Kuwa rumeysanow, ha khayaanina Ilaaha iyo Rasuulkiisa, hana khayaanina amaanadiinna, idinkoo og.” (Surah Al-Anfaal: 27)

Aayaddan waxa ay si toos ah u faraysaa ilaalinta amanada, taas oo hantida dugsigu ka mid tahay.

Waxqabadka 1aad: Qorshaha ilaalinta hantida dugsiga

Ardayda waxaa loo kala saarayaa kooxo. Koox walba waxa ay diyaarinaysaa qorshe gaaban (1 bog) oo muujinaya:

- Sidee macallinka iyo maamulka u xoojin karaan ilaalinta agabka dugsiga (kutub, kuraas, kombuyuutarro iwm)?
- Maxay yihiin tallaabooyin wax ku ool ah oo kor u qaadi kara wacyiga ardayda ee arrintan?
- Maxay tahay kaalinta Islaamka ee arrintan, iyadoo la adeegsanayo aayad ama xadiith?

Qiimeyn:

- Sharraax muhiimadda ilaalinta hantida guud ee dugsiga.
- Sheegaan sida Islaamku u arkaa mas'uuliyadda ilaalinta hantida dadweynaha? Keenaan aayad ama xadiith arrintaas ka hadlaya.
- Ka doodaan doorka macallinka ee kobcinta dhaqanka ilaalinta hantida dugsiga?
- Keenaan tusaale ku caddahay laba tallaabo oo macquul ah oo lagu ilaalin karo agabka uu leeyahay dugsiga.

Tixraacyada (References):

Al-Ghazali, I.H. (1997). *Ihya' 'Ulum al-Din* – Qaybta ku saabsan mas'uuliyadda iyo ilaalinta amaanada. Daar al-Ma'arifa, Beirut.

Bush, T. (2003). *Theories of Educational Leadership and Management* (3rd ed.). London: Sage Publications.

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan macnaha iyo ujeedka jadwalka.
- ◇ Sharxaan tallaabooyinka loo marayo dejinta jadwalka macallimiinta.
- ◇ Caddeeyaan doorka maamuluhu ku leeyahay dejinta jadwalka.
- ◇ Tilmaamaan dhinacyada biniaadannimo ee la tixgeliyo marka jadwalka la dejinayo.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Bandhig
- ◇ Dood wadareed

Xaqiiqda jadwalka:

Jadwallo badan ayaa ka jira dugsiga oo ay ku shaqeeyaan shaqaalaha shaqadooda kaltanka ah sida macallimiinta, kormeerka, iyo irid joogayaasha. Hase yeeshee kan ugu wayni waa kan macallimiintu ku shaqeeyaan oo kala nidaamiyo howsha waxbarashada oo ah howsha koobaad ee dugsiga.

Jadwalka macallimiinta dugsiga waa khariidadda caddeyneysa xisadaha maalinlaha ah, maaddooyinka, iyo waxqabadyada kala duwan iyo waqtiyadooda iyo goobahooda.

Jadwalka dugsiga waxa uu lagama maarmaan u yahay in loo habeeyo shaqada dugsiga si waxtar iyo wax ku ool ah, waxa uu si gaar ah u beegsanayaa u adeegidda hannaanka waxbarashada iyo sidii maaddo walba iyo waxqabad walba loo siin lahaa waqtiga iyo daryeelka ay mudantahay, sidoo kale jadwalka dugsiga waxa uu muhiimad qotodheer ku leeyahay hannaanka waxbarashada

iyo xiriirka maamulaha dugsiga uu la leeyahay barayaasha iyo nidaaminta nasashadooda iyo shaqo galkooda. Maamuluhu waxa uu jadwalka ka dhigan karaa wadiiqo waxtar u leh hagidda shqada dugsiga iyo kordhinta waxku ool nimadeeda haddii uu barayaasha la tashto, takhasusyadoodana kala tirsado, rabitaannadoodana ogaado, kartiyadooda iyo waxgalkoodana kala calaamadeysto misna tixgeliyo.

Waxqabadka 1aad: bandhig

Soo bandhig tallaabooyinka aad mari lahayd haddii dugsigaagu kuu dhiibo hawsha jadwal dejinta

Marka jadwalka laga hadlayo waxaa soo galaya laba arimood oo kala ah:

b) Jadwalka qeybinta maadooyinka: Waxaa loola jeedaa jadwalka macallimiinta loogu qaybinayo maadooyinka iyadoo la waafajinayo isbedeellada ku yimaada qaybinta heerarka waxbarasho ee dugsiga, heer walba inta fasal uu ka koobanyahay, maaddooyinka waxbarasho, shahaadooyinka barayaasha iyo takhasusyadooda.

Sida caadiga ahi maamulaha dugsiga waa inuu haysto liis caddeynaya maadooyinka, tirada xisadaha fasal walba oo waafaqsan xogtii u dambeysay si ay ugu suurto gasho dejinta jadwalka qaybinta casharrada.

Maamulaha marka uu dajinayo jadwalka qaybinta maadooyinka waxaa loo baahanyahay inuu tixgeliyo arimo muhiim ah oo ay ka mid yihiin baaxadda fasallada iyo meelaha ay ku kala yaalaan, iyo si sinnaan iyo cadaalad ah (**sida uu Islaamku farayo** “**إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ**” – **Ilaahay wuxuu farayaa caddaaladda**) inuu ugu qaybiyo xiisadaha barayaasha ah bare buuxa, oo waa inay isu dhodhowaadaan tirooyinka xiso oo ay ka kala haystaan kooramaka xisado ee macallinka buuxa, dejinta mudnaanta loogu qaybinayo casharrada isla macallimiinta halka takhasus ah iyadoo la tixgelinayo heerka shahaadada macallinka iyo

waayo aragnimada uu u leeyahay dhigista maadada, in la is waafajiyo wixii suurto gal ah macallimiinta maaddooyinka ay dhigiddooda jecelyihiin iyo fasallada loo dhigo, xiisadaha in laga yareeyo macallimiinta ka shaqeeya ciyaaraha, maktabadaha, iyo laababka si ay waqti ugu helaan howlahan.

Jadwalkan soo socda waxa uu muujinayaa sida casharrada loogu qaybiyo barayaasha dugsi hoose oo ka kooban lix fasal:

Jadwalka qaybinta casharrada macallimiinta

Tir-siga	Magaca baraha	Shahaa-dada	Fasalka 4(b)	Fasalka 4 (t)	Fasalka 5 (b)	Fasalka 5 (t)	Fasalka 6(b)	Fasalka 6 (t)	Wadar-ta xisa-daha baraha
1	Maam-ulaha dugsiga	Bajolaar carabi						6 carabi	6 xisad
2	Axmed	Diblooma Bar-baarinta islaamiga	6xisad tarbi-yada islaam-ka	6xisad tarbi-yada islaam-ka	6xisad tarbi-yada islaam-ka	6xisad tarbi-yada islaam-ka	6xisad tarbi-yada islaam-ka		30 xisad
3	Sa-matar	Diblooma carabi	6 xisad carabi	6 xisad carabi	6 carabi	6 carabi	6 carabi	6 tar-biyada islaam-ka	36
4	Amiin	diblooma & baare suugaan- ta soomaa- liya	6 Soomaa-li	6 Soomaa-li	6 Soomaa-li	6 Soomaa-li	6 Soomaa-li	6 Soomaali	36
5	Saalax	Diblooma educa-tion& c.bulsha-da	4 xisad c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	4 xisad c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	4 c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	4 c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	4 c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	4 c.bul-shada Ti-knoloo-ji- yad1	30
6	Jamaal	Diblooma saynis	Saynis 5	Saynis 5	Saynis 5	Saynis 5	Xisaab 6	Xisaab 6	32
7	Ciise	Diblooma art & jirdhis	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	Bar-baarinta jirka 2 Farshax-an 2	24
8	khaalid	Diblooma ingiliis	Ingiri- is 5	Ingiri- is 5	Ingiri- is 5	Ingiri- is 5	Ingiri- is 5	Ingiri- is 5	30
9	max-amuud	Diblooma xisaab & saynis	Xisaab 6	Xisaab 6	Xisaab 6	Xisaab 6	Saynis 5	Saynis 5	34

Waxqabadka 2aad: kala dood saaxiibbadaada:

- Muhiimadda jadwalka aan hadda soo dejinay iyo tallaabta kale ee xigta
- Aragtidaada ku aaddan waxyaabaha soo socda:
- Waqtiyo firaqo inuu macallinku helo iyo inaanu helin

-Xisadaha macallinka in midba meel laga tuuro oo aanay isku xigxigin, oo uu lahaado mararka qaar xisada 1aad iyo labada u dambeysa, inta dhexdana uu firaqo yahay

T) Jadwalka isku xijxijinta xisadaha:

Waxaa loola jeedaa jadwalka loogu tala galay in xiisada macallimiinta ee horay loogu go'aamiyay jadwalka qaybinta casharrada fasallada loo qaybiyo maalmaha todobaadka iyaga oo si gaar ah la isugu xijxijinayo.

Jadwalka isku xijxijinta maadooyinka marka la dejinayo waa in la tixgeliyo arimaha soo socda:

- In xisadaha hasha maaddo iyo maalin walba loo qeybiyo si cadaalad iyo sinnaan ah, iyada oo loo qaybinayo si is dhaxgelis ah oo aan xisadaha maadooyinka qaar la wada hormarinayn nin jacleysi daraadiisa, tu kalena xisadeheeda la wada dibdhigayn, balse la is dhexdhex geliyo si ay xisadaha macallimiintu u wada dhammaadaan hal xilli ama xilliyo isu dhow dhow.
- In loo tixgeliyo xaaladaha macallimiinta iyo danohooda wixii ku saabsan xisadaha nasashada halka loo geynayo: bilowga xisadaha, gudaha xisadaha, ama xisadaha dambe,
- Waa in loo tixgeliyo macalinka haddii uu jiro waqti uu doorbidayo oo uu tusaale ahaan ku aaddisanayo nasashadiisa xilliyo uu meel hawl ku leeyahay ama uu meel ka soo daneysto.

- Isku duwidda xisadaha waxbarashada shaqaynta ama tijaabinta ah sida (laabab, waxbarasho farsamo, maktabado) iyo sidoo kale xisadaha cayaaraha ama jirdhiska, waxaa la doonayaa inaanay isku soo aadin laba xisad hal nooc ah oo ay labo fasal kala leeyihiin haddii aan la heli Karin goobo ku filan waxqabadyadaas oo deeqaya labada fasal isku soo aaday.
- Waxaa wanaagsan in ay dhacaan xisadaha waxqabadka ama shaqo tijaabada ee maaddooyinka qaar sida sayniska, farsamada, iyo luqadaha ka gadaal casharrada sharaxaadda ah, kuwaasoo ardayda uga baahan la socosho iyo dadaal badan.
- Marka la dejinayo isku xigxigga xisadaha waa in marka hore fasal walbaa maaddooyinkiisi loqeybiyo maalmaha, ka dibna xisadaha maalinka koowaad Igu buuxiyo macallimiintii jadwalkii hore loogu soo qoray, iyadoo fasal fasal loo buuxinayo, xiisadaha fasalka ugu horeyo markii laga dhammaado loo gudbo xiisadaha fasalka kale iyadoo macallimiinta la is weydaarinayo.

Tusaalaha jadwalka isku xigxijinta maaddooyinkawaxa uu noqonayaa qaabkan soo socda:

Maa-linka	Xisadda	Fsalka: 5 (b)		Fsalka: 5 (t)		Fsalka: 6	
		Maadada	Macall-inka	Maadada	Macall-inka	Maada-da	Ma-call-inka
Sabti	1 aad	Barbaarinta islaamka	Axmed	Soomaali	Amiin		
	2 aad	Carabi	Samatar	Farshaxan	Ciise		
	3 aad	Xisaab	Maxmuud	Ingiliis	Khaalid		
	4 aad	c.bulso	Saalax	Barbaarin-ta islaam-ka	Axmed		
	5 aad	Ingiliis	Khaalid	c.bulso	Saalax		
	6 aad	Farshaxan	Ciise	Carabi	Samatar		
	7aad	Soomaali	Amiin	Xisaab	Max-muud		

Qiimayn:

- ◇ Maxaa loola jeedaa jadwalka macallimiinta?
- ◇ Sheeg ujeedka jadwalka macacallimiinta laga leeyahay, adigoo sharxaya caqabadda iman karto haddaan jadwal jirin.
- ◇ Sheeg labada tallaabo ugu waaweyn oo loo marayo dejinta jadwalka macallimiinta.
- ◇ Yaa dejinaya jadwalka macallimiinta? Waamaxayse doorka maamuluhu ku leeyahay dejinta jadwalka.
- ◇ Tilmaan dhinacyada biniaadannimo ee mudan in la tixgeliyo marka jadwalka la dejinayo.
- ◇ Adigoo ku dayanaya tusaalaha jadwalka isku xigxigga xisadaha halka maalin ah, waxaad ku dartaa xisadaha fasalka lixaad, adigoo ku saleynayo isla maadooyinka iyo macallimiinta fasalka 5aad lagu saleeyay.

CASHARKA 5AAD: DIIWAANNADA IYO FEYLASHA MAAMULKA DUGSIGA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan macnaha diiwaan iyo faylal
- ◇ Sharxaan muhiimadda iyo ujeedka faylasha iyo diiwaannada
- ◇ Tilmaamaan dadka xubnaha maamulka dugsiga ah oo ka masuul ah faylal. Iyo howlaha dugsiga ee loogu tala galay diiwaanka iyo faylasha
- ◇ Soo bandhigaan noocyada diiwaannada iyo faylasha dugsigu u baahanyahay inuu sameysto.
- ◇ Caddeeyaan nooc walba xogta uu la xiriiro oo ka mid ah xogaha howlaha dugsiga.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dabagal iyo baaris
- ◇ Weydiin iyo warcelin
- ◇ Maskax tuujin.

Habeynta dugsiga maadaama ay tahay tabta wax ku oolka ah ee lagu hirgelin karo siyaasadda waxbarasho ee dugsiga waxaa waajibbaadka maamulaha ka mid noqonaya abuuridda tiro diiwaanno iyo faylal u gaar gaar ah arimaha kala duwan ee dugsiga, loona nidaaminayo hab u fududeynaya maamulka inuu si fudud ku helo xogaha iyo tirokoobyada lagama maarmaanka ah, diiwaannada iyo faylasha waa

in lagu keydiyo dugsiga si ay u noqdaan tixraac taariikheed oo ku caawinaya dadka dugsiga ku shaqada leh inay fahmaan xaaladaha dugsiga iyo hannaanka shaqadiisa.

Waxaan halkan ku qeexi donnaa waxa ay kala yihiin eray bixinnada diiwaan iyo fayl, annaga oo soo bandhigi doonno diiwaannada iyo faylasha ugu muhiimsan ee maamulka dugsigu u baahanyahay inuu sameysto.

Waxqabadka 1aad: aqoonsi

Kala sooc waxyaabaha soo socda waxa la diiwaan geliyo iyo waxa la fayl geliyo:

(dhaqdhaqaaqa akoonka –Kuraasta iyo miisaska dugsigu leeyahay

- o xarumaha dugsiga – tirada xafisyada iyo fasallada – natiijooyinka imtixaannada ardayga – kumbuyuutarrada – magacyada iyo xogta ardayda – dukumiintiyada ardayga – magacyada iyo xogta xubnaha maamulka iyo xilalka ay hayaan–firooyinka dhaqanka ardayga
- o nambarrada akoonnada bankiga ee dugsiga–dukumiintiyada macallinka –natiijada imtixaannada ardayda – waxqabadyada arday gaar ah)

B) diiwaannada:

Waxaa loola jeedaa waraaqo isku naqshad ah oo loo diyaariyay ujeed cayiman, lana uruuriyay oo laga dhigay sidii hal buug oo garbad leh, marar badanna waraaqahan waa la nambareeyaa si aan warqado uga dhicin, ama si loo fududeeyo adeegsigooda iyo ku shaqeyntooda.

“Ujeeddooyinka loo adeegsado diiwaannada ayaa isugu jira:

- Ujeeddooyin xirfadeed: oo la xiriira si sax ah u qabashada shaqada

- Ujeeddooyin abaabul: oo la xiriira fulinta, qiimaynta kaydinta iyo haynta dhammaan dukumiintiyada.
- Ujeeddooyin waxbarid: oo la xiriira in qofka shaqada qabanayo lagu baro wax walba oo cusub, laguna siiyo tusaale habka shaqada loo qabanayo.”²³

Diiwaannada dugsigu waa ay fara badanyihiin, oo ruux walba oo ka mid ah howl wadeennada dugsiga hal diiwaanno tiro ah ayuu hayaa, xil walbana hal diiwaanno tiro ah ayuu leeyahay, waxaa jira diiwaanno toos uu maamuluhu hayo, diiwaanno maamule ku xigeenku hayo. maaliyadda, maktabadda, xoghaynta, hagaha cilmu nafsiga iyo dhammaan shaqooyinka iyo masuuliintood xaalkoodu waa wada sidaas oo diiwaanno ayay leeyihiin.

Diiwaannada ugu muhiimsan waa kuwa la xiriira arimaha maaliyadda iyo dhaqaalaha dugsiga, waxaa soo weheliya diiwaannada habeynta howlaha kale ee dugsiga oo ay ka mid yihiin:

1- **Diiwaannada shatiyada iyo rasiidyada:** Kani waa diiwaanka ugu muhiimsan ee lagu qoro dukumiintiyada maaliyadeed labada mar bixinta iyo xaraynta, waxa ayna kala yihii dukumiintiyadaasi:

- ◇ Galka dukumiintiyada xaraynta.
- ◇ Galka dukumiintiyada bixinta.
- ◇ Galka rasiidyada ku deeqidda dugsiga
- ◇ Galka rasiidyada guud

23 - Dr. Fatxi Muxammad Abuu Nasser Hordhaca Maamulka Waxbarashada. Arag- tiyaha iyo xirfadaha. Guriga socodka. Cammaan - Urdun 2008. Bogagga: 162-163

د.فتحي محمد أبو ناصر.مدخل إلى الإدارة التربوية. النظريات والمهارات. دار المسيرة . عمان - الأردن. 8002. ص ص: 261- 361

Si loo nidaamiyo adeegsiga diiwaankan tiro bogaggiisa ka mid ah ayaa loogu tala galayaa hal nooc oo noocyada galalka la soo sheegay ka mid ah iyadoo loo fiirinayo tiradiisa inta ay la egtahay iyo noociisa sida uu yahay, halkii bogba waxaa iskula yaalayo diiwaanka xaraynta iyo diiwaanka bixinta, waxaana waajib ah in xogta diiwaanka laga qoro oo laga guuriyo dukumiintiyada xaraynta iyo bixinta iyadoo la raacayo isku xigxigga nambarradooda iyo taariikhohaada labada goorba xaraynta iyo bixinta.²⁴

- 2- **Diiwaanka sahayda gaarka ah:** waa diiwaanno tiro ah, isuna eg muuqaal iyo adeegsi ahaan, hal diiwaan iyo ka badan oo kuwan ah ayaa loogu talogalaa hal nooc oo sahayda dugsiga ka mid ah. Mararka qaarna naqshadeynta diiwaannadan waxa ay u kala duwanaan kartaa hadba sida ku haboon nooca shay ee lagu diiwaangelinayo. Sida sahayda laabka, sahayda kitaabbada maktabadda, iyo sahayda galaasyada iwm, sida caadiga ah diiwaankiiba waxaa loogu talo galaa hal shay oo waxyaabahan soo socda ah in lagu diiwaan geliyo:

Diiwaankaalaabta, diiwaankakitaabbadadugsiga, diiwaankasahayda laababka, diiwaanka sahayda ciyaaraha iyo jirdhiska, diiwaanka maktabadda, diiwaanka barashada farshaxanka, diiwaanka walxaha la dhammeystay oo la isticmaalay.

Dugsiyada farsamada gacantana farsamo walba hal diiwaan baa loo qoondeeyaa sida: diiwaanka faryaamonimada, diiwaanka bira tunka, diiwaanka tubiistenimada, diiwaanka dawaarka iwm.

Diiwaannadan si adeegsigooda loo habeeyo waa in la raaca tilmaamahan:

24 - Dr. Jawdat Ezzat Atwi. Maamulka Dugsiga Casriga ah. P. 257

- ◊ S Hal diiwaan iyo ka badan in loo qoondeeyo halkii nooc oo sahayda ka mid ah sida (kitaabbada, alaabaha iyo kumbuyuutarrada) iwm.
- ◊ S In lagu qoro bog u gaar ah nooc walba oo sahayda ka mid ah oo leh magac iyo tilmaamo u gaar ah sida in loo gaar yeelo bog (miis macalin) bog kalena (miis xafiis 4 khaanad leh...) habkaas loo diiwaangeliyo. Lagana fogaado in noocyo hal ka badan hal bog lagu wada qoro.

Diiwaanka in loo sameeyo bog tusmo oo ay ku cadyihiin noocyada sahay iyo nambarrada bogagga ay kaga qoranyihiin diiwaanka.

In diiwaangelinta xogaha loo cuskado dukumiintiyada xaraynta marka xarayn la diiwaan gelayo, ama dukumiintiyada bixinta marka bixin la diiwaan gelayo, si aadna loo hubiyo saxsanaanta guurinta nambarrada.

In isku eegid joogto ah lagu sameeyo rasiidyada nooc walba oo sahayda diiwaangashan ka mid ah iyo noocyada yaala kaydka, galaasyada iyo xafiisyada dugsiga.

In qalin guduud loo adeegsado sixitaanka diiwaannada, iyadoo la dul saarayo saxiixa maamulaha ama wakiilka ay khusayso, lagana fogaado adeegsiga xariiqda, xoqidda, iyo madoobeynta.²⁵

25- Dr. Jawdat Ezzat Atwi. Maamulka Dugsiga Casriga ah. P. 258

3- Diiwaannada kale ee maareynta:

- ◇ Diiwaanka maalinlaha ee maaliyadda.
- ◇ Diiwaanka kulammada golaha barayaasha.
- ◇ Diiwaanka golaha waxqabadyada.
- ◇ Diiwaanka golaha ardayda.
- ◇ Diiwaanka golaha maaddada.
- ◇ Diiwaanka golaha xakamaynta dugsiga.
- ◇ Diiwaanada waxa soo galaya iyo waxa baxaya.
- ◇ Diiwaanka booqashooyinka maamul iyo booqashooyinka kormeer.
- ◇ S Iyo wixii diiwaanno kale oo uu dugsigu u baahdo.

Waxaa hoos ku yaala tusaalooyinka diiwaannada qaarkood:

Tusaaleyaal xarxardhidda qaar ka mid ah diiwaannada dugsiga

Diiwaanka maqnaanshaha macallimiinta sanad dugsiyeedka 2009/2010							
Ti-ris-ka	Magaca macallinka	Maa-linka	Taa-riikhda	Sa-babta maqnaanshaha	Habraa-cya- da maam-ul- ka dugsiga	Habraa-cyada maam-ulka waxbarashada	Fiiro gaar ah
1	Max-am- uud aadan jaamac	talaa-do	3/8/2021	Xanuun	Waxaan hel- nay warqa-do dhakhtar	Waa ay ogolaa-deen warqa-daha dhakhtar	Waa markii ugu horey-say oo uu maq-naado 3 sana-dood gudo-hood

Fiirroyin:

- 1- Macallin walba bog u gaar ah waa in lagu qoro, ma saxsana in hal bog la iskula qoro hal macalin ka badan
- 2- Waxaa laga sameynayaa bil walba maqnaanshaha macallimiinta xog kooban oo lagu qorayo dhammaadka diiwaanka macallin walba, taaso lagu caddeynayo (tirsiimada macallinka, magaca, tirada maqnaanshaha bil walba iyo xilli dugsiiyeedka hore/ dambe)

Diiwaanka booqashooyinka waalidiinta ay ku yimaadeen dugsiga sanad dugsiiyeedka 2009-2010								
Ti-ris-ka	Magaca waalidka	Tarikhda uyeeridda	Taariikhda imaatinka	Sababta booqa-shada	Habraa-cyada dugsiga	saxiixa	Cin-waanka guriga	Nambar telefon-ka
1	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Diiwaanka waxqabadyada ee sanad dugsiiyeedka 2009-2010									
Tiris-ka	Aagga uu ku saabsan yahay	Nooca waxqabadka	Munaasabadda uu ku yimid	Taariikhda la qabtay	tirada hogaamiyeyaasha	Tirada ardayda	Dhina cyada kaqay-bgalay	Mi-isaani-yadda ku bax-day	Fiirroyin gaar ah
1	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Diiwaanka ardayda laga bedelay dugsiga ama loo soo bedelay sanad dugsiiyeedka 2009 - 2010								
Tiriska	Magaca ardayga	fasalka	Sababta bedelka	Taa-riikhda bedelka	Ka bedelashada dugsiga		Usoo bedelidda dugsiga	
					Dugsiga loo bedelay	degmada	Dugsiga laga soo bedelay	Degmada

Xaddiga waqtiga haynta iyo ilaalinta diiwaannada:

Maadaama ay kala duwanyihiin ujeeddooyinka iyo xogaha diiwaannada waxa ay ku kala duwanaanaayaan diiwaannadu xaddiga waqtiyada la haynayo, oo waxa ay kala noqonanayaan:

1- Diiwaanno la haynayo tan abidkooda. Sida:

- Diiwaannada natiijooyinka imtixaannada.
- Diiwaannada diiwaangelinta ardayda.
- Diiwaannada xogta la xiriirto tirokoobyada
- Diiwaannada kulammada
- Diiwaannada la socodka macallinka iyo qiimayntiisa.
- Diiwaannada bixinta shahaadooyinka.

2- Diiwaanno la haynayo sanooyin kooban. Sida:

- Diiwaannada la talinta ardayga
- Diiwaannada xaadirinta ardayda
- Diiwaannada booqashooyinka dhakhtarka

3- Diiwaanno loo baahanyahay in la hayo sanad dugsiyeedka soc do kaliya. Sida:

- Diiwaannada xaadirinta macallimiinta iyo shaqaalaha.
- Diiwaannada waajib sanadeedka.
- Diiwaannada waxqabadka.

T) Galalka:

Galka waxaa lagu qeexaa in uu yahay isugayn warqado ku saabsan hal mowduuc oo cayiman. Sida caadiga ahna warqadaha faylka waxa ay ku uruuraan biirbiirka xogta laga qorayo mowduuca waqti badan ka dib.26

Waxqabadka 2aad: dood wadareed

Kala dood saaxiibbadaada:

Galalka dugsiga yaa haya oo ka masuul ah?

- Qeybaha dadka iyo waxyaabaha faylka loo sameeyo.

Galalka waxaa loo qaybiyaa saddex qayb oo waaweyn:

Gal maamul: oo ku gaar ah howlaha maamulka iyo waxqabadyadiisa, waxaana ka masuul noqon kara maamulaha dugsiga, maamule ku xigeenka, ama xoghayaha dugsiga

Gal shaqaale: waxa ay ku gaar yihiin xogtashaqaalaha iyo macallimiinta (magacyadooda, shahaadooyinkooda, go'aanka shaqaaleysiinta, iyo wax walba oo xaaladihiisa ku soo kordho sida fasaxyo uu qaatay, habraacyo uu fuliyay iwm).

Faylasha qaybtan waxa ay hoos tagayaan maamulaha dugsiga.

- Gal ardayda: waxaa lagu xafidaa xogta ardayga ee shaqsi (magaca, sawirka, warqadaha dhalashada iyo sugnaanta, warqadda aqbalkiisa, iwm) xogtiisa waxbarasho (natiijooyinka

imtixaannada uu soo maray) xogtiisa qoys, waxyaabo la xiriira dhaqankiisa gudaha dugsiga haddii ay jiraan khaladaad uu galay cudurdaarradiisa iyo digniinnadiisa ayaa lagu xafidayaa faylaka.

26 - Dr. Jawdat Ezzat Atwi. Maamulka Dugsiga Casriga ah. P. 261

27 - Dr. Fatxi Muxammad Abuu Nasser Hordhaca Maamulka Waxbarashada. Arag- tiyaha iyo xirfadaha. Guriga socodka. Cammaan - Urdun 2008. Bogagga: 162-163

د. فتحي محمد أبو ناصر. مدخل إلى الإدارة التربوية. النظريات والمهارات. دار المسيرة. عمان - الأردن

Habaynta galalka (faylasha) iyo sameyntooda waxa ay dadka arimaha dugsiga daneeyo usuurto gelisaa inay si fudud ku helaan xogta ay u baahanyihiin, waxa ayna dadka isku bedela dugsiga maamulkiisa iyo macallinnimadiisaba fikrad sax ah ka siinaysaa shaqada dugsiga, sidaa awgeed waxaa lagama maarmaan ah ka shaqeynta in faylashan loo habeeyo qaab fududeynaya adeegsigeeda iyo ka faaiideysigeed, iyadoo lagu dadaalayo cusboonaysiintooda, dayactirkooda, iyo in lagu kaydiyo meelo nabdoon oo aan burbur ka soo gaarayn.

Faylashan iskifaale ayaa si isku xigxig nambareysan loogu habeeyaa, kaasoo waafaqsan tusmooyinka iyo qaybaha loo sameeyay faylasha. tusmooyin in loo sameeyo faylasha waa arin kale oo muhiim ah, sababtoo ah waxa ay fududeysaa tusmadu ku hagaagidda iyo helidda faylka loo baahdo, iyo in lagu soo tilmaami karo faylka loo baahdo farriimaha iyo waraaqaha rasmiga ah.

Tusmo sameyntu waa in mawduucyada ugu waaweyn ee dugsiga la siiyo nambar ama calaamad weyn kuwa hoos yimaadana la siiyo nambarro ama calaamado hoosaad sida tusaalaha hoose ka muuqata:

1- Macallimiinta.

1-1 . talooyinka macallimiinta.

1-2 . faylasha macallimiinta.

1-2-1. macalin axmad cali maxamed.

1-2-2. macalin siciid sheikh nuur guuleed.

2- Arimaha maaliyadda.

2-1. deeqaha dugsiga.

2-2. nambarka akoonka bangiga. 2-3. ogolaanshaha bixinta...

habkaas baa loo sameynayaa mawduucyada kale ee dugsiga oo la xiriira dhismaha, ardayda, waxqabadyada, imtixaannada iyo golayaasha kala duwan.

Qiimeyn:

- 1- Sheeg macnaha diiwaan iyo fayl
- 2- Sharax muhiimadda iyo waxtarka faylasha iyo diiwaannada
- 3- Caddeey ujeedooyinkan diiwaannada laga leeyahay mid walba waxa ay la xiriirto:
 - ujeeddooyin xirfadeed.
 - ujeeddooyin abaabul. Ujeeddooyin waxbarid:

Sheeg nooca ujeeddo ee diiwaannada la xiriira in qofka shaqada qabanayo lagu baro wax walba oo cusub, laguna siiyo tusaale habka shaqada loo qabanayo.

- 4- Tilmaan dadka xubnaha maamulka dugsiga ah oo ka masuul ah faylal.
- 5- Tusaaleey howlaha dugsiga ee loogu kala talagalay diiwaanka iyo faylka
- 6- Soo bandhigaan noocyada diiwaannada iyo faylasha dugsigu u baahanyahay inuu sameysto.
- 7- Caddeey mid walba oo diiwaannada iyo faylasha soo socota ka mid ah xogta uu la xiriiro:
 - Diiwaannada shatiyada iyo rasiidya.
 - Diiwaannada sahayda.
 - Faylasha maamul.
 - Faylasha ardayda.
- 8- Faahfaahin yar ka bixi sida loo habeeyo:
 - Diiwaannada shatiyada iyo rasiidya
 - Faylasha.

CASHARKA 6AAD: MUHIIMADDA IYO DHINACYADA XIRIIRKA DUGSIGA IYO BULSHADA DEGAANKA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan ujeedka bulshada degaanka.
- ◇ Tilmaamaan waxyaabaha la xiriira waxbarashada ubadka oo lagama maarmaan ka dhigaya jiritaanka xiriir xooggan oo u dhexeeya maamulka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Sharxaan mirodhallada laga filayo xiriir saxsan oo u dhexeeya maamulka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Caddeeyaan dhinacyada ay iskaashi ka sameyn karaan dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Sawiraan, tusaaleeyaanna qaabka ay dugsiga iyo bulshada degaanka isaga kaashan karaan dhinac walba oo dhinacyada iskaashigooda ka mid ah.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dabagal iyo baaris
- ◇ Weydiin iyo warcelin
- ◇ Maskax tuujin.

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Fekerkaaga uga jawaab weydiintan:

Sheeg waxyaabaha ugu waaweyn ee ka dhigaya xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka mid aan laga maarmi Karin?

Muhiimadda Xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka:

Shaqada dugsiga kuma eka in maskaxda ardayda xog lagu guro, balse dugsigu waa bulsho yar oo ay ardaydu ku dhex noolyihiin uguna dhex shaqeeyaan niyad is kaashi, halkaasoo uu ardaygu ugu tababaranayo sida uu isu waafajinayo nafsadiisa iyo bulshada uu ku dhex noolyahay, isaga oo ka faaiideysanaya wanaagga uu bulshada ka helayo, una qabanayo wixii wixii wanaag uu kari karo. Sidaas daraadeed baa dugsigu waxa uu isku howlay ka shaqeynta isku xir iyo isla falgal dhex mara isaga iyo degaanka.

Waxaa la isku raacsan yahay in dugsigu leeyahay casrigaan kaalin bulsheed maadaama uu yahay hey'ad bulsho oo ay bulshadu u sameysatayinayadeegtoubadkeedakanaqaybqaadatoxaluhelidda dhibaatooyinkeeda iyo hoggaaminta hannaanka horumarkeed.

Si dugsigu ugu suurtoqasho qabashada howlahaas waxaa lagama maarmaan u ah in uu la falgalo bulshada, isaga oo saameynaya kuna saamoobayo, iyo inuu xoojiyo xiriirrada uu la leeyahay masuuliinta ardayda una iskaashina uu kala sameeyo babaarinta ubadkooda, uguna yeero ka qaybqaadashada barnaamijyada dugsiga iyo waxqabadyadiisa, una ogolaado adeegsiga xarumihiisa, iyo inuu u

sameeyo waxbarasho la jaanqaadeysa isbedelka degdega ah ee ku yimaada aagagga aqoonta, iyo inuu horumariyo fulinta ardayda ee xirfadaha lagama maarmaanka u ah bulshada iyo fikrdaha iyo qiyamka wanaagsan, si waxbarashadu u noqoto mid ka jawaabaysa baahiyaha iyo danaha bulshada laguna hirgelin karo nolosha.

Waxaa laga soo xigtay feylasuufka waxbarashada ee magiciisa layiraahdo “Ernest Von Glaserfeld” inuu yiri: “ qaybta muhiimka ah ee waxbarashada dhinaceeda bulsheed waa inaanay xarumaha waxbarasho ku gudan Karin shaqadooda afar gidaar dhexdooda, balse ay lagama maarmaan u tahay inay iskaashi la sameeyaan hey’adaha degaanka ee dibadda dugsiga si ay howshooda ugu qabsoonto sida ugu wanaagsan, mar walba oo ay badato ka jawaabidda dugsiga baahiyaha bulshada iyo degaanka waa marka uu ugu waxtar iyo saameyn badanyahay”²⁸

Sidaas awgeed dugsiga si uu howshiisa bulsho ugu guto sida ugu wanaagsan waxaa lagama maarmaan ah inay jirto isku xirnaan u dhexeysa isaga iyo degaanka ku hareereysan, oo ku qotonta wada shaqeyn bulsho iyo wax is dhaafsi.

Xiriir dhexmara dugsiga iyo bulshada waxa uu suurto geliyaa:

- Is barasho iyo kalgacal dhaxmaro barayaasha dugsiga iyo waalidiinta kala xirxirnaantii oo laga gudbo.
- Macallimiinta iyo waalidiinta Fikrado isdhaafsi inay ka sameeyaan arinta waxbarashada ubadka iyo isku duwidda waxbarashada dugsiga iyo tan guriga si labada waxbarasho isu waafaqaan oo hal qaab u wada dhisaan shaqsiyadda ardayga.
- In la baro waalidiinta qiimaha macalinka iyo xeerarka dugsiga ee dhinacyada waxbarasho, shaqooyin, ururro, iyo waxqabadyo, si ay u cadaato dhinacyada iyo qaababka uu yeelan karo iskaashiga dugsiga iyo guriga.

28- Ali Jawdat Ezzat. Modern school administration. p 273

-In la isu kaashto xal u helidda caqabadaha dugsiga haysta ee ardayda ka hor imanaysa guud ahaan.

-Ka shaqaynta horumarinta bulshada degaanka iyo in dugsiga lagu caawiyo sidii uu u qaadan lahaa kaalintiisa xarun shucaac ahaan.

Waxqabadka 2aad: falanqayn

Sheeg waxyaabo ay u baahantahay bulshada kana dheeri ah waxbarashada ubadka oo uu dugsigu u qaban karo, iyo waxyaabo dugsigu u baahanyahay oo ay bulshadu u qaban karto.

Dhinacyada iskaashiga dugsiga iyo bulshada degaanka:

1- Adeegyada dugsigu u qabto bulshada:

B) Daraasaynta bulshada:

Si loo barto xogta degaanka, gaar ahaan taariikhdiisa, juqraafiyaddiisa, goobtiisa, iyo astaamaha ugu waaweyn degaanka dhinacyada dhaqaale, caafimaad, dhaqan iyo bulsho, iyo sidoo kale tirokoobka hay'adaha dowladda iyo shacabka ee adeegyada dhinac walba qabta, iyo qiimeynta wax ka tarka adeegyaaasi daboolidda baahiyaha degaanka. Halkaasoo laga ogaanayo adeegyada bulshada ka dhiman ama ku saaid ah, ama ku celceliska ah, ama iska hor imanaya, ka dibna natiijooyinka cilmi baaris la hordhigo dhinacyada ku shaqada leh si ay uga faaiideystaan.

T) Abuuridda wacyi ku aaddan caqabadaha degaanka:

Iyada oo la adeegsanayo tababka kala duwan ee la heli karo sida: kulammada keli keliga ama koox kooxda ah, warbaahinta maqalka ama muuqaalka ama maqal iyo muuqaalba ah, saxaafadda, baraha bulshada, waraaqo iyo lifaaqyo boor ama gidaar lagu dhejiyo.

J) **Fulinta adeegyada guud ee degaanku tabayo**

gaar ahaan marka lagu jiro waqtiyada firaaqada ardayda iyo fasaxyada sanad dugsiyeedka gudihiisa ama dhammaadkiisa. Waxa ay isugu jiraan adeegyadaasi:

◈ **Dhinacyada caafimaadka, sida:**

- Bahinta wacyiga caafimaad iyo la dagaalanka xanuunnada iyo cudurrada faafa.
- Samaynta olole guud ee nadiifinta wadooyinka, masaajidada, jardiinooyinka, iwm.
- Sameynta maalmo caafimaad oo iskaa wax u qabso ah, iyadoo loo yeeranayo dhakhaatiir isgu jira takhasusyada kala duwan ee caafimaadka si ay ugu sameeyaan dadka degaanka baaritaanno iyo daweyn bilaash ah maalmo kooban.
- In lagu dhex sameeyo dugsiga xarumo qaabilsan gargaarka degdegga ah.

◈ **Dhinacyada dhaqaale, sida:**

- U qabashada dadka degaanka koorsooyin tababar farsamo oo kala duwan, oo dhacaya xilliyo kala duwan.
- Dadka degaanka oo loogu yeero inay yimaadaan bandhigyada wax soo saarka dugsiga.
- Adeegyada wax soo saar ee dugsiyada farsamada gacanta in loogu adeego dadka degaanka, oo haddii uu qof degaanka ka tirsani u baahdo adeegyada qaarkood uu dugsigu ugu qabto qiimo gaar ah.
- In la baro muwaadiniinta tababka ay ku kordhin karaan wax soo saarkooda.
- Gabdhaha oo lagu tababaro farsamo guriyeedyada qaarkood.

◈ **Dhinacyada bulsho, sida:**

- Sameynta meelo lagu xanaaneeyo caruurta haweenka shaqeeyo
- La dagaalanka dhaqammada iyo caddooyinka xunxun sida qaatka, sigaarka, gudniinka fircooniga iwm.
- Abaabulka xafladaha, iidaha, iyo munaasabadaha qaran.
- Caawinta dadka saboolka ah iyo u gurmada dadka ku dhibtooda colaadaha, abaaraha iyo daadaka fatahaadyada webiga iyo roobabka.
- Abaabulka booqashooyinka waalidiinta iyo dadka xanuunsan. Uruurintadeeqolagusimayohay'adahagargaarkaekashaqeeya xanaanada agoonta, daryeelka dadka qaba xanuunnada dhimirka,iyo caawinta dadka la tacaalaya xanuunnada waaweyn.

◈ **Dhinacyo aqoon iyo dhaqan, sida:**

- Abuuridda xarumo lagula dagaallamayo qorid la'aanta iyo akhris la'aanta.
- Qabashada doodcilmiyeedyo iyo muxaadarooyin dadka lagu fahansiinayo xaaladda jirta.
- Dhiirrigelinta, hagaajinta iyo soo muujinta fan dhaqameedka sida farsamooyinka, farshaxanka, suugaanta,iyo ciyaaraha.

Waxqabadka 3aad: falanqayn

Sheeg aragtidaada ku aaddan in dugsiga mar walba u furnaado bulshada si ay goobihiisa ugu adeegsadaan baahiyohooda kala duwan sida shirarka, qaabilaadda wafdiyada, seexinta martida iwm. Adigoo sababtana ku daraya

X) U ogolaanshaha bulshada deegaanka adeegsiga xarumaha dugsiga:

Muhimmadda ay leedahay xiriirka ka dhexeeya dugsiga iyo bulshada ku xeeran awgeed ayaa waxaa loo sahlay bulshada deegaanka in ay u isticmaalaan xarumaha dugsiga danahooda bulsho sida maktabadda, garoommada ciyaraaha, hoolalka, fasallada, jardiinka dugsiga, iyo goobaha farsamada gacanta iwm. Dugsiga bulshada waxaa ah dugsiga ay dhammaan adeegyadiisa ka faaiiideysan karaan dadka bulshada oo da' kastaba leh, xilli walba iyo munaasabadda ay doonaanba u adeegsan karaan.

Taasi waxa ay ku abuuraysaa qof walba oo bulshada ka tirsan dareen inuu wax ka leeyahay dugsiga, sidaas awgeedna waxa uu diyaar u yahay ka qaybqaadashada horumarintiisa, iyo iskaashi inuu la sameeyo macallimiinta dugsiga.

KH) Aardaydu in ay horumariyaan naftooda iyagoo u maraya maadooyinka muqarrarka:

Dadaalka uu maamuluhu ku bixinayo hirgelinta himilooyinka maadooyinka waxbarasho waxa uu suurto gelinayaa in ardayda loo diyaariyo joogtaynta waxbarashada iyo horumarka, sababtoo ah maaddooyinka waxbarasho isu gayntood waxa ay ka wada shaqeynayaan diyaarinta ubad bulshadooda is waafaqsanyihiin, taasna waxaa soo galaya dhismaha dhammeystiran ee ardayda looga sameynayo dhammaan dhinacyada jirka, maskaxda, dareenka, nafsadda, iyo garashada iyo dooqa. Kaasoo isna maamulaha dugsiga uga baahan inuu dejiyo bilowga sanad dugsiyeed walba qorshe cad oo loogu fulinayo maaddooyinka waxbarasho si waafaqsan himilooyinka ardayda. Waxaana maamulaha laga doonayaa inuu ka warqabo socodka shaqada, oo uu tallaabo tallaabo ula socdo si ay ugu suurtoowdo inuu saxo weecashooyinka inta ay bilow yihiin oo ay yaryihiin ka hor inta ayna badan oo aanay cuslaan hagaajintooda.

D) Ardaydu in ay horumariyaan naftooda iyagoo u maraya waxqabadyada dibadda fasalka:

Waxqabadyadu waxa aynoo qonkara angudaha dugsiga iyo dibaddiisa. Faaiidada waxqabadyaduna waa in ay xoojiyaan himilooyinka maadooyinka manhajka dugsiga maadaama ay leeyihiin aagag kala duwan sida: beeraha, caafimaadka, fanka iyo suugaanta, farsamada, jirdhisyada iyo dabaaldegyada iidaaha iyo munaasabadaha diini iyo kuwa qaran iwm.

2- Adeegyada bulshadu u qabato dugsiga

Waalidiintu waxa ay maamulka dugsiga u qaban karaan adeegyada soo socda:

B) Xal u helidda caqabadah qaar eek u yimaada hannaanka waxbarashada sida:

dhismaha, nalalka iyo korantada, muraayadaha dugsiga, suuliyada, qasabadaha biyaha la cabbo, rinjiyaynta, qalabka caawinta waxbarashada iyo sabbuuradaha noocyadooda kala duwan, dhisida xayndaabka dugsiga, dhiraynta jardiinka dugsiga iwm.

T) In ay u dhiibaan maamulka dugsiga caawimaado nooc iyo lacag caddaanba ah oo loo qaybinayo ardayda saboolka ah.

J) Dadka ku takhasusay waxyaabo gaar ah sida:

diinta, beeraha, caafimaadka inay bixiyaan adeegyo waxbarid oo takhasuskooda ah.

X) Waalidiinta xirfadlayaasha ah in looga faaiideysto

haghagaajinnada faryaamonimo, biro sameyn, alxan, rinji ama wixii la mid ah. Iyo sidoo kale ku tababarka ardayda marka ay galayaan waxqabadka maadada barashada farsamada gacanta.

KH) Baaritaanka ifafaalooyinka waxbarasho qaarkood sida:

ka tagidda dugsiga, maqnaanshaha, dib u dhaca waxbarashada, dagaal badnaanta ardayda iwm, iyo soo jeedinta talobixinnada lagama maarmaanka u ah xallinta dhibaataada .

D) Qaadashada mashaariicda damaanad qaadaya shaqada qaar ka mid ah ardayda ka qalin jabisay dugsiga

R) Bixinta fursadda in ardayda lagu tababaro goobaha shaqada ee xarumaha dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay

S) Siinta dugsiyada talo farsamo iyo aqoon ah iyadoo laga qaybgalayo goleyaasha waalidka, macalinka iyo guddiyada latalinta dugsiyada

SH) Xal u helidda dhibaatooyinka qaar ee ardayda ku haysta gudaha iyo dibadda dugsiga sida:

cuntada, gaadiidka, bugaagta iwm.

Qiimeyn:

- ◇ Sheeg bulshada degaanka cidda loola jeedo.
- ◇ caddeey waxyaabaha la xiriiira waxbarashada ubadka oo lagama maarmaan ka dhigaya jiritaanka xiriir xooggan oo u dhexeeya maamulka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Sharax mirodhallada laga filayo xiriir saxsan oo u dhexeeya maamulka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Dugsiga waxyaabaha uu bulshada ku caawin karo waxaa ka mid ah Fulinta adeegyada guud ee degaanku tabayo, hadaba dhinacyada adeegyadan sheeg.
- ◇ Sidee dugsigu ugaga faaideyn karaa bulshada degaanka farsamooyinka iyo waxyaabaha uu soo saaro?
- ◇ Sidee dugsigu uga faaiideysan karaa waalidiinta xirfadlayaasha ah.

CASHARKA 7AAD: WADDOOYINKA WADA XIRIIRKA DUGSIGA IYO BULSHADA DEGAANKA

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sharxaan muhiimadda inuu xiriirku noqdo mid joogto ah oo dhinacyo badan.
- ◇ Taxaan dhinacyada ugu waaweyn oo dhextaalka u ah xiriirka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Caddeeyaan mowduucyada iyo farriimaha uu dhextaal walba ukala gudbinayo dugsiga iyo bulshada iyo saamaynta uu ku yeelanayo xiriirka.
- ◇ Soo jeediyaan sida uu maamulka dugsiga ugaga faaiideysan karo dhextaalladaas iyo munaasabadaha kala duwan abuurista iyo xoojinta xiriirka wanaagsan ee dugsiga iyo degaanka.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Dabagal iyo baaris.
- ◇ Weydiin iyo warcelin.
- ◇ Maskax tuujin.

Waxaa habboon in dugsigu is baro bulshadiisa, fahansiiyana howsha uu u hayo iyo muhiimadda ay u leedahay horumarkooda, daboolidda baahiyohooda iyo xallinta dhibaatooyinkooda. Mana ahan in uu dugsigu hawshiisa si gaar ah u wato isaga oo aan wax dhexgal ah ku sameynaynin bulshada marka laga reebo goorta uu u baahdo inay ku caawiyaan baahiyaha ku soo baxa sida dayactirka dhismaha, markaasoo ay jawaabcelintooda ku imaneyso heer ka hooseeya xaddiga baahida jirta maadaama aan horay loogu diyaarin bulshada la shaqaynta dugsiga.

Waxqabadka 1aad: maskax tuujin

Waxaa la arki karaa dad u muuqda inaanay dugsiga xiriir la lahayn, hadana ka warbixinaya xaaladaha waxbarasho ee dugsiga, macallimiinta iyo maamulka jooga, dabeecadaha macallimiinta iyo maamulka, macallinka hibada u leh soo jiidashada ardayda iwm. Weydiintu waxa ay tahay: xogta intaa la eg xaggee ka heli karaan dadkaas? Maxaanse ka fahmeynaa marka aan ka fiirino dhinaca wadooyinka xiriirka dugsiga iyo bushada degaanka?

Xiriirka dugsiga iyo bulshada waxa uu ku suurtoobi karaa waddooyinkan:

1- Ardayda:

Ardaydu waa waddada ugu horeyso oo dugsiga lagu barto, sababtoo ah waxa ay walidiintooda iyo masuuliintooda kale sheekeystaan maamulka dugsiga, barnaamijyada dugsiga, waxqabadyada, iyo dhammaan dhinacyada shaqada dugsiga. Waana dadka ugu wanaagsan oo u gudbiya bulshada degaanka magaca dugsiga maqaamkiisa, sumcaddiisa, iyo ka tayo badnaantiisa dugsiyada kale. Sidaa awgeed ardayda ku qanacsan dugsigooda, qederiya una boga macallimiintooda waxa ay saamayn wayn ku leeyihiin xiriirka guud, maamulka dugsiga ee wax fahansanna waa inuu uga faaiidaysto hagaajinta xiriirka guud ee u dhexeeya dugsiga iyo degaanka, waxaana la rabaa maamulka dugsiga inuu xogaha soo socda u

gudbiyo bulshada degaanka isaga oo u marinaya ardayda:

- ◇ Natiiyooyinka imtixaanka dugsiga.
- ◇ Noocyada waxqabadyada uu dugsigu sameeyo.
- ◇ Magacyada madaxda bulshada ee ka qalinjebisay dugsiga.

- ◊ Aragtida ay howlwadeennada sare ee waxbarashadu ka qabaan shaqada dugsiga.
- ◊ Mashruucyada degaanka loogu adeegayo oo uu dugsigu ku talajiro inuu fuliyo.

Waxqabadka 2aad: falanqayn

Tayda, aqoonta, dabeecadda, iyo kartida maamulka iyo macallimiinta muuji saameynta ay ku leeyihiin sumcadda iyo xiriirka dugsiga iyo bulshada.

2- Macallimiinta iyo maamulka dugsiga:

Macallimiinta iyo maamulka dugsiga kaalin wayn ayay ku leeyihiin, sidaa awgeed maamuluhu waa inuu u qalmo shaqadiisa si uu waajibaadkiisa ugu guto si karti iyo awood leh, uuna u noqdo sabab muhiim u ah guusha xiriirka dadweynaha ee dugsigiisa. In uu maamuluhu leeyahay niyadda dhisan, dabeecad soo jiidasho leh, karti xirfadeed, habdhaqan anshaxa waafaqsan iyo kafaala qaad waxqabadyada dugsiga waxa ay saameynteeda ku leedahay xiriirka dadweynaha ee dugsiga.

Macallimiintana muhiimad wayn ayay ku leeyihiin barnaamijyada xiriirka guud sababtoo ah macallimiinta wanaagsan oo uu dugsigu ku faano sidoo kale ardayduna waa ay ku faanaan, halka macallinka shaqada aan ku qanacsanayn uu waxyeelo xun ku reebayo ardayda dareenkood.

3- Golayaasha waalidiinta iyo macallimiinta:

Maadaama dugsigu daneynayo ka dhisidda ardayga dhammaan dhinacyada aqoonta, anshaxa, bulshonimada, iyo jir ahaan waxaa lagama maarmaan ah in ay daneyso dhammaan dhinacyada saameynta ku leh barbaarinta ardayga. Dugsigu waa dhinac ka mid ah dhinacyada barbaarinta ardayga, waxaa hawshiisa

dhammeystiro bulshada dibadda iyo guriga oo ah jawiga koobaad ee canugga. Dugsigu haddii uu rabo inuu hubiyo joogtaynta saameynta barbaarintiisa waxaa lagama maarmaan ah inuu iskaashi la sameeyo dhinacyada kale ee saameynta ku leh barbaarinta ardaydiisa waxaana ugu horreeya dhinacyadaasi guriga.

Sidaas awgeed dugsigu waa inuu xoojiyo xiriirka u dhexeeya isaga iyo masuuliinta ardayda si ay ula socdaan xaaladda ay igmohooda ku suganyihiin marka ay dugsiga joogaan dugsiguna uula socdo xaaladda ardaydiisu sida ay tahay marka ay guriga joogaan, oo uu meesha ka sameysmo iskaashi ay dugsiga iyo guriga isku kaashanayaan sidii ay barbaarinta ardaydu ku noqon lahayd hannaan dhammeystiran oo ay labada dhinacba uga qayb qaadanayaan sidii ardayga hore loogu riixi lahaa si uu u gaaro kaamilnimo.

Tabaha lagu xoojin karo xiriirrada u dhexeeya dugsiga iyo waalidiinta waxaa ka mid ah sameynta kulammo qof qof ama kulammo wadareed dhex mara waalidiinta iyo macallimiinta, iyo in waalidiinta laga qaybgeliyo guddiyada dugsiga iyo waxqabadyadiisa kala duwan.

4- Warbaahinta iyo isgaarsiinta noocyadeeda kala duwan sida:

Saxaafadda, idaacadda, telefishinka, dood cilmiyeedyadaiyo muxaadaroooyinka iyo kulammada, waxqabadyada, xafladaha, carwooyinka bandhigyada, booqashooyinka iyo socdaallada waxbarasho, taleefoonada shakhsiyeed, iyo adeegyada barnaamijyada xiriirka ashkhaasta sida Whatsapp, Twitter, Instagram iwm.

Qiimeyn:

- ◇ Maxaa ba'aya haddii xiriirka dugsiga iyo degaanka lagu ekeeyo kaliya xilliyada uu dugsigu u baahdo caawimaad?
- ◇ Sheeg waddooyinka ugu muhiimsan oo ay ku xiriiraan maamulka dugsiga iyo bulshada degaanka.
- ◇ Sharax sida ardaydu uga qayb qaataan u gudbinta bulshada degaanka sawirka dhabta ah ee dugsiga.
- ◇ Caddeey mowduucyada iyo farriimaha loo baahanyahay inuu maamulka dugsigu u gudbiyo bulshada isaga oo u marinayo ardayda.
- ◇ Faahfaahi sida uu xiriirka golayaasha waalidiinta iyo macallimiinta u suurto gelinayo ujahaynta waxbarashada ubadka hal dhinac.
- ◇ Ka sheekeey teleefon nambarka iyo adeegyada barnaamijyada xiriirka ashkhaasta sida whatsapp, Messenger, iyo instagram sida ay u adeegsadaan dugsiyada iyo waalidiinta.

Casharka 8aad: Caddeynta Doorka Abaalmarinta, Dhiirrigelinta iyo Isla Xisaabtanka

Ujeeddooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Qeexaan muhiimadda abaalmarinta iyo dhiirrigelinta ee maamulka dugsiga.
- ◇ Sharxaan micnaha isla xisaabtanka iyo doorka uu ku leeyahay tayada waxbarashada.
- ◇ Sheegaan tusaalooyin laxariira hababka dhiirrigelinta iyo isla xisaabtanka ee dugsiyada.
- ◇ Sheegaan aragtida Islaamka ee ku aaddan abaalmarinta, dhiirrigelinta iyo isla xisaabtanka.

Hababka barista uu casharku ku baxayo:

Casharkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Daba gal.
- ◇ Weydiin iyo warcelin.
- ◇ Baaris.
- ◇ shaqo kooxeed.
- ◇ maskaxtuujin.

Maamulka tayaysan ee dugsiga waxa uu ku dhisan yahay laba arrimood oo muhiim ah: abaalmarin iyo dhiirrigelin si loo kobciyo waxqabadka shaqaalaha, iyo isla xisaabtan si loo hubiyo hufnaanta, daacadnimada, iyo in waajibaadka loo fuliyo si masuuliyad leh. Abaalmarintu waxa ay dhiirrigelisaa horumar, halka isla xisaabtanku xaqiijiyo la xisaabtanka waxqabadka maamulka iyo shaqaalaha.

Fahamka Abaalmarinta iyo Dhiirrigelinta:

Abaalmarintu waa in qofka lagu bogaadiyo dadaalkiisa iyo waxqabadkiisa, iyadoo loo marayo qaabab kala duwan sida hadyado, shahaadooyin, ama bogaadin hadal ah. Dhiirrigelintu waxa ay tahay habka kicinta niyadda si qofku ugu dhiirrado shaqo wanaagsan oo joogto ah.

Tusaalooyin:

- Macallin waqtigiisa ilaaliya, kuna dadaala horumarka ardayda, ayaa la guddoonsiiyaa shahaado “macallinka sanadka.”
- Shaqaale maamulka ka tirsan oo si daacad ah ugu shaqeeya maareynta shaqaalaha iy maareynta hantidada dugsiga ayaa lagu abaalmariyaa dallacsiin jago ama mid lacag.

Diinta Islaamku waxa ay si weyn u dhiirrigelisaa abaalmarinta iyo qaddarinta:

“Qofkii aan u mahadcelin dadka, Alle uma mahadnaqo.” (Abuu Daawuud)

Nabiga (SCW) wuxuu ahaa mid abaalmariya, kaalin muhiimana siiya dhiirrigelinta. Dhiirrigelinta wanaagga iyo guusha waxa ay kobcisaa kalsoonida waxa ayna abuutaa kalgacayl shaqo.

Fahamka Isla Xisaabtanka:

Isla xisaabtanku waa in qof walba si joogto ah u eegto hawshiisa, isla markaana maamulka dugsigu uu dhiso nidaam lagu ogaanayo cidda si sax ah u gudanaysa waajibaadkeeda iyo cidda u baahan taageero ama toosin.

Tusaalooyin:

- Maamule usbuuc kasta qiimeeya waxqabadka macallimiinta kuna saleynaya buuxinta jadwalka, wacyigelinta ardayda, iyo diyaarinta casharro tayeysan.

- Macallimiinta oo si joogta ah loo faraayo inay diyaariyaan warbixino toddobaadle ah oo muujinaya guulaha, caqabadaha iyo baahiyaha ardayda.

Quraanka kariimka ah wuxuu farayaa:

“Kuwa Alle iyo rasuulkiisa rumeeyow, Alle ka baqa naf walbana haka fiirsato waxacamaha oo ayuhormarsatay maalinta qiyaamaha...” (Surat Al-Hashr: 18)

Isla xisaabtanku waa dariiqa uu qofka Muslimka ah naftiisa ugu hago, uga war hayo hawlihiisa, uguna fogaado dayacaad iyo masuuliyad la’aan.

Wax qabadka 1aad:

U samee kooxo 3–5 qof ah. Koox kasta ha falanqeeyaan mid ka mid ah xaaladaha hoose:

- Sidee loo dhiirrigelin karaa macallin dadaal fiican sameeyay?
- Maxaa dhibaato ah ka dhalan karta haddii aan la isticmaalin isla xisaabtan? Kadib, koox kastaa ha soo bandhigto natiijadooda.

Qiimeyn:

1. Qeex muhiimadda abaalmarinta iyo dhiirrigelinta ee maamulka dugsiga.
2. Sharrax micnaha isla xisaabtanka iyo doorka uu ku leeyahay tayada waxbarashada.
3. Sheeg tusaalooyin laxariira hababka dhiirrigelinta iyo isla xisaabtanka ee dugsiyada.
4. Sheegaragtida Islaamka ee kua addan abaalmarinta, dhiirrigelinta iyo isla xisaabtanka

Tixraacyo:

- Al-Quraan Al-Kariim
- Abu Daawuud, Sunan (Xadiiska ku saabsan mahadnaqa)
- UNESCO (2017). *Educational Leadership Manual for School Heads in Africa*.

Qiimaynta cutubka

- 1- Dugsiga maan dhise waxa uu sanad ka hor soo iibsaday makiinad footo koobi, sanad ka dibna waa uu iska sii iibiyay. Soo iibinta iyo sii iibintaba waxaa loo igmaday masuulka madbacadda waxa uu ku soo iibiyay \$1600 waana ku dhowaad labalaab qiimaha caadiga ah oo ay suuqa ka joogto, waxa uu ku sii iibiyay \$200 waana kharash aad uga yar intii lagu sii iibin karay. Sababtuna waxa ay tahay soo iibinta hore waxa uu ugu daneeyay tukaan oo uu qayb ku leeyaha wixii uu u iibiyo, markii sii iibintana waxa uu ku wareejiyay madbacad gaar ah oo ay isaga iyo nin kale wadaag ku yihiin.
- 2- Haddaba sheeg khaladkan dhacay sida looga gaashaaman karay, adiga oo fiirinayo waxa aad soo dhigatay.
- 3- Deji jadwalka maalinka axadda ee xisadaha macallimiinta fasallada adigoo ku dayanaya xisadaha degsan ee maalinka sabtiga, kuna saleynayo macallimiinta iyo labo fasal 6aad oo (b) iyo (T) kala ah iyo hal fasal oo 7aad ah, iyo maaddooyinka iyo tirada xisadaha hoos ku qoran, marka horena sameynaya xisado qaybinta ka dibna xisado isku xigxijinta:

- Macallimiinta iyo takhasusyadooda:

tirsi	Magaca	takhasuska
1	Maxamed yuusuf maxamed	Bajolaar carabi
2	Saleebaan axmed maxamed	Diblooma Barbaarinta islaamiga
3	Yuusuf cabdillaahi faarax	Diblooma carabi
4	Siciid cali aadan	diblooma & baare suugaanta soomaaliya
5	Maax ibraahin ciise	Diblooma education & c.bulshada
6	Sakariye nuur geedi	Diblooma saynis
7	Cawaale maxamed daa'uud	Diblooma art & jirdhis
8	Daahir cabdi mahad	Diblooma ingiliis
9	Cumar faahiye cumar	Diblooma xisaab & saynis

- Maadooyinka iyo tirada xisadaha:

Maado		Tirada xisadaha									
		Fasallada dugsiga hoose					Fasallada Dugsiga Dhexe				
		1	2	3	4		5	6	7	8	
1	Tarbiyah	5	5	5	5		5	5	5	5	
2	Saynis/ Caafimaad	5	5	5	5		5	5	5	5	
3	Xisaab	6	6	6	6		6	6	6	6	
4	Soomaali	7	7	6	6		6	6	6	6	
5	Carabi	6	7	6	6		6	6	6	6	
6	English			5	5		5	5	5	5	
7	Cilmiga Bulsha- da	5	5	4	4		4	4	4	4	
8	Barbaarinta jirka	4	3	2	2		2	2	2	2	
9	Farshaxan	3	3	2	2		2	2	2	2	
10	Teknooloji	1	1	1	1		1	1	1	1	
	Wadarta xisadaha	42	42	42	42		42	42	42	42	
	28 saac usbuucii	4.67 saac maalintii					1008 saac sannadkii				

- Jadwalka ku dayashada waxaa ku diyaarsan xisadaha 1aad ee sabtiga laba galaas oo 5aad ah

Maa-linka	Xisadda	Fsalka: 5 (b)		Fsalka: 5 (t)		Fsalka: 6	
		Maadada	Macall-inka	Maadada	Macall-inka	Maada-da	Macall-inka
Sabti	1 aad	Bar-baarinta islaamka	Axmed	Soomaali	Amiin		
	2 aad	Carabi	Sa- matar	Farshax- an	Ciise		
	3 aad	Xisaab	Max-muud	Ingiliis	Khaalid		
	4 aad	c.bulso	Saalax	Bar- baarin- ta islaamka	Axmed		
	5 aad	Ingiliis	Khaalid	c.bulso	Saalax		
	6 aad	Farshax- an	Ciise	Carabi	Sa- matar		
	7aad	Soomaali	Amiin	Xisaab	Max-muud		

Soo weydii dugsigaaga diiwaannada iyo faylasha yaala xafiisyadan soo socda iyo waxa ku diiwaan gashan:

- Xafiiska maaliyadda.
 - Xafiiska maamulaha.
 - Xafiiska maamule ku xigeenka.
 - Xafiiska form masterka.
- 4- Diiwaannada waxaa ka mid ah diiwaanka sahayda, caddeey waxa lagu qoro diiwaankan iyo sida loo xafido.
- 5- Faahfaahi sida loo saxo khaladka diiwaanka.

- 6- Maxamed waxa uu dhigtaa dugsiga, waxaa lagu soo baraa wadaniyadda iyo wadan jacaylka, hase yeeshee waalidiintiisa waxa ay himilo uga dhigaan inuu markuu weynaado mareykanka dego oo uu dhalasho mareykan qaato, af ingiriisiga af unoqdo af soomaaliga illaawo.
- 7- Haddaba waxaad sawirtaa saameynta uu maxamed ku yeelanayo iska soo horjeedka tarbiyada guriga iyo tarbiyada dugsiga, iyo sida arintaasi wax uga bedeli karo abuurista iyo xoojinta xiriirka maamulka dugsiga iyo waalidiinta maxamed.
- 8- Sharax saameynta ay sumcadda dugsiga ku leeyihiin tayada, kartida, iyo dabeecadaha maamulaha iyo macallimiinta.
- 9- Tusaaleey caqabadaha waxbarashada ku yimaado oo ay bulshadu xallin karto

Hordhac:

Qiimeynta waa tiir ama unug lagama maarmaan u ah hawl walba oo la qabanayo, oo nidaamsan, hadaf iyo ujeedana leh. Waana arin aan ugub ku eheen nolasha bani aadamka, maxaayeeley wax qiimeynta waxa la yaqaanay tan iyo goor hore ee taariikhda aadanaha, keliya waxa isbedelay ee horumarka laga sameeyay waa un qaababka, agabka, aagagga qiimeynta lagu sameynayo.

Qiimeynta aan kahadleyno maanta waa qiimeynta xaga mira dhalka dedaalada barbaarinta iyo barista ubadka, taasoo micnaheedu yahay in hadii ay sugnaatey in hawsha barbaarinta iyo waxbarashada ay ujeedadeeda tahay in is bedel gaar ah lagu sameeyo habdhaqanka ardayda, waxaa caddaanayso in qiimeyntana ujeedadeedu tahay in la ogaado in ta uu la egyahay isbedelka la rabay ee la gaaray, ama in ta ay la egyihiin ujeeddooyinkii loo dajiyay in ta laga gaaray.

Waxaa hubanti ah oo aan shaki kujirin in qiimeyntaeyta tahay qeyb ka mid ah waxbarashada lana socota heer walba iyotillaab walbaoo la xariirta waxbarashada, taasoo adkeyneyso qiimaha weyn ay kuleedahay qiimeynta hawsha waxbarashada gudaheeda.

Ujeeddooyinka cutubka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka cutubkan in ay:

- ◇ Qeexaan micnaha qiimeyn.
- ◇ Sheegaan ujeeddooyinka qiimeyntu ay leedahay.
- ◇ Sharxaan heerarak qiimeynta.
- ◇ Kala dhigdhigaan aasaasyada qiimeyntu ku qotonto.
- ◇ Caddeeyaan aagagga ama dhinacyada qiimeynta.

Casharrada:

Cutubkan waxa uu ka koobanyahay casharrada soo socda:

1. Qeexidda macnaha qiimeynta iyo ujeedooyinkeeda.
2. Heerarka qiimeynta iyo aasaasyadkeeda.
3. Tilaabooyinka qiimeynta iyo habraacyadooda.
4. Aagaga qiimeynta.
5. Qiimeynta maamulka dugsiga.

CASHARKA 1AAD: QEEXIDA MACNAHA QIIMEYNTA & UJEEDOYINKEEDA

Ujeedooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharka in ay:

- ◇ Soo bandhigaan qeexitaannada ugu waaweyn ee qiimeynta.
- ◇ Sharxaan qeexitaannada ugu waaweyn ee qiimeynta.
- ◇ Soo saaraan qodobbada ay isku midka ka yihiin qeexitaannada kala duwan ee qiimaynta.
- ◇ Caddeeyaan ujeedooyinka qiimaynta.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Qeexidda qiimaynta:

Barbaariyaasha waxa ay ku qeexeen qiimeynta qeexitaano kala gedisan, midba nooc ka mid ah qeybaha qiimeynta ay xooga saareyso, halkan waxaan kuugu soo gudbin doonnaa illaa dhawr qeexitaan oo ku saabsan hawsha qiimeynta.

Axmed Cabdulbaaqir Bustaan, waxa uu ku qeexayaa qiimeynta: "Qiimeynta waa xaddidida celcelis ahaan inta iska waafaqday ujeedooyinkii degsanaa iyo hawsha la qabtay, ama si kale hadaan u dhahno qiimeynto waa ogaanshaha inta laga hirgeliyay ujeedooyinkii horay u yaaley, iyo inta aan ka qabsoomin, iyadoo danta ugu weyn eelaga leeyahayne ay tahay uruurinta macluumaad iyo soo saarista xukun ku aadan qaabka ey isku leeyihiin hawsha dugsiga iyo

ujeedooyinkii horey loo dejiyay”29.

Sacad Al-zahrani asna waxa uu ku qeexay qiimeynta iney tahay “howl isku dubbarridan oo lagu soo aruuriyo macluumaadka, isla markaana lagu falanqeeyo xogta, si loo ogaado inta ey la egthay ujeeddoooyinka la hirgeliyay, ama si loo qaato go,aanada habboon”30

Marka aan si qota dheer aan u firino qeexitaandaan waxaa suurta gal noo ah inaan ogaano canaasirta iyo qeybaha waaweyn ee ka hadlayaan qeexitaanada qiimeynta, waxaana ka mid ah waxyaabahaas in:

- Qiimeyntu ay tahay hawl nidaamsan oo ujeeddoooyin leh
- Ujeedada ugu weyn ee qiimeynto ay tahay ogaanshaha isbedel intee le eg ah ayaa ku yimid habdhaqanka inta lii qiimeeyay hadii ay ahaan lahaayee: ardey, macallimiin, iyo maamul, ama ogaanshaha horumar intee le eg ayaa laga gaarey xaga wax qabadkaamawaxsoosaarkamarkalagahadlayobaarnaamijyada, hayadaha, agabka iyo waxyaabaha kalaba.
- Ujeedada ugu danbeeyso ee laga leeyahay qiimeyntuna waa in la soo saaraa xukunu iyogo,aano lagu hagaajinayo waxqabadka, habdhaqanka, iyo wax soo saarka31.

29 . (Aalnaaji, Maxamed Bin Cabdullaahi), maamulka waxbarasho & Dugsi= aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudahiisa ah, (نظريات: والمدرسية التعليمية الإدارة)

30 307 bogga: المملكة العربية السعودية: (Isla kitaabkii hore firrii boggiisa 307 وممارسات في)

31 . (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة),

bogga: 307

Waxqabadka 1aad: jawaab weydiimaha soo socda:

1. Maxay qiimeynta kaga dhigan tahay hawl walboo nidaamsan ee la qabanayo?
2. Sidee ayay qiimeyntu u tahay qeyb ka mid ah hawsha waxbarashada?
3. Qeex qiimeynta waxbarashada?
4. Qeexitaanada barbaariyaasha u sameeyeen qiimeynta maxa ay wadaagaan?

Ujeedooyinka qiimeynta:

Hawsha qiimeynta, ujeedooyinkeeda waxaa ka mid ah:

1. Ogaanshaha inta laga hirgeliyay ujeeddoyinkii waxbarasho ee ku xusnaa qorshaha waxbarasho.
2. Garashada aagagaga lagu liito iyo kuwa lagu xoogganyahay
3. Ka qeybqaadashada go'aan qaadashada habboon, maxaa yeeley qiimeyntu waxa ay kugu saacideysaa kala doorashada hababka kale duwan ee suura galka ah, ka dib marka la helo macluumaadka loogu baahanyahay aag walba
4. Hubinta saxnimada qaababka iyo habraacyadii loo maray fulinta iyo hirgelinta ujeedooyinka la rabay in la xaqiijiyo
5. Xaddidida baahiyaha shaqaalaha, hadey ahaan laheyd tababar iyo horumarin intaba, maadaama, qiimeyntu ay soo saareyso xirfadaha u baahan horumarinta iyo la tacaalida, sidoo kale qiimeynta waxaa loogu faa'ideysan karaa in laga dhigto halbeeg lagu difaacan karo doorashada barnaamijyada qaar iyo horumarintooda.
6. Ogaanshaha habaabida ku timaada heerarka waxqabadka la rabey iyo raacidda habraacyada laga maarmaanka u,ah si loo toosiye habaabyadaas

7. Xaddidida cida ay suura gal tahay in la dallacsiiyo mustaqbalka iyo xadidada noocyada dhiiri gelin iyo qiimaheedaba
8. Helida ama xaddidida qof walba shaqada aadka ugu habboon
9. Abuurista jawwi is daneyn iyo fagalid u dhaxeysa maamulka iyo shaqaalaha
10. Odorisida heerka gudasha ee mustaqbalk

Qiimeyn:

- 1- Falanqeey qeexidda soo socota ee qiimaynta, adiga oo u kala furfuraya qodobbada ay ka koobantahay.
- 2- Wixii sax ah calaamadda($\sqrt{}$) ku hor qor, wixii khalad ahna calaamadda ($\times$) ku hor qor:
 - Qeexidda sacad al-zahraani ma tilmaamin wax ujeeddooyin ah oo ay qiimayntu leedahay ()
 - Ujeeddooyinka qiimaynta waxaa ka mid ah in la ogaado ardayga aan waxbarasho u diyaarsanayn si loola xisaabtamo ama dugsiga looga joojiyo.
 - Qiimayntu waxa ay suurto gelisaa ogaanshaha inta laga xaqiijiyay ujeeddada waxbarasho iyo inta dhiman ()
 - Qiimayntu waxa ay suurto gelisaa cabsi gelinta macallimiinta iyo shaqaalaha, si ay u fuliyaan tusaaleynta maamulka.()
 - Qiimayntu waxa ay suurto gelisaa ogaanshaha xirfadaha ay shaqaalaha dugsiga iyo macallimiintu ka tabayaan tababar iyo xoojin in loogu sameeyo ()
- 3- caddeey sida ay qiimeyntu uga qeybqaadato go,aan qaadashada habboon
- 4- Shaqsi ahaantaada faa,iido intee la eg ayay leedahay in la qiimeeyo hawsha barbaarinta iyo waxbaridda ubadka?

Ujeedooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan heerarka qiimeynta
- ◇ Caddeeyaan astaamaha heer walaba iyo waxa uu ku gaarka yahay
- ◇ Taxaan tiirarka ama aasaasyada qiimeynta wax ku oolka ah
- ◇ Sharxaan ujeedka aasaas walba oo ka mid ah asaasyada qiimeynta.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan waxa uu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Heerarka qiimaynta:

Qiimeynta waxa ay leedahay heerar kala gedisan, heer walba waxa uu qiimeyn ku sameeyo dhinac ka mid ah dhinacyada,hdaba heerarka ugu muhimsan qiimeynta waxbarashada waa:

- 1. Qiimeyn hordhac ah:** waa qiimeynta la sameeyo ka hor fulinta barnaamijka waxbarasho, iyadoona la qiimeynayo qorshaha lagu hool galayo nafasad ahaantiisa, qaababka iyo agabka loo adeegsanayo fulinta qorshah degsan.
- 2. Qiimeyn dhax taal ah ama qiimeyn yar:** waa hawl qiimeyn joogta ah oo la sameeyo, markasta oo uu dhamaado cutub ama la hirgeliyo ujeedo waxbarasho, qiimeynta noocaan oo kale ahna waxa ay faa,ida u leedahay xal u helida degdega ah ee dhibaatooyinka soo gudboonaado inta howsha la wad, isla markaana waxaa lagu ogaan karaa inta ka hergashay ujeedadii aheyd xaqiijinta waxbarasho tayaysan.
- 3. Qiimeyn guud ama qiimeynta waxqabadka ardeyda:** waa qiimeynta lagu sameeyo ardeyda qof qof iyo koox koox ahaan, mar allaale marka uu dhamaado, xilli diraaseed ama, sanad dugsiyeed ama manhaj iyo barnaamij un, si loo ogaado saameeynta ay ku reebtay wadooyinkii iyo qaababkii loo adeegsaday si isbedel wanaagsan looga dareemo ardeyda, waxa ayna suurta gelineysaa qiimenta noocaan ah in la ogaado heerarka ardeyda, iyo waxii ey qabteen ee horumar ah, sidaas oo kale natiijada laga gaaro qiimeyntaan waxa ay ku saacideysaa qiimeeyiyaasha in la horumariyo waxqabadka barnaamija waxbarasho iyo qiimeyntiisba
- 4. Qiimeyn kama danbays ah:** waana qiimeynta guud ee la sameeyo marka uu dhamaado barnaamij waxbarasheedka loo dejiyay muddo gooni ah, waana qiimeynta lagu diraaseeyo raadka uu reebay barnaamijka waxbarasho ee sii jireyaa xataa ka gadaal barnaamijka dhamaashihiisa iyo gaba gabadiisa.

Waxqabadka 1aad: weydiin & warcelin:

1. Qiimeyntu waxa ay leedahay heerar kala gedisan, imisa ayaad soo aragtay? Maxayse kala yihiin?
2. Maxaa faa,ido ah ayay leedahay qiimeynta dhaxtaalka ah?
3. Waa maxay farqiga u dhaxeeyo qiimeynta guud iyo qiimeynta kama danbeeska ah?
4. Maxay suura gelisaa qiimeynta guud ee waxqabadka ardeyda bartilmaameedsata?
5. Qiimeynta horudhaca ah goorma ayaa la sameeyaa? Maxaase la qiimeeyaa?

Tiirarka qiimeynta:

Qiimenta waxa ay leedaha dhawr tiir ama aasaasyo, laga maarmaan u, ah in xisaabta lagu darsado marka la dejinayo qorshaha howsha qiimeynta iyo fulinteeda, si guul looga gaaro xaqiijinta ujeedooyinka qiimeynta, tiirarkaas waxaa ka mid ah:

1. **Ujeedooyin:** waa iney jiraan ujeedooyin cadcad oo laga leeyahay hawsha qiimeynta isla markaana u adeegaya ama la jaanqaadaya ujeedooyinka barnaamij waxbarasheedka la qiimeynayo
2. **Dhexdhexaadnimo:** in ay jirto dhexdhexaadnimo oo aysan u janjeerin qiimeynta xaalad ama aragti gooni ah, haddey ahaanlaheed soo aruurinta macluumaadka, iyo fasirkooda iyo xukunada lagala soo baxayo, iyo guud ahaan tallaabooyinka kale ee qiimeynta waa in laga helaa dhexdhexaadnimo, maxaa yeeley marwalboo qiimeynta ay ku tilmaamawdo dhexdhexaadnimo waxaa la qiyaasayaa natiijada ka soo baxdaahi iney u dhawdahay

sida saxda ah eey ku qotanto xaqiiqada³².

3. Dhameystirnaan: iney qiimeyntu tahay mid guud oo

32 . (Aalnaaji, Maxamed Bin Cabdullaahi), maamulka waxbarasho & Dugsi= aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudihiisa ah, نظريات: والمدرسية التعليمية الإدارة

(bogga 308; وممارسات في المملكة العربية السعودية)

kulansata heerarka iyo noocyada kala gedisan ee ujeedooyinka waxbarashada, iyo cunsur walba oo ka tirsan canaasirta waxbarashada sida: ardeyga, baraha, manhajka, kitaabka ama muqarrarka, dhismaha Dugsiga iyo wixii kaloo la mid ah oo soo galeya hawsha waxbarasho ama saameyn ku yeelan karta

4. **Joogtonimo:** in ay joogto ahaato hawsha qiimeynta oo ay la socoto marxalad walba iyo heer walbo ee ay mareyso howsha la rabo in la qiimeeyo, laga soo bilaabo marxalada qorsheynta howl waxbarasheedka ila laga soo gaaro marxalada ka danbeyso fulinta qorshe waxbarasheedka.
5. **Adeegsiga tabab kala duwan:** in la adeegsado tabab qiimeyn oo ka badan hal tab, si macluumaad dhameystiran looga helo waxa la qiimeynayo, sababtoo ah tab walba waxa ay fududeysaa helidda xogo aan lagu heli karin tababka kale, tusaale ahaan: wareysiga xogta lagu helo waa ay ka duwantahay tan lagu helo u kuurgelidda, taasoo iyadana ka duwan imtixaannada, tabaha kalena waa wada sidan.
6. **Iskaashi:** In ay qiimeyntu u dhacdo qaab iskaashi ah oo laga qeybgalinayo intii karaan ah dadka daneynaya ama ay khuseyso qiimeynta, sida: barayaasha, maamulka, kormeerayaasha, waaya aragga deegaanka dugsiga, waalidiinta iyo masuuliiinta ardayda ee khibrada u leh barnaamijka la qiimeynayo
7. **Jiritaanka halbeeyo:** In ay jiraan halbeeyo gaar ah oo la tixgelinayo marka la sameynayo qiimeynta, isla markaana la jaanqaadaya falsafada barbaarinta iyo ujeedooyinka laga leeyahay barnaamijka la qiimeynayo iyo natiijooyinka laga filan karo
8. **Wax ka tarka hagaajinta waxbarashada:** In ay qiimeynta noqoto mid looga faaideysanayo hagaajinta waxbarashada iyo keenidda isbedel wanaagsan oo taabanay dhamaan canaasirta waxbarasho ee la qiimeynayo

9. kala saarid: In qiimeyntu usameysantahay loona fuliyo qaab kala saari karo heerarka kala duwan ee waxqabadyada, isla markaana daaha ka rogto farqiyada iyo awoodaha kala gedisan ee u dhaxeeya ardeyda

10. Saameynta wanaagsan ee ardayga:

waa In ay qiimeyntu raad wanaagsan ku reebtaa ardeyga oo uusan u dareemin inay tahay nooc ka mid ah ciqaab ama handadaad, balse dareensiiso inay tahay wax isaga loogu daneynayo oo lagu ogaanayo baahiyihiisa horumar iyo caqabadaha waxbarasho ee haysta si wax looga qabto.

11. beekhaaminta waqtiga, dadaalka iyo dhaqaalaha:

marka qiimaynta la sameynayo oo la xulanayo tabeheeda iyo tallaabooyinkeeda waa in la ilaaliyo inaanay qaadaneyn waqti, dadaal, iyo dhaqaale laga baaqsaan karo oo ka badan midka ay qaadanayaan tabab kale iyo habraacyo kale oo loo sameyn karo qiimaynta.

12. Qiimeeyayaal diyaarsan:

dadka qiimaynta sameynayo waa in ay ahaadaan dad khuburo ah oo ku caan baxay hufnaan iyo dhexdhexaadnimo³³.

33 . (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة), bogga: 309,

Qiimeyn: maskax tuujin:

1. Kala dood saaxiibkaaga:

- Muhimada ay leedahay in la adeegsado agab iyo qalab qiimeyn oo kala gedisan marka la sameynayo howl qiimeyn waxbaraso.
- Faa'idada ay leedahay jiritaan halbeegyo qiimeyn oo gooni ah oo la rabo in la tixgeliyo xilliga qiimeynta.
- Micnaha ay ku fadhiso joogteynta hawsha qiimeynta oo marxalad walba iyo heerwalbaba ay joogtu ku ahaato

2. Falanqey arimahaan soo socda:

- Nidaamka qiimeynta ee laga hirgeliyo dugsiyada dalka
- Qaabka qiimeyntu looga faa'ideysan karo hagaajinta waxbarshada iyo horumarinteeda.
- Sida qiimeynta raad wanaagsan ay ugu tagi laheyd ardeyga shaqsi ahaan iyo isbedel habdhaqan iyo waxqabad intaba.

Ujeedooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sharxaan tillaabooyinka qiimeynta.
- ◇ Sheegaan habraacyada qiimeynta.
- ◇ Soo bandhigaan tillaabooyinka iyo habraacyada qiimeynta.
- ◇ Falanqeeyaan xiriirka ka dhexeeya qorshaha dhameystiran iyo helida qiimeyn wax ku ool ah.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin & warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Hordhac:

Qiimeynta wax ku oolka ah waxa ay u baahantahay in loo dejiyo qorshe dhameystiran oo kulansanaya ujeedooyin, dhaqdhaqaaqyo iyo waxqabdyo, heerar, agab, jadwal howleed waqtiyeesan oo marxalad walba, tillaabo walba iyo heer walba oo hawsha qiimenta u gooni ah la jaanqaadaya.

Hadaba si loo helo qiimeyn wax ku ool ah, waxaa jiro tillaabooyin iyo habraacyo fulineed oo muhimtahay in la raaco waxaana ka mid ah:

1. Xaddidida ujeedooyinka laga leeyahay qiimenta iyadoo laga shidaal qaadanayo ujeedooyinka barnaamij waxbarasheedka la qiimeynayo iyo miraha laga filan karo.

2. In si guud loo xaddido aagaga qiimeynta.
3. Xaddidida halbeegyada waxqabad ee lagu qiimeeyo aagaga loo danleeyahay qiimeyntooda.
4. Doorashada agabka ku haboon qiimeynta ujeedooyinka iyo aagaga la xaddiday, imtixaanada iyo kaararka wax lagu qiimeeyo.
5. Xaddidda inta la rabo ee macluumaad ah iyo ilaha laga heli karo.
6. Soo aruurinta macluumaadka loo baahanyahay iyado la adeegsanay agabkii loo go'aamiyay in lagu soo aruuriyo iyo goobihii ama aagagii loo xaddiday in laga soo aruuriyo iyadoo la raacayo jadwal waqtiyeedkii loo dejiyay.
7. Falanqeynta macluumaadka, iyo u diiwaan gelinteeda qaab ay suura gal tahay in caddeyn ahaan loo adeegsado ama un wax lagala soo baxi karo.
8. In loo fasiro xogta qaab suura gelinayso inay cadaadaan waxyaabaha isbedalaya, ama tilaabooyinka kale ee badal ahaan loo adeegsan karo, taasoo gogoldhig u ah in la soo saaro xukun ama la gaaro go'aan.
9. In la soo saaro go'aano lagu ogaanayo inta ay le egtahay faaidada ay u leedahay macluumaadka qiimeynta hagaajinta xaalada ama hab dhaqanka la qiimeynayo.
10. Qaadashada go'aanada munaasibka ah ayadoo laga shidaal qaadanayo xukanada laga soo saaro qiimeynta³⁴.

Waxqabadka 1aad: jawaab su'aalahan:

- Waa maxay xariirka ka dhaxeeyo dejinta qorshe dhameystiran iyo helida qiimeyn wax ku ool ah?
- Maxaa qasbaya in qiimeynta ay xooga saarto hal aag ama halmeel kaliya inta waqati iyodedaal lagu bixin lahaa qiimeynta aagaga kala gedesan ee waxbarashada?

- Xariir nooc ee ah ayaa ka dhaxeeyo macluumaadka lagu soo ogaaday qiimeynta, xukunada laga soo saaro xogtaas iyo go'aan qaadashad ku habboon howsha la qiimeeyay?
- Maxay tahay ujeedada laga leeyahay diiwan gelinta macluumaadka iyo xogta qiimeynta laga helo?
- Falanqee 2 ka mid ah habraacyada iyo tallaabooyinka qeymeynta.

Tabaha loo adeegsado qiimeynta iyo qaababka wax loo qiimeeyo:

Maadaama qiimeynta guud ama dhameystiran ay tahay arin udub dhexaad u, ah horumarinta barnaamijka waxbarasheed, waxaa laga maarmaan ah, in ay kala gedisnaadaan agabka wax lagu qiimeynayo oo isugu jiraan, agab wax qiimeyn oo ay ka faa'ideysan karaan maamulka iyo macallimiinta dugsiga intab, sidaa dardeeda halkaan hoose ayaa waxaa kugu taxan agabka ugu muhimsan ee loo adeegsado qiimeynta waxuuna kala yahay:

1. Imtixaanaada: imtixaanada waxa ay isugu jiraan dhawr nooc oo kala ah: imtixaan lagu ogaanayo inta ay la egtahay aqoonta ardeyga, imtixaan lagu ogaanayo xaqiiqooyin ku saabsan heerka uu le'egyahay barnaamijka waxbarasho, heerka uu la'egyahay waxqabadka macallimiinta iyo gudashada waajibaadkood iyowixii la mid ah³⁴. Sidoo kale imtixaanadaan waxa ay ku imaan

karaan dhawr qaabood oo kala ah: qoraal ama afka in wax la iska weydiyo, aragtiyooyin ama baraatiko, imtixaan furan ama mid xiran oo haljaawb un leh. Imtixaanka dhameystiranne waa midka laga helo dhawr arimood oo kala ah: inuu si run ah u qiyaasi karo ama u qiimeyn karo waxa la rabo in la qiimeeyo, in eysan isbedbedeli karin natiijadiisa oo haddii laba koox oo isku heer ah oo kala gedisan loo dhiibo hal natiijo un ka imaaneyso, iney ka muuqato dhaxdhexaadnimo oo hadii laba qof ey kala saxdo isku si ay u soo baxayso jawaabta iyo natiijadaba, inuu yahay mid kulmiya amaba daboolaa qiimeynta inta

34 . (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحدیثة المدرسية الإدارة), bogga: 311

badan ujeedooyinka manhajka iyo casharada Muqarrarkaba, iyo inuu yahay mid abood u leh inuu kala sooca ardeyda isla markaana uu xaddido heerarkooda waxbarasho ee kala gedisan³⁶.

2. Wareysi: wareysiga waa mid ka mid ah agabka loo adeegsado qiimeynta barnaamij waxbarasheedka, oo waxaa wareysi qof qof ah lala yeelan karaa: qorshe dejiyaashe, cida fulineysa qorashaha waxbarasho, dadka talada ama go'aanka ka go'o, qalin jebiyaasha iyo dhamaan dhinacyada ka faa, ideysata barnaamika, si loo ogaado heerka dhabta ah ee barnaamijka, isla markaan la baadi goobaa wadadii loo mari lahaa horumarintiisa. Waxaana haboon wareysiga inta aan la qaadin in si heersare ah loogu soo diyaariyo fasalka banaankiisa weliba loo soo diyaariy qaab kalsooni ku beeri kara ardeyga si uu usoo gudbiyo baahiyihiisa iyo dareenkiisa dhabta ah, sidoo kale wax laga rabaa macallinka ama wereystaha in uu u diiwaangeliyaa waxyaabah ka soo baxay wareysiga si sax ah.

35 . (Aalnaaji, Maxamed Bin Cabdullaahi), maamulka waxbarasho & Dugsi= aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudhihiisa ah, (نظريات والمدرسية التعليمية الإدارة, bogga 309)

36 . (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة), bogga: 312

- 3. Weydiimaha (questionnaire):** questionnaire- ku waa su,aalo si xeeldheer oo kooban loo diyaariyay, waan mid ka mid ah qaababka lagu soo aruurin karo ama lagu heli karo macluumaadka iyo xogta ku saabsaan ogaanshaha isbedelka uu keenay barnaamij wax barasheedka, waxaana loo adeegsan karaa xog uruurinta ku saabsan macallimiinta, ardeyda, barnaamijka waxbarasho iyo la jaan qaadidiisa qorshooyinka horumarinta bulshada, heerka waxbarasho ee ardeyga asagoo su,aalo aad looga fekerya lagu weydiinayo questionnaire-ka, si loo ogaado dhinacyada ardeyga uu ka sameeyay kobaca iyo horumarka iyo saameynta manhajka uu kuleeyahay horumarakaas ama kobaca uu gaaray ardeyga. Weydiimaha noocaan oo kala ah badanaa waxaa loo adeegsada si loo ogaado xiriirada, rabitaanada, aragtiyooyinka ardeyda iyo ciddii markaas la qiimeynayo, maamulha dugsigana waxey gacan ku siineysaa qiimeynta xirrirada dugsiga, taasoo u fududeynayso in qiimeyntaan uu, u adeegsado hagaajinta jawwiga guud ee dugsiga.
- 4. U kuurgelid (observation):** u kuurgelida ama observation- ka waa agab ka mid ah agabyada loo adeegsado xo aruurinta iyo macluumaad raadinta, sidoo kale waxa ay ka mid tahay agabyada loo adeegsado in wax lagu qiimeeyo oo ay adeegsan karaan maamulka iyo macallimiinta dugsiga si loola socdo habdhaqanka ardeyda.
- 5. Falanqeynta mawduucyada ama muqarrarka:** falanqeynta mawduucyada barnaamijka waxbarasho, iyo warbixinada shaqsiga ahi waa qayb ka mid ah agabyada loo adeegsado qiimeynta.
- 6. Wax soo saarka ardeyda:** waxa soo saarka ardeyda waxa uu isugu jiraa warbixno, cilmi baaris, howlo farsamo iyo dhammaan waxyabaha kale ee ay ka sameeyaan ardeyda aagaga kala gedisan ee waxbarashada. Wax soo saarka ardeyda wax uu sawir ka bixanay inta ay ka hirgeliyeen ardeyda ujeedooyinka barnaamij waxbarasheedka,

sidoo kale wax soo saarka ardey waxa uu ku tusinayaa inta oo le egyahay heerka ay ka gaarin xirfadaha qaarkooda iyo dadaalka ay ku bixiyee dejinta qorsho hawleedka iyo fulintiisa.

7. Waxqabadyada dugsiga: waxqabadyada dugsiga waa agab aad ugu hobboon in lagu ogaado hibada uu leeyahay ardeyga dugsiga dhigto iyo waxyaabaha ay daneynayaan. Sidoo kale waxqabadyada dugsiga waxa ay gacan ka geysan karaan ogaanshaha kobaca iyo horumarka ardeyda ee ay ka sameenayaan aagaga kala gedisan ee waxbarashad, gaar ahaan waxa la xariira iskaashiga dhanka qorshe dajinta, hawlaha lisa wadaago sida xaflada aqooneedka, iyo xafalado diineedka ama qarameedka.

8. Tartanada kala gedisan: tartanada uu qabto ama lagu qabto dugsiga waxa ay ka qeybqaadanayaan qiimeynta kobaca ardeyda iyo horumarkooda, maadaama tartamada ey kulansadaan aagag kala duwan sida tartamada: curinta qoraal ama hadal marka la baranayo luqadaha sida: Soomaaliga, Carabiga iyo Ingiriiska, yeeriska, xirfadaha ciyaaraha kala gedisan, masawirada qariiradaha iyo wixii la halmaala³⁷.

37 . Waxaad ku laaban kartaa kitaabada kale ah: (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee

dugisga, (الحديثة المدرسية الإدارة), iyo: aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga

Gudihiisa ,ah)

(الإدارة التعليمية والمدرسية: نظريات وممارسات في المملكة العربية السعودية

bogga: 307 - 327

Qiimeyn: ka jawaab su,aalahan

1. Qiimeynta maxay kaga dhigantahay barnaamij waxbarasheedka?
2. Imtixaanka waa mid ka mid ah agabka loo adeegsado qiimeynta heerka waxbarshada ee ardeyda, hadaba imtixaanka noocyadiisa waa imasa? Maxaysa yihiin tilmaamaha uu leeyahay imtixaanka dhameystiran?
3. Qaab nooc ee ah ayuu wareysiga u noqan karaa agab ka mid ah, agabyada loo adeegsado qiimeynta, yaasa la wareysanayaa marka aan rabno inaan qiimeyno barnaamij waxbarasheed anagoo adeegsanayno wareysi
4. Falanqeyn buuxda ka sameey qaabka ay weydiimaha loo yaqaan (questionnaire) ay u noqan karaan agab lagu qiimeeyo barnaamij waxbarasheed.
5. Maxaa loo adeegsadaa agab wax qiimeynta loo yaqaano ufiirsasho (observation)? Yaase adeegsan karo agabkaan?
6. Sidee ayuu wax soo saarka ardeyda ku noqonayaa aqab wax qiimeyn oo loo adeegsado qiimeynta kobaca & horumarka ardeyda ay ka gaaraan aagaga kala gedisan ee barnaamij waxbarasheedka?
7. Si loo ogaado hibada ardeyda iyo waxyaabaha ee danaynayaan, ma jiraa agab qiimeyn nagu kaalmeyn karo arintaas? Haduu jirase waa agabkee agabkaas?
8. Tartamada sidee bey ku noqon karaan agab wax qiimeeyn loogu tala galey?

CASHARKA 4AAD: AAGAGGA QIIMEYNTA

Ujeedooyinka casharka:

Bare ardaydu waxa ay awood u yeelan doonaan dhammaadka casharkan in ay:

- ◇ Sheegaan aagagga qiimeynta.
- ◇ Faahfaahiyaan aag walba halka laga qiimeynayo.
- ◇ Tillaabooyinka iyo habraacyada gaarka ku ah qiimeynta aag walba.
- ◇ Falanqeeyaan xariirka ka dhexeeyo dhismaha dugsigaiyo fulinta
- ◇ barnaamij waxbarasheedka dugsiga.
- ◇ Sharxaan qaabka loo qiimeyn karo aag walba oo ka mid ah aagaga qiimeynta.

Hababka barista uu cashirku ku baxayo:

Cashirkan wuxuu ku baxayaa hababka soo socda:

- ◇ Weydiin iyo warcelin (dood cilmiyaysan).
- ◇ Maskax tuujin.
- ◇ Soo jeedin nuxur kooban.

Hordhac:

isbedelada dhan walba ah ee ka dhacayo dunida waxa ay saameyn taban iyo mid toganba ku leeyihiin hawsha waxbarasho, sidaa darteed waxaa isbedel uu ku yimid aragtidii laga qabay qiimeynta waxbarasho oo ku koobnayd un in la qiimeeyo waxqabadka iyo wax soo saarka waxbarasho iyo dhaqan ee ardeyga, hadase qiimeyntu intaas wey ka ballarantahay oo waxaa lagama maarmaan ah in la qiimeeyo guud ahaan wax allaale wixii xiriir la leh hawsha waxbarashada iyo barbaarinta.

Hawsha barbaarinta ubadka iyo waxbaridooda waxa ay ka kooban tahay dhinacyo badan oo ay muhiim tahay in la qiimeeyo marka la sameynayo hawsha qiimeynta.

Aagagga qiimeynta:

Aagaga qiimeynta waxbarashada waxa ay isugu jiraan qiimeynta ujeedooyinka waxbarasho, manhajka waxbarasho, howsha wax barida ubadka iyo horumarka ay sameynayaan ardayda, qiimeynta xeerark barbaarineed ee ubadka iyo qiimeynta maamulka dugsiga.

- 1- **Qiimeynta ujeedooyinka waxbarashada:** waxa ay ku qotantaa qiimeynta heerka eey le egatahaya waadaxnamada ujeedooyinka laga leeyahay waxbarasho iyo xaddidnaantooda, sidoo kale waxaa laga qiimeeyaa ujeedooyinka qaabka loo dejiyay ama loo diyaariya iyo inta ay kala jaanqaadi karto ujeedooyinka guud ee bulshada ka leedahay nolasha, taasoo micneheeda yahay in la qiimeeyo inta ay ujeedooyinka waxbarasha iska leeyihiin falsafada bulshada iyo sida ay ugu tarjumayso baahida qofeed iyo mid kooxeed oo ay leedahay bulshadaas, haddey ahaan la heyd baahidaasi mid dhaqan, mid aqoon, mid dhaqaale iyo mid bulshabo.
- 2- **Qiimaynta manhajka waxbarasho:** sidoo kale aagagga ay tahay in ay qiimeyntu kulansato waa manhajka waxbarasho, asagoo laga eegaya inuu la jaanqaadi karo ujeedooyinka barbaarineed, heerka isku xirnaanta tiirarka uu ka koobanyahay ee kala ah: ujeedooyinka, mawduucyada, qaababka wax barid, iyo qiimeynta, heerka uu la egyahay daryeelidda kala duwanaanshaha qofeed ee ardayda u dhexeeya qofqof ahaan, iyo saameynta uu ku leeyahay isbadel ku yimaada habdhaqanka ardeyda.
- 3- **Dhismaha dugsiga:** Waxaa kaloo muhiim ah in la qiimeeyo dhismaha dugsiga, asagoo laga eegayo haboonaanta meesha uu ku yeelo, nadaafdiisa gudaha iyo banaanka, iyo bedkiisa, iyo ku habboonaantiisa fulinta manhajka waxbarasho³⁸.

38 . Waxaad ku laaban kartaa kitaabada kale ah: (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugsiga, (الحديث المدرسية الإدارة), iyo: aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga

(الإدارة التعليمية والمدرسية: نظريات وممارسات في المملكة العربية السعودية) ah, Gudihiisa, (ah)
bogg: 307 - 327

- Maxey ku qotantaa qiimeynta ujeedooyinka waxbarasho?
- Sidee ayay ku suura geleysaa in la qiimeeyo qaabka ay iskula jaan qaadi karaan ujeedooyinka waxbarasho iyo ujeedooyinka guud ee bushada?
- Qaab nooc ee ah ayaa loo qiimeyn karaa manhajka waxbarasho?
- Marka la qiimeynay dhismaha dugsiga aagagee laga fiiriyaa ama ay tahay in la qiimeeyo?
- Xariir nooc ee ah ayaa ka dhaxeeyo dhismaha dugsiga iyo fulinta barnaamij waxbarasheedka dugsiga?

4- **Macallimiinta:** aagaga la qiimeynayo sidoo kale waxaa ka mid ah macallimiinta iyo sidey u gutaan waajibaadkooda wax barid, si qiimeyn mira dhal ah loogu sameeyo arintaan waxaa laga maarmaan ah in marka hore lisla xaddidolana qiimeeyo halbeegyada wax barida wax ku oolka ah, la qiimeeyaa falgal bulshe ee ka dhaxeeyo macallinka iyo ardeyga, sidaas si la mid ahna waa in la qiimeeyaa kobaca iyo horumarada ardeyda ay ka sameynayaan dhinacyada kale duwan ee nolashooda.

Sidoo kale waxaa muhiim ah in laga qiimeeyo macallinka dhinacyada: shaqsiyadiisa, heerka aqoontiisa waxbarasho (shahaadooyinkiisa), tabartiisa & awoodihiisa wax barid, heerka ilaalinta masuuliyadka saaran iyo kobaca uu ka sameenayo dhanka waxbarashdiisa iyo barbaarinta ubadka intaba.

Sidaas si la mid ah dhinacyada laga qiimeeyo macallinka waxaa ka mid ah: dejintiisa qorshe guud oo joogta ah oo la xariira shaqadiisa, adeegsigiisa agab iyo qaabab waxbaris oo kala duwan, adeegsigiisa luqad saxan oo ay si fudud u fahmi karaan ardayda, isla falgalka isaga iyo ardayda, ilaalintiisa kala duwanaansho qofeedka u dhaxeeya

ardayda fasalka isla dhigato iyo qaabka uu wax uga qabto ardayda waxbarashada ku liita natiijadooda imtixaanaadka iyo waxqabadyada kale ee dugsigu.

5- **Ardayda:** ardaygu waa meesha ugu muhimsan ee hawsha waxbarashada ay xooga saarto, sidaa dardeeda waa in uu ka mid noqdaa meelaha iyo dhinacyada aadka loo qiimeeyo, oo waxaa laga maarmaan ah in qiimeyn dhameystiran lagu sameeyo dhamaan dhinacyada kala gedisan ee nolashiisa si loo ogaado horumarka uu sameeyay inta uu socday barnaamij waxbarasheedka la qiimeynayo, oo waxaa la qiimeynayaa gudasha waajibaadkiisa iyo wax soo saarkiisa dhanka aqoonta hadii ay ahaan laheed natiijooyinka imtixaanka ama dhibcaha ugu soo xarooda waxqabadyada kale ee dugisga, shaqsiyadiisa, baahiyihiisa iyo rabitaandisa, diyaar garawgiisa iyo awoodihiisa waxbarasho.

Si maamulka iyo macallimiinta ugu fududaato fulinta qiimeynta ardeyga waxaa loo diyaariyay dhawr agab oo loo adeegsan karo qiimeynta ardeyga sida:

- La socoshada iyo diiwaan gelinta isbedelada ku dhaca ardeyga inta ay waxbarashada socoto
- Imtixaanada kala gedisan hadey ahaan lahaayeen kuwa furan ama kuwa xiran, kuwa qoraal ah iyo kuwa afka ah intaba
- Tixgelinta ama qiimeynta waxqabadyada guud iyo kuwa waxbarasho ee uu ardeyga sameeyo inta ay socoto diraasda ama waxbarashada³⁹.

39 . Waxaad ku laaban kartaa kitaabada kale ah: (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة), iyo: aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga

Waxqabadka 2aad: kala dood saaxiibkaaga:

- Sida loo heli karo qiimeyn mira dhal ah oo lagu sameeyo macallinka iyo waxqabadkiisa,
- Dhinacyada muhimka ah ee laga qiimeynayo macallinka
- Sida ardeyga uu u yahay udub dhexaadka hawsha waxbarasho ee dugsiga
- Waxyaabaha laga maarmaanka u, ah qiimeynta lagu sameeynayo ardeyga
- Falanqeynta agabka qiimeynta ee loo adeegsado ogaansha isbedelada ku dhacay ardeyga inta ay socotey hawsha waxbarasho.

6- **Xeerarka barbaarineed:** xeerarka barbaarintu waxa ay ka mid yihiin waxyaabaha ay tahay in laga qiimeeyo hawsha waxbarasho, iyadoo laga fiirinaayo suurtagalnimada in si fudud loogu laaban karo loona heli karo, ayna yihiin xeerarkaas kuwa dhameystiran oo xaddidan isla markaana cadcad, una adeegayaan ujeedooyinka barbaarineed isla markaana fududeyso tilaabooyinka iyo habraacyada maamulka dugsiga iyadoo ay ku cadyihiin waajibaadka iyo masuuliyadka shaqaalaha dugsiga.

7- **Qiimeynta maamulka dugsiga:** waa mid ka mid ah aagaga laga qiimeeyo hawsha dugsiga, maxaayeelay qiimeynta maamulaha dugsiga waxa ay ka dhigantahay gunta iyo gebagebada hawsha qiimeynta, maadaama ay dushiisa ku dhaceyso dhamman waxyaabaha la geliyo hawsha qiimeynta dugsiga.

Hadaba si loo helo qiimeyn wax ku ool ah oo kusaabsan maamulka dugsiga waa in la helaa halbeeyo laga ambaqaadi karo marka la qiimeynayo maamulka dugsiga.

Halbeegyada qiimaynta maamulka dugsiga

Halbeegyada qiimaynta maamulka dugsiga waxaa ka mid ah:

- 1- in la helo qorshe ay kucadyihiin waajibaadka dhamaan shaqaalaha dugsiga iyo awoodaha uu leeyahay qofwalba oo katirsan, si ay u sahlanaato in si fudud loogu qiimeeyo qof walba howshii loo igmaday waxa uu ka qabtay iyo sida uu u qabtay.
- 2- in ay xaddidanyihiin oo ay cadyihiin shaqooyinka maamulka dugsiga, iskuna dubarridanyihiin, islamarkaana ay diyaar yihiin agabkii lagu fulin lahaa hawsha laga rabo maamulka dugsiga ee la jaanqaadeysa ujeedooyinka dugsiga.

Dhinacyada qiimaynta maamulaha:

Marka la helo halbeegyada kor ku xusan iyo kuwa kale oo muhiim ah, waxaa suura galaya in laga qiimeeyo maamulaha dugsiga dhinacyada:

- 1- **heerkiisa wax qorsheen:** iyada oo laga fiirinayo suurtagalnimada hirgelinta qorshaha dugsiga, muuqashada waddooyinka loo marayo qiimeynta hawsha dugsiga, iyo xaddididda waqtiga loogu talagaley in lagu fuliyo.
- 2- **Awooddiisa wax nidaamineed:** sidoo kale maamulaha dugsiga waa in laga qiimeeyo awooddiisa wax nidaamineed iyadoo laga eegayo la socodsiinta shaqaalaha hawlaha looga fadhiyo, iskudubarridka feylasha, dukumentiyada muhimka u ah habsami u socodka shaqada dugsiga, nidaaminta waqtiga iyo qaab qeybintiisa hawlaha maamul iyo kuwa kormeer intaba.
- 3- **kormeerka farsamo:** waxaa kaloo muhiim ah in laga qiimeeyo maamulaha dugsiga kormeerka farsamo ee uu macallimiinta kusameynayo, iyadoo laga eegayo isku bedbedelkiisa qaababka wax loo kormeero, sida booqashooyinka, siminaarrada, casharrada lagu bixiyo tababarrada iyo wixii la mid ah, sidoo kale waa in laga eego kormeerka inuu kulansado oo uu gaaro dhamaan

macallimiinta dugsiga, iyo fasallada waxbarasho intaba, heerka uu la egyahay dabagalka uu ku sameeyo qorshooyinka maalinlaha ama xilliyeedka ee macllimiintu leeyihiin, dabagalka inta laga fuliyay soo jeedintii iyo talobixinta kormeerayaasha kala duwan ee soo booqda dugsiga xilliyada kala duwan⁴⁰.

4- **Daneyta horumarinta iyo kobcinta macallimiinta iyo maamulka:** sidoo kale dhinacyada laga qiimeynayo maamulka dugsiga waxaa ka mid ah sida uu uga shaqeeyo horumarinta iyo kobcinta macallimiinta iyo xubnaha maamulka, iyadoo laga fiirinayo sida uu u diyaariyo maamulku waxqabadyo sare u qaadaya kobaca shaqo ee macallimiinta sida qabanqaabada iyo diyaarinta dood cilmiyeedyo, shirar iyo kulamo, isla markaana dabagal ku sameeynta raadka simanaarada iyo koorsooyinka tababarrada ay ku yeelanayaan gudaha fasalka waxbarasho⁴¹.

5- **Dhinacyo kale oo badan:** waxa ay qiimeynta taabataa dhinacyada kala duwan ee waxbarashada iyo barbaarinta oo dhab ahaantii ka ballaaran inta la soo sheegay, oo waxaa soo galaya dhinacyo kale oo badan sida: xiriirka ka dhaxeeyo dugsiga iyo bulshada, ka shaqeysiinta xarumaha danta guud ee dugsigu leeyahay sida maktabadda, sheybaarka, masraxa iyo fanka, warbaahinta dugsiga sida hirgelinta idaacada iyo saxaafada dugsiga oo u adeegaya hawsha barbaarinta ubadka iyo waxbariddooda, dhisidda golayaasha dugsiga iyo hirgelinta go'aammadooda, kulammadooda iyo dhammaan waxqabadyadooda.

40 . Waxaad ku laaban kartaa kitaabada kale ah: (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة), iyo: aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudihiiisa, ah) (الإدارة التعليمية والمدرسية: نظريات وممارسات في المملكة العربية السعودية) bogga:307 - 327

41 . Waxaad ku laaban kartaa kitaabada kale ah: (Cizzat Jawdat), maareynta casriga ah ee dugisga, (الحديث المدرسية الإدارة), iyo: aragtiyooyin & dhacdooyin Sucuudiga Gudihiiisa, ah) (الإدارة التعليمية والمدرسية: نظريات وممارسات في المملكة العربية السعودية) bogga:307 - 327

Qiimeyn:

weydiin & warcelin:

1. Falanqeey qaabka loo qiimeynkaro xeerarka barbaarineed ee dugsiga.
2. Sharraxaad kooban ka bixi dhinacyada kala gedisan ee taaba geliya habsami u socodka hawsha waxbarasho.
3. Maxaa keenay in qiimeynta lagu sameenayo maamulka dugsiga ay noqoto gunta iyo gebagebada hawsha qiimeynta?
4. Waxaad caddeysaa halbeegyada ay tahay in laga anbaqaado marka la rabo qiimeyn wax ku ool ah in lagu sameeyo maamulka dugsig.
5. Ogaalkaada maamulka dugsiga aad joogto qiimeyn malagu sameeyaa? Yaase ku sameeyo?

Waxaad sharaxdaa:

1. Saameynta isbedellada dunidu ku reebeen qiimeynta hawsha waxbarasho.
2. Dhinacyada laga qiimeynayo maamulka dugsiga.
3. Waxyaabaha tusaalaha u noqon karo ama muujinaya daneynta maamulka dugsiga horumarka iyo kobaca macallimiinta.

QIIMEYNTA CUTUBKA 7AAD:

1. Weydiin & warcelin:

- Caddeey sida qiimeynta ay u tahay tiir ama unug muhim u, ah hawl walboo la qabanayo oo ujeedooyin laga leeyahay.
- Sidee ayay qiimeyntu ula socon kartaa heer walba oo ka mid ah heerarka waxbarasho?
- Waa maxay danta ugu weyn ee laga leeyahay qiimeynta?
- Maxaa cadeynaya qiimeyntu iney tahay hawl nidaamsan oo ujeedooyin leh?
- Ujeedooyinka hawsha qiimeynta waxaa ka mid ah in la soo saaraa xukunu iyo go'aano lagu hagaajinayo waxqabadka, habdhaqanka, iyo wax soo saarka, sidee ayay ku dhaceysaa in la hirgeliyo ujeedadaan?

2. Waxaad sheegtaa:

- ka mid ah ujeedooyinka qiimeynta.
- ka mid ah heerarka ugu muhimsan qiimeynta waxbarasho.
- ka mid ah tiirarka qiimeynta.
- ka mid ah tillaabooyinka iyo habraacyada fulineed ee ay leedahay hawsha qiimeynta.
- ka mid ah agabka loo adeegsado fulinta hawsha qiimeynta.

3.Maskax tuujin:

- Falanqee sida weydiimaha ama questionnaire- ku, u yahay agab lagu qiimeeyo hawsha waxbarasho.
- Sidee ayay ku suura geleysaa in la qiimeeyo wax soo saarka & wax qabadka ardeyga?

- Qaabkee ayey tartanada kala gedisan ee dugsiga u noqan karaan agab wax qiimeyn oo muhim ah?
- Maxaa dhacaayo hadii ay iska hor imaadaan ujeedooyinka dugsiga kaleeyahay waxbarashada & falsafada bulshada?

1. Kala dood saaxiibkaa:

- Aagaga laga qiimeeyo macallinka waxaa ka mid ah: dejintiisa qorshe guud oo joogta ah oo la xariira shaqadiisa, hadaba faaido intee le eg ayay u leedahay qiimeynta noocaan oo kale eey u leeyihiin?
- Sababta hawsha waxbarasho ay xooga u saareyso ardeyga iyo wixii la xiriiri marka la joogo dejinta iyo fulinta qorshiyaashe waxbarasho?
- Sida La socoshada iyo diiwaan gelinta isbedelada ku dhaca ardeyga, ay u noqon karto agab lagu qiimeynayo hawsha waxbarashada?

2. Weydiimo ku saabsanwaaya aragnimdaada la xariirta qiimeynta hawsha waxbarasho:

- Ma jiraan halbeegyo u gaar ah dugsiyada dalka oo ay muhim tahay in la helo marka qiimeyn lagu sameynayo hawsha waxbarasho.
- Qaab nooc ee ah ayaa loo qiimeeyaa hawsha waxbarasho ee dugsiga aad joogtid?
- Waa maxay waxyaabaha laga qiimeynayo goobaha adeega guud ee dugsiga ku yaal sida maktabadaha iyo shebaarada?
- Agab nooc ee ah ayaa loo adeegsadaa hawsha qiimeynta waxbarashada ee dugsiga aad joogtid?

Tixraaca

- 1- Policies for teachers.february2021. Federal government of somalia. Ministry of education, culture and higher education.
- 2- Qaab dhismeedka manhajka qaranka soomaaliyeed. Xafiska horumarinta manaahijta ee wasaaradda waxbarashada,hidaha iyo tacliinta sare ee soomaaliya.
- 3- Prof. Ali Al-Salami. Human Resource Management. Dar Gharib for printing, publishing and distribution. Cairo 1997
- 4- Dr. Mohamed Mounir Morsi. Educational administration (its origins and applications). The world of books. Cairo 2010
- 5- Mr. Muhammad Khaled Abu Azzam. Educational administration and educational supervision. Dar Zuhdi for Publishing and Distribution. Amman - Jordan 2019
- 6- Al Naji Muhammad Abdullah. School educational administration (theories and practices in the Kingdom of Saudi Arabia). Al Humaidhi Press. Riyadh 2016
- 7- Dr. Lakhdar Lakhal and Mr. Kamal Farhawi. Theoretical and applied basics of educational planning. The Ministry of National Education in Algeria. 2009
- 8- Prof. Ahmed Battah, ed. Hassan Al-Taani. Educational administration (a contemporary vision). House of thought. Amman - Jordan 2015
- 9- Asia Muhammad Issa Modern educational and educational administration. Dar Ibn Al-Nafis for Publishing and Distribution. Amman - Jordan 2018
- 10- Dr. Awadallah Al-Sawat and his colleagues. Public administration (concepts functions - activities). Dar Hafez for Publishing and Distribution. Jeddah Saudi Arabia 1428 = 1998

- 11- Dr. Jawdat Ezzat Atwi. Modern school administration (its theoretical concepts and practical applications). House of Culture . Amman - Jordan 2008
- 12- Dr. Talaat Muhammad Muhammad Adam. Field school administration. Dar Al-Wafa for the world of printing and publishing. Alexandria 2014
- 13- Prof. Dr. Muhammad Hassanein Al-Ajmi. Educational Administration and Planning (Theory and Application). Dar Al Masirah. Amman - Jordan 2013
- 14- Dr. Fathi Muhammad Abu Nasser. An introduction to educational administration (theories and skills). Dar Al Masirah Amman - Jordan 2008
- 15- Zaid Munir Aboudi and "Sami Muhammad Hisham". Introduction to public administration (between theory and practice). Dar Al-Shorouk for Publishing and Distribution. Amman Jordan 2006
- 16- Dr. Mohamed El-Sayed Mohamed El-Sayed. School administration jobs in secondary school. World of Books. Cairo 2008